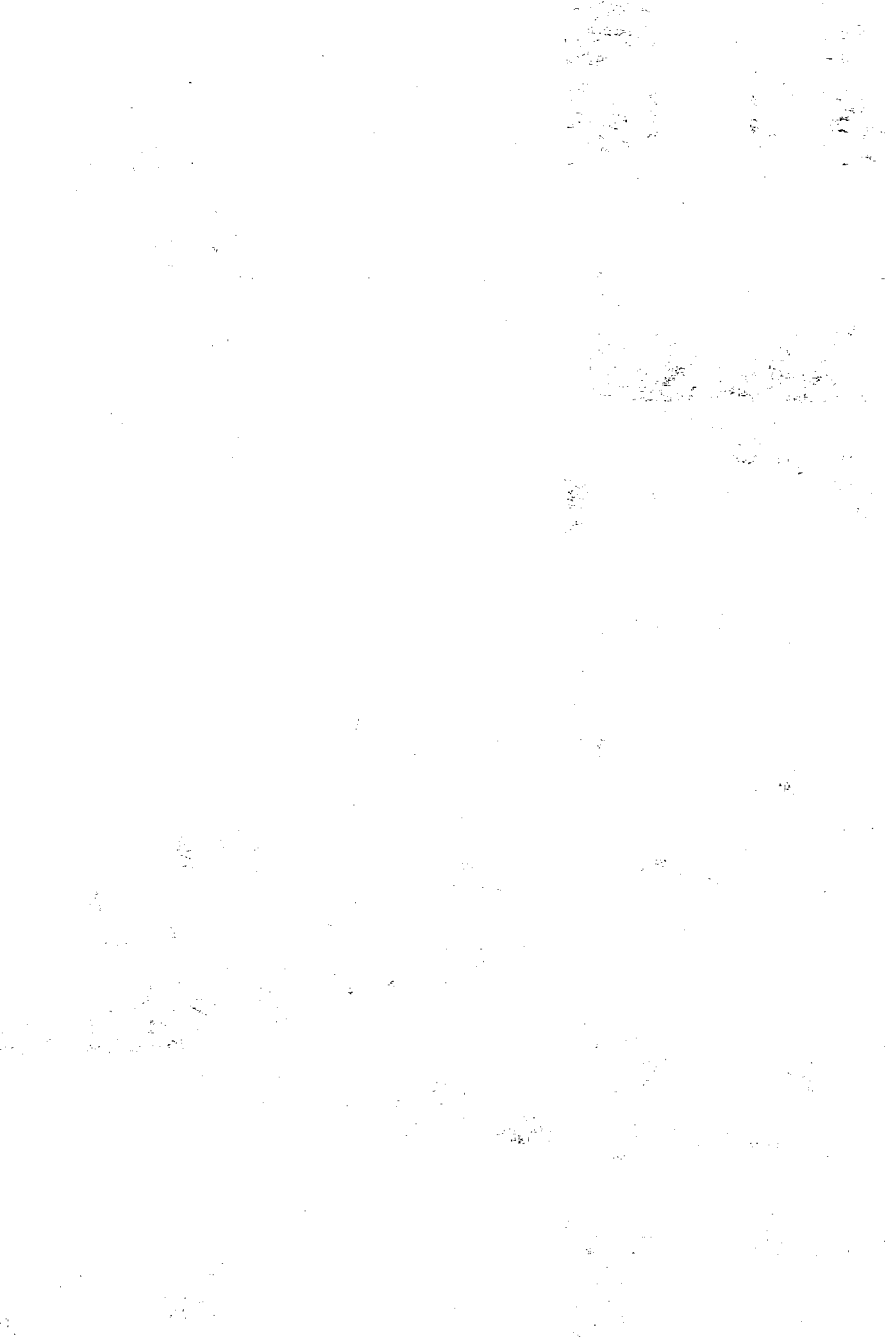

HZ. İBRAHİM HZ. EYYÜB ve ŞANLIURFA

ÖZBEK
YAYINLARI

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

MEHMET HULUSİ ÖCAL KİTAPLIĞINDAN

ŞUKKAV KÜTÜPHANESİNE

AYŞE ÖCAL TARAFINDAN

2017 YILINDA BAĞIŞLANMIŞTIR. No:

Dizgi: Pusat Ajans, 0216 398 43 86

Fotoğraflar: Özbek Yayınları

Baskı - Cilt: Cihan Ofset

Eserin bütün yayın hakları Özbek Yayınları'na aittir.

HZ. İBRAHİM
HZ. EYYÜB
ve ŞANLIURFA

EBUBEKİR SİDDİK KORKMAZ
HASAN FEHMİ HAYIRLI

ÖZBEK YAYINLARI ve KASETÇİLİK

Balıklığöl civarı Akarbaşı Dede iş hanı

kat:1 No:20 63200 ŞANLIURFA

Fax & Tel: 0 414 215 26 79

Tel: 0 414 216 16 99

“Hz, İbrahim, Hz. Eyyüb ve Şanlıurfa” isimli bu e-
serin ilk iki bölümü Ebubekir Sıddık Korkmaz tara-
fından hazırlandı. 3. Bölümü ise Hasan Fehmi Hayırlı
(Ticaret ve Sanayi Odası Genel Sekreteri) tarafından
hazırlandı. Kitabın dizgi ve mizanpajı, kapağı ve yayın
işlemleri Pusat Ajans (0216 398 43 86) tarafından ger-
çekleştirildi.

ÖNSÖZ

Özbek Yayınları'na ait "Hz. İbrahim Hz. Eyyüb ve Şanlı Urfa" adlı eseri inceleme fırsatı buldum. Adı geçen bu eserde Hz. İbrahim ve Hz. Eyyüb'le ilgili kısa hayat hikayeleri tamamen ağırlıklı olarak Kuran'a dayanmakta fazla tafsilattan ziyade bir mümin için temel kaynağa dayanmaktadır. Zaman zaman tarihsel olması açısından Tevrat, İncil ve tarihçilerin görüşlerine de yer verilmiştir. Eserde en çok ilgimi çeken inançlı insanlara temel kavramlar sunulmuş ve esas tema Peygamberlerden nerede ve nasıl yaşadıklarından çok onların risaletlerini, bizlere lüzumlu olan mesajları iletmeye çalışılmıştır. Zaten en önemli olan da bu değil mi?

Günümüz Şanlıurfasını anlatan ve eski zamanlara bizleri götürmesi, ayrıca okurların okurken çağlar ötesine ait yeterli bilgi vermesi dikkat çekici bir özellik. Ben bir Urfalı olarak çok memnun oldum. Zira her geçen gün Urfamız ziyaretçi akınına uğramakta yoğunluk kazanıyor.

İnsanlar daima merakla arayış içerisinde tarihi merak ederler ve ondan müsbet yönde ibrete muhtaçtırlar. Nereden nasıl nereye arayışı içindedir. Hele günümüzde ulaşım imkanları insanların arayışını daha da ziyadeleştirmiş. Dünyanın her yanından milletten bu merakın, arayışın

arttığını görüyoruz. İşte tüm bunları göz önüne alırsak günümüzde önem arz etmesinde bu çalışmanın yararlı olacağını düşünüyorum. Adı geçen eseri elime alıp okuma imkanı bulan herkes en azından Hz. İbrahim, Hz. Eyyüb ve Şanlıurfa hakkında bilgi sahibi olacaktır. İnanıyorum ki Cenabı Hakkın “Gezin görün onların; sizden öncekilerin akibetleri nasıl oldu” sırrına bir nebze de olsa yardımcı olur düşüncesindeyim.

En önemlisi Allah (c.c) tarafından örnek insan “Hz. İbrahim ve Eyyüb kulumuzu zikret” daveti ve ikazı onların kimden kime niçin, sorusuna cevap olacaktır. Asrımız da maddenin, evlâdın, malın, şöhretin, mevki ve makamın putlaştığı hengamede okuyanların Hz. İbrahim gibi bir teslimiyetle putları kırıp ateşi göze alması ve netice ateşin berden seleman olmasını dilerim.

Her derdin dermanı onda deyip Eyyüb gibi sabırlı şüphelerden uzak, onun zahiri yara bere içerisinde şükrünü (onun hastalığı sadece dünya hayatını götürdü) deyip bizdeki batını ve zahiri dertleri şüpheleri, günahları ki bizim dertler ebedi hayatımızı tehdit ediyor. Dünyanın derdi de musibeti de elimizde sefası gibi geçicidir. Asıl musibet dine gelen musibettir deyip, azda olsa tefekküre düşünceye, ibret almaya kendimize gelmeye kılavuzluk etmesi dileğiyle.

Bu hususta çalışma yapan yazarları tebrik eder, Özbek Yayınları'nın müsbet kültüre ve müsbet ilme nice başarılı çalışmalar yapmasını cenabı Haktan niyaz eder saygılar sunarım.

Abdülaziz Kutluay
(AZİZ HOCA)

I. BÖLÜM

HZ. İBRAHİM (a.s)

Hz. İbrahim (a.s) bütün dinler arasında önemli bir yeri vardır. Onun adı daima dua, saygı ve hürmetle anılır. Ulû'l-azm peygamberlerdendir. Allah'a kulluk ve O'nun birliğine dâvet yolunda uğraşıp didindi. İnanıldığı dâva uğruna kendisini tehlikeye attı.

Hayatı, Rabbi için gösterdiği fedakârlıklarla doludur. Yaptığı çalışmalarla kendinden sonraki milletler için ihlâs ve Allah sevgisinde kaybolma konusunda canlı bir örnek oldu.

İbrahim (a.s)'in itibar ve üstün mevkii, peygamberlerin babası oluşunda da gizlidir. İbrahim(a.s)'den sonra kendisine kitap inen peygamberler, İbrahim (a.s)'in neslinden ve taraftarlarındandır.

İbrahim (a.s)'in, Allah'ın peygamber olarak seçtiği iki oğlu vardı. Bunlar: İsmail ve İshak'dır. İsmail (a.s), Hz. Muhammed ve Hicaz araplarının ceddidir. Hicaz araplarının nesebi, İsmail (a.s)'in iki oğlu olan Nâbit

ve Gîzar'a dayanır.

“- *Din işinde üzerinize bir güçlük yükledi babanız İbrahim'in dininde olduğu gibi. O size daha evvel de, şimdi de müslüman adını verdi.*”(Hacc,78)

İshak (a.s)'a, Yâkub adında bir çocuk lûtfedildi. Yâkub, İsrâîl lâkabıyla adlandırılmış, İsrâîl oğullarının diğer boyları da ona nisbet edilmektedir. Bu boylar arasında bir çok peygamberler de vardı. Son peygamberleri ise Hz. İsâ (a.s)dır.

Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v)'in nesebi de Adnan'a, onun nesebi ise Hz. İbrahim(a.s)'in oğlu İsmail(a.s)'e dayanmaktadır.

Hz. İsa İncil'de rivayet edildiğine göre, taraftarlarına şöyle demiştir :

- *Babanız İbrahim, benim zamanımı görmeyi arzuladı, gördü ve sevindi. (Yuhanna:8/56)*

Kur'ân-ı Kerîm'de İbrahim (a.s)'in, kendinden sonra gelen peygamberlerin babası olduğuna işaret etmiştir. Cenab-ı Hak, onun hakkında şöyle buyurmuştur :

“- *Biz İbrahim'e, oğlu İshak'ı ve (torunu) Yâkub'u ihsân ettik ve her birini hidâyete (peygamberliğe) erdirdik. Daha evvel de Nûh'u ve onun neslinden Dâvud'u, Süleyman'ı, Eyyûb'u, Yûsuf'u, Mûsâ'yı ve Hârun'u hidâyete (peygamberliğe) kavuşturduk. Biz iyi hareket edenleri işte böyle mükâfatlandırırız. Zekeriyya'ya, Yahya'ya, İsâ'ya, İlyas'a da peygamberlik verdik. Hepsi de sâlihlerdendi. İs-*

mâil'i, Elyesa'ı, Yûnus'u, Lût'u da (hidayete erdirdik). Hepsini âlemler üzerine üstün kıldık.” (En'am, 84-86)

Bu Kur'an âyetlerinden anlaşıldığı üzere İbrahim (a.s); Yahûdi, Hıristiyan ve Müslümanların atasıdır. Bu üç dinin peygamberleri nesepte birleşmekte, hepsi de bir kökten gelmektedirler. Hepsisi de aynı hedefe yönelmişlerdir. Bu hedefte; Allah'ın kendilerine indirmiş olduğu ve her şeyden önce de sadece Allah'a kulluğa çağırان prensip ve tavsiyelere uygun olarak hareket etmektir.

HZ. İBRAHİM'İN BABASINA TEBLİĞİ

İbrahim (a.s) Babil'de doğmuştur. Tarihçi Yâkut, Babil'i tasvir ederken şöyle demektedir: Orası Dicle ile Fırat arasındadır ve oraya Sevad denmektedir. İbrahim'in doğumu, Kral Kûş oğlu Ken'an oğlu Nemrud zamanındadır.

Babillilerin bir çok tanrıları vardı, her şehrin, o şehri koruyan bir ilâhı vardı. Resmî olarak her ne kadar en büyük ilâha tapıyorlardıysa da, her köyün ve çiftlik halkının, tapındıkları küçük tanrıları da vardı. Küçük tanrılar, büyük tanrıların sûret ve sıfatları olarak yorumlandıktan sonra, tanrıların sayısı yavaş yavaş azalmaya başladı. Neticede Babil Tanrısı olan Marduk, Babillilerin en büyük tanrısı oldu.

Krallar, tanrıların affına şiddetle ihtiyaç hisseder-

ler, onlar için heykeller diker, onlara çeşitli eşya, yiyecek ve şarap takdim ederlerdi.

Çeşitli tanrıların hâkim olduğu ve ibadet için heykellerin dikildiği bu ortamda Allah, İbrahim (a.s)'e rüşd ve yüce gerçeği ihsân etti. Akl-ı selîmi ve Rabbinin vahyiyle, Allah'ın birliğini ve bu kâinata O'nun hâkim olduğunu idrâk etti. Neticede kavminin hidâyeti ve onların bu saçmalıklardan kurtulmasına azmetti, onlara nasihate başladı ve kendilerini, içinde buldukları vaziyetten sakındırdı. Bu durumu Allah Teâlâ bize şöyle anlatıyor :

"- Azametim hakkı için, biz Mûsâ'dan önce İbrahim'e de hidâyetini vermiştik ve biz onun (peygamberliğe) ehil olduğunu biliyorduk.

O zaman babasına ve kavmine şöyle demişti; -Sizin tapmakta olduğunuz heykeller nedir?

Onlar: -Biz, atalarımızı bunlara ibadet eder bulduk, dediler.

İbrahim dedi ki:-Yemin olsun, siz ve atalarımız açık bir sapıklık içindesiniz.

*Onlar da: -Bize gerçeği mi getirdin, yoksa sen şakacılar-
dan mısın? dediler.*

İbrahim de şöyle dedi:-Doğrusu sizin Rabbiniz; hem göklerin, hem de yerin Rabbidir ki; bütün tanrıları O yaratmıştır ve ben de size bu dediğime şahitlik edenlerdenim."
(Enbiya, 51-56)

Bu kavmin putlara tapma gerekçesi, babalarını bu putlara tapıyor bulmalarıydı. Onlara uyuverdiler.

Bozguncuların ıslâhatçılara karşı her devirde ileri sürdükleri ahmakça delil işte budur. Ne kadar da budalaca delil ki, bununla akıllarını iptal ediyorlar ve hayvanlar gibi geçmişlerine körü körüne tâbi oluyorlardı.

İbrahim (a.s) ise kavmini, putlara tapmaktan ve onu takip eden saçma sapan inançlardan kurtarıp, her insanın yer yüzünde terennüm etmesi gereken yüce gerçeğe ulaştırmak istedi. Bu yüce gerçek sadece Allah'a kulluk etmek idi. İbrahim (a.s) bu gerçeği kavmine şöyle söylüyordu :

“- Şimdi gördünüz mü sizin ve geçmiş atalarımızın neye tapmakta olduğunuzu? İşte onlar mutlaka benim, düşmanlarımdır. Fakat âlemlerin Rabbi böyle değil.

Beni yaratan ve bana doğru yolu gösteren O'dur.

Bana yediren ve bana içiren O'dur.

Hastalandığım zaman bana şifâ veren O'dur.

Beni öldürecek, sonra beni diriltecek olan O'dur.

Ceza gününde kusurlarımı bağışlayacağını umduğum da O'dur.” (Şuâra, 75-82)

İşte bu, İbrahim (a.s)'in imanıdır. Bu bütün varlığı ile Rabbine teslim olmuş kimsenin imanıdır. Bu öyle bir imandır ki, kişiyi gam ve kederden soyar, ona hu-

zur ve saadet verir. Yine bu öyle bir imandır ki; insanı boş şeylere boyun eğmekten, vehîmlere meyletmekten kurtarır. Alemlerin Rabbinden başka ne bir rızık veren, ne bir şifâ bahşeden, ne bir öldüren, ne bir diriltten, ne de günahları bağışlayan vardır.

İbrahim (a.s)'in babası puta tapıcıların önde gelenlerinden, hatta yapıp satanlardandı. Babasının bu hareketi,- gönlüne, insanların en yakını olması itibariyle İbrahim (a.s)'in zoruna gidiyordu. Ona özel olarak nasihat etmeyi ve inkârın kötü sunucundan sakındırmayı kendine görev saydı.

Babasına edep ve incelik taşıyan ve putlara tapmanın saçmalığını, aklî delillerle açıklayan bir tarzda hitap etti:

“ Kuapta İbrahim'i de an. Çünkü o, dosdoğru bir peygamberdi. Bir vakit babasına şöyle hitap etmişti: “Ey babacığım! İşitmez, görmez, sana hiç bir faydası dokunmaz şeylere neden tapıyorsun? Ey babacığım! Muhakkak bana, sana gelmeyen bir ilim gelmiştir. O halde bana uy da seni dümdüz bir yola çıkarayım. Babacığım! Şeytana tapma. Çünkü şeytan hakkıyla esirgeyen Allah'a çok âsi olmuştur.

Ey atam! Gerçekten korkuyorum ki; çok esirgeyen Allah'dan sana bir azab gelip çatar da şeytana yâr olmuş olursun.

Babası dedi ki: -Ey İbrahim! Sen benim tanrılarımın yüz mü çeviriyorsun? Yemin olsun ki, vaz geçmezsen seni mutlaka taşlarım. Uzun müddet benden ayrıl git.

İbrahim şöyle dedi: -Üstüne selâmet. Senin için Rabbime istifâr edeceğim. Çünkü o, bana çok lütufkârdır. Sizi ve Allah'dan başka taptıklarınızı bırakıp çekiliyorum. Rabbime dua ediyorum. Umulur ki duam karşılıksız kalmaz.”
(Meryem, 41-49)

İbrahim (a.s)'in sözü, dinleyenlerin tüylerini ürper-tecek bir sözdür. Her nasihat edişinde İbrahim (a.s), babasına karşı olanca terbiyesini takınarak, kalbini celbetmek ve kendisine yaklaşılabilmek için “Ey baba-cığım” diye sözü nasıl yumuşattığına bir dikkat et ve ibret al.

İbrahim (a.s), babasına karşı aklî delilleri öne süre-rek söze şöyle başlıyor: Görmeyen, işitmeyen, sana iyi-lik ve kötülük getirecek güce sahip olmayan bir cansı-za niye tapıyorsun?

Sonra İbrahim (a.s); sözüne yumuşaklıkla babasını Hakk'a dâvet ederek devam etmiş, “görüşünü küçüm-süyor” diyerek kendisini terk etmesinden korktuğu için babasını hiç bir şekilde “cahillik” le vafsetmemiş, kendisinin de üstün bir ilme sahip olduğunu öne sür-memiştir. Bunu, babasına karşı üstünlük belirtip de kendisinden uzaklaşmaması için yapmıştır.

Buna mukabil şöyle demiştir: Bende birtakım bil-giler vardır ki; bana Allah katından gelmiştir. Bunla-rın sana gelmesi mümkün değildir. Nasihatlarımı ka-bul et. Ben sana doğru yolu gösteriyorum. Şeytan, Rabbine karşı gelmiştir. O, senin düşmanıdır. Seni

Allah'ın azabına götürecektir sapıklığa düşüren odur.

Ne çare ki, babası onun sözünü keserek şöyle dedi: Ne tuhaf şey! Ey İbrahim, sen putlara ibadetten yüz mü çeviriyorsun? Eğer putlara ibadetten men etmeye devam edersen seni taş a tutarım. Kurtulmak istiyorsan, yaşayabilmen için benden iyice uzaklaş, güzüme görünme.

İbrahim (a.s), babasının tehdit, ve kovmasına sadece: "Üstüne selâmet", yani benden sana herhangi bir kötülük ve incitme gelmeyecek, benim tarafımdan emniyet içindedir. Ben, seni bağışlaması ve cezalandırmaması için Allah'a dua edeceğim.

Rabbim bana daima ikram ediyor ve duamı kabul ediyor. Şayet îmana çağırmanın seni üzüyorsa, seni ve kavmini bırakırım. Sırf Allah'a kulluk edeyim diye sizin, Allah'ı bırakıp da çağırdığınız putlardan da ayrılırım. Umulur ki; sizin bu putlara ibadette eli boş kaldığınız gibi, ben Rabbime olan duamda eli boş kalmam... diyerek cevap verdi.

İbrahim (a.s), babasına va'd ettiği şekilde ona dua etti. Bu dua, onun îmanından ümid kesmezden önce idi. Fakat onun Allah düşmanı olduğu ve putlara ibadetten ayrılmayacağı kendisine malûm olunca babasından uzaklaştı. Bu durum Kur'an'da şöyle belirtiliyor;

"- İbrahim'in, babası için mağfîret dilemesi, ancak önceden vermiş olduğu bir sözden dolayı idi. Fakat babasının

Allah düşmanı olduğu kendisine belli olunca ondan uzaklaştı.

Gerçekten İbrahim çok ah çeken (ince duygulu) yumuşak başlı biriydi.” (Tevbe, 114)

HZ. İBRAHİM PUTLARI KIRIYOR

İbrahim (a.s), kavminin tapmakta olduğu putları devirme niyetini bir müddet gizledi. Sonra onları parçalamaya yemin etti.

Bu put kırma işi bu putların, kendilerine zarar veren kimseye bir şey yapamadıkları, kimseye fayda ve zarar veremedikleri konusunda kavmine delil olarak göstermek istediği pratik bir yoldu. Çünkü pratik bir delilin, insan üzerinde va'z ve irşaddan çok daha fazla te'siri vardır.

İbrahim (a.s), istediğini gerçekleştirme fırsatını, kavminin bayram gününe ayarladı. Babası ona: Ey İbrahim! Bugün bayramdır, bizimle çıkıp bayrama iştirak edersen kalbine ferahlık gelir.

Bunun üzerine İbrahim onlarla çıktı. Geri kalabilmesi için aklına uygun bir mazeret geldi, yıldızlara bir baktı ve “-Yıldızların doğuşunda, tâun hastalığına yakın olduğunu okudum” dedi.

Kavmi, kendisine hastalık dokunmasından korktu ve onu bıraktılar. O da geldiği tarafa, putların bulunduğu tarafa döndü. Onları parçalamada kararlıydı.

İbrahim (a.s) putların bulunduğu puthaneye vardı. Putlar yanyana bulunuyorlardı, başta en büyükleri vardı. Önlerinde, yiyeceklerini zannederek kavminin hediye olarak bıraktığı yiyecek ve içecekler gördü ve alay tarzında onlara: “-Yeseniz ya!” dedi.

Hiç biri cevap vermeyince: “Niye konuşmuyorsunuz?” dedi. Sonra onlara sağ eliyle girişti ve balta ile hepsini parça parça etti. Sadece büyük putu bıraktı. Bu, onların en büyük tanrısı idi. Sonra da baltayı eline astı ve puthaneyi terketti. Şu âyetleri dikkatle takip edin :

“- Şüphesiz İbrahim de, Nûh'un dinindendi. Çünkü Rabbine hâlis bir kalp ile gelmişti. O vakit babasına ve kavmine şöyle demişti:

-Siz nelere tapıyorsunuz? Yalancılık etmek için mi Allah'dan başka düzme tanrılar istiyorsunuz? Âlemlerin Rabbine olan zannınız nedir?

Derken, yıldızlara bir baktı da: -Hakikat ben hastayım, dedi. O vakit arkalarını dönüp uzaklaştırdılar. Bunun üzerine o da kurnazca onların düzme tanrılarına varıp dedi ki: -Hani yemek yemiyorsunuz, ne oluyor size, konuşmuyorsunuz?”

Nihayet gizlice onları sağ eliyle vurup parçaladı.”
(Saffat, 83-93)

Yine Kur'ân-ı Kerîm de şöyle belirtiliyor :

“- Allah'a yemin ederim ki; siz arkanızı dönüp gittikten

sonra ben putlarınıza elbette bir tuzak kuracağım. Derken o, bunları parça parça etti. Yalnız onların büyüğünü bıraktı, belki ona müracaat ederler diye.”(Enbiya, 57-58)

İbrahim (a.s) putları kırmakla, kavmine putlara tapmanın saçmalığına dair canlı bir delil göstermişti. Şayet onlar hakiki ilah olsalardı, kendilerini korur ve zarar vermek isteyenleri çarparlardı.

HZ. İBRAHİM YARGILANIYOR

Bayram merasimlerini icra ettikten sonra halk döndü ve putların başına gelenleri gürdüler. Bu vaziyet onları derin derin düşündürdü ve mukaddes varlıklarına el uzatan bu zâlimin kim olduğu konusunda aralarında soruşturmaya başladılar Bazıları dediler ki adı; İbrahim olup bu putlara dil uzatan bir genç duyduk, bunları ayıplayıp alaya almak onun âdetidir. Zannediyoruz ki bu işi o yapmıştır. .

Putlara tecâvüz haberi hâkimlere ulaşınca derhal askerlerine: “İbrahim'i hemen getirin. Onu insanlar huzurunda muhakeme edelim. Kendisini, putları ayıplayıp tehdit ederken işitenlerin sözlerine cevap verin.” dediler.

İbrahim (a.s) getirildi. Hâkim ona: “Tanrılarımıza bu işi sen mi yaptın ya İbrahim?” dedi.

İbrahim (a.s), arzusunu tebliğ etmek ve kabul etmelerini istediği gerçeğe ulaşabilmek için eline bu-

lunmaz bir fırsat geçtiğini hissetti ve:

“Putları kıran, büyükleridir, buna diğer putlar da şâhittir” diyerek hakîmane bir üslûpla cevap verdi ve ilâve etti:

“Eğer konuşurlarsa sorun kendilerine. Bu büyük put, en büyük kendisi olduğu halde bu küçük putlara ibadet etmenize kızdı ve onları parçaladı.”

İbrahim (a.s)'in bu sözleriyle halk düşünme ve tefekkürü dalmaksızın birdenbire şoke olup sarsıldı ve biribirlerine:

“Konuşmaktan bile âciz bu tanrılara tapmakla kendinize yazık ettiniz. İbrahim'i suçlamakta haksız-sınız” dediler. Gerçek, kafalarına dank etti ve birdenbire utançlarından başlarını yere eğdiler.

Fakat sonra yine İbrahim'le mücadeleye giriştiler ve: “Sen de bilirsin ki, bu putlar konuşmazlar, bizden konuşmalarını nasıl talep edebilirsin?” İşte o zaman İbrahim'in, şu belîğ cevapla kulak zarlarını sarsacak ve seslerini kesecek delili ortaya çıktı :

“- O halde Allah'ı bırakıp da size hiç bir fayda veremeyecek ve zarar da yapamayacak şeylere mi tapıyorsunuz? Size ve Allah'dan gayri taptıklarınıza yuf olsun! Halâ akillanmayacak mısınız?”(Enbiya, 66-67)

İşte bu âyet; putları takdis eden ve Allah'dan başkasına kulluk edenlerin gafletini, her devirde kulaklara haykırmaktadır.

Fakat cehalet nefislere yerleştğinde, kör taassup kalpleri bürüdüğünde, kişiler varlıkları değerlendirme konusunda oldukça alçak bir seviyeye iniyorlar (putları ilâhlığa münasip görebiliyorlar).

Bundan dolayı İbrahim'in kavmi mağlup olacaklarını görüp, maskara olmaktan korktukları ve hiç bir aklı dayanakları kalmadığı vakit münazara ve münakaşayı bıraktılar, rezaletlerini örtmek için kuvvete başvurular ve İbrahim'e "ateşle yakılma" kararı çıkardılar.

Fakat Cenâb-ı Hak, kudretiyle İbrahim'i kurtardı ve ateşe şöyle dedi: "Ey ateş! İbrahim'e karşı serin ve selâmet ol." Ateş de Allah'ın emriyle serinlik ve selâmet oldu. Allah Tealâ şöyle buyuruyor :

"- Dediler ki: O halde onu insanların gözleri önüne getirin, olur ki (aleyhine) şahitlik ederler.

-Ey İbrahim! Sen mi tanrılarımıza bu işi yaptın? İbrahim dedi ki: Belki bu işi onların şu büyüğü yapmıştır. (O halde başlarına geleni) onlara sorun.

Bunun üzerine vicdanlarına dönüp (biribirlerine) dediler ki: -Hiç şüphesiz asıl zalimler sizsiniz, siz. Sonra yine eski kafalarına döndürüldüler.

-Yemin olsun ki, bunların söz söyleyemeyeceğini sen de bilirsin. dediler.

İbrahim dedi ki: -Öyleyse Allah'ı bırakıp da size hiçbir şeyle ne fayda, ne de zarar veremeyecek olan putlara hâlâ

tapacak mısınız? Yuh size ve Allah'ı bırakıp da olduğunuz putlara! Siz hâlâ akıllanmayacak mısınız?

Dediler ki: -Yakın onu, böylece tanrularınıza da yardım edin, eğer bir iş yapacaksanız.

Biz de dedik ki: "Ey ateş! İbrahim'e karşı serin ve selamet ol."(Enbiya, 61-70)

Allah Teâlâ, İbrahim (a.s)'in muhakeme edilmesini tasvir ederken gayet vecîz bir şekilde şöyle buyurdu :

"- Derken koşarak önüne çıktılar. İbrahim dedi ki: - Kendi elinizle yontmakta olduğunuz şeylere mi tapıyorsunuz? Halbuki sizi de, yaptıklarınızı da Allah yaratmıştır.

Dediler ki: -Onun için bir bina yapın da alevli ateşe atın onu. Ona böyle bir tuzak kurak istediler, biz de tutuk kendilerini sefiller yaptık." (Saffat, 94-98)

"Yonttuklarınıza mı tapıyorsunuz?" sözü üzerinde biraz düşün. Kur'an, putlara tapmanın saçmalığını açık bir ifade ve fevkâlade bir icazla belirtiyor. Gördüğün gibi, sadece Kur'an,'a has olan bu eşsiz ifade tarzına hiç bir edîp ve belîğin ulaşması mümkün değildir.

Aynı konuda söylenmiş meşhur Çin atasözü vardır. O da şudur: "Put yapanlardan hiç biri puta tapmaz, çünkü onların hangi maddeden yapıldığını bilirler." Fakat Kur'an'ın belâğatiyle Çin atasözünün belâğati arasındaki fark ne kadar büyüktür. Kur'an, Allah kelâmı olduğuna delil olan emsalsiz icazıyla atasözündeki mânâyı da belirtmiştir.

Sonra “Sizi de, yaptıklarınızı da Allah yaratmıştır “ sözü üzerinde de düşün. Bunun mânâsı şudur: Onları ve yaptıkları putları Allah yaratmıştır. O Allah ki, insanda iş yapma güç ve kaabiliyeti yaratmıştır. İnsan puta, yani kendisi gibi Allah'ın eseri olan bir mahlûka nasıl kulluk eder?. Sağır mahlûka değil, yaratıcı olan Allah'a kulluk etmek ne kadar da münasip değil mi?

Bundan önce zikrettiğimiz Kur'an âyetleri üzerinde düşünen bir kimse bu âyetlerin, doğruluğu ilmen de kabul edilmiş olan gerçek tarihî olayları dile getirmiş olduğunu görür.

Meselâ Kur'ân-ı Kerîm, İbrahim (a.s)'in semâya baktığını söylüyor ve şöyle diyor: “Derken, yıldızlara bir baktı da, hakikat ben hastayım dedi.” Yani İbrahim (a.s) yıldızlara baktı, onların doğuşunda hastalığının yakın olduğunu gördü. Bu âyetten anlaşılmaktadır ki; İbrahim'in kavmi müneccimlikle (yıldızlardan mânâ çıkarma) meşgul oluyordu. Onun için İbrahim (a.s) onların inandıkları yönden bir mazeret ileri sürdü.

Will Durant, Medeniyet Tarihi adlı kitabında diyor ki; “Babilliler yıldızları, kervan ve gemilerin yollarını tayin eden haritalar çizmek için değil de, daha ziyade insanların kaderi ve geleceğine dair haber elde etmek için incelerlerdi. Bu bakımdan da, astronom olmaktan ziyade müneccim idiler. Yıldızların hareketlerinden, geleceğe dair ilim elde etmek için sarfedilen gayretler Babillilerin zevklerinden bir zevk olarak gözükmekte-

dir.”

Kur'an, putlara kurban takdim etmenin, İbrahim kavminin âdetleri arasında olduğunu söylemektedir. “Gizlice tanrılarının yanına vardı ve yeseniz ya dedi.” Bu âyet, Hz. İbrahim' in kavminin puthanesine vardığında orada yiyecek gördüğünü ve yemeleri için teklifte bulunduğunu söylemektedir.

Will Durant, adı geçen kitabında şöyle demektedir :

“Krallar, tanrılarının bağışlamasına şiddetle ihtiyaç duyarlar, bu sebeple onlar için heykeller dikerler, yiyecek ve eşyalar takdim ederlerdi. Yiyecek ve içecekler, en çok takdim edilen şeylerdendi.”

Kur'an, şu âyet-i kerîme ile, İbrahim'in bütün putları kırdığını, ancak en büyük putu bıraktığını haber veriyor.

“Derken, İbrahim onları parça parça etti. Yalnız en büyüklerini bıraktı.”

Bu âyetten anlaşıldığına göre, Babillilerin bir çok tanrıları vardı. Bunların arasında ayrıca en büyükleri vardı ki; İbrahim (a.s)'in bıraktığı budur. Will Durant adı geçen kitabında bu konuda şöyle diyor: “Babillilerce Marduk, en büyük tanrı sayılırdı, onun yanında daha bir çok tanrıları vardı.”

Sadece Kur'an'ın belirttiği ve ilmin de kabul ettiği bu tarihî gerçekler, Kur'an'ın ilmî zaferidir. Zira bunlar Hz. Muhammed (s.a.v)'in zamanında bilinmiyordu.

Bunlar ancak yakın zamanlarda ortaya çıkarılmıştır. Bu da âlimlerin Babil'de kazılar yapması ve üzerinde çivi yazısıyla, zamanın Babil inançlarının yazılmış olduğu levhalara muttali olmaları, ibareleri çözüp muhtevasını anlamalarından sonra olmuştur.

HZ. İBRAHİM'İN GERÇEK İMANI

Tarihî araştırmalar göstermiştir ki; İbrahim (a.s) zamanında ve toplumunda insanlar, yıldızları, ay'ı ve güneşi tanrı ediniyorlardı.

İbrahim'e gelince; O, tek Allah'a iman etmişti, tanrıları konusunda kavmiyle tartışma yapmak için hiç bir fırsatı kaçırmıyordu. Bu tartışmalardan maksadı; ay, güneş ve yıldızlara tapmanın saçmalığını belirtmek ve gerçek tanrının sadece Allah olduğunu göstermekti. Cenâb-ı Hak şöyle buyuruyor :

-”Bu sûretle İbrahim'e göklerin ve yerlerin sırlarını gösteriyorduk ki, kesin bilgiye erenlerden olsun.

Üzerine gece bürüyüp örtünce, bir yıldız gördü:

-Bu imiş Rabbim, dedi. O batıp gidince: -Ben batanları sevmem, dedi.

Sonra ay'ı, doğmak üzereyken görünce: -Bu imiş Rabbim, dedi. O da batıp gidince:

-Yemin ederim ki, Rabbim beni doğru yola iletmeseydi mutlaka sapıklardan olurdum, dedi.

Sonra güneşi doğar vaziyette görünce: -Bu imiş Rabbim, bu hepsinden büyük, dedi. O da batınca:

- Ey kavmim! Haberiniz olsun. Ben sizin şirk koştüğünüz şeylerden uzağım. Ben her dinden geçip sadece Hakk'a eğilerek yüzümü yerleri ve gökleri yaratmış olan Allah'a döndürdüm. Ben müşriklerden değilim.”(En'am 75-79)

Bu âyetlerin mânâsı: Allah, îmanda yakîn ve sebat ehlinde olsun, böylece de putperest kavmine karşı delil getirebilsin diye İbrahim (a.s)'e, ilâh olduğuna delâlet eden mülkünün bazı sırlarını gösterdi. Bunun üzerine kavmiyle olan mücadelesi şöylece cereyan etti:

Gece, perdelerini indiriyor, İbrahim de kavmi arasında bulunuyordu, konuşup tartışıyorlardı. Derken, İbrahim'in gözü semada doğmakta olan ve kavminin tapmakta olduğu bir yıldıza ilişti ve orada hazır bulunanların kulağına, onların fikrinde olduğunu zannet-tirmek ve kendilerinden görünmek için.” Bu benim Rabbimdir” dedi.

Fakat bu yıldız gündüzleyin gözlerden gizlenince kaybolup gitti. O vakit İbrahim arkadaşlarına önce görünüp sonra kaybolan tanrıya inanmadığını söyledi.

İbrahim (a.s) burada hakîmâne bir üslûp seçmiştir, putlarına hakaret etmemiş, işin başlangıcında inançlarını hafife almamıştır, aksi halde İbrahim'den kaçarlardı, ona düşman olurlardı ve onun delillerini dinlemekte direnirlerdi.

Bilâkis İbrahim, itimatlarını kazanmak, sözünün,

Bilâkis İbrahim, itimatlarını kazanmak, sözünün, gönüllerinde te'sir uyandırması, böylece de kalplerine girip inançlarındaki hatalı noktayı açıklayabilmesi için inanç yönünden kendilerinden gözükmüştü. Onlara göstermek istediği hata şuydu: Batışın peşinden gelen bir doğuş, sonradan oluşu ifade eder, sonradan oluş ise ilâhlığa ters düşer. Yıldız da doğup battığına göre o ilah olamaz.

İbrahim (a.s) arkadaşlarıyla başka bir mecliste toplanır, ay'ı ufuğun gerisinden gecenin karanlığını yarıp doğarken görür ve aynı şekilde onlar gibi inanmış gözükerek: "Rabbim budur" der. Fakat ay gözlerden kaybolur.

O vakit İbrahim: Eğer beni yaradan Rabbim beni doğru yola ulaştırmazsa, sapıklardan olurum dedi. İbrahim bu itirafında bir taşla iki kuş vurmuş oluyordu: Birincisi; aya ibadeti geçersiz kılmak, ikincisi de; nefisleri hidâyete erdiren, şek ve şüphelerin bu nefislere sirâyet etmesine mâni olan başka bir mâbudun yani tek olan Allah'ın varlığına işâret etmek.

Ertesi gün güneş semanın ortasından ışık saçarak çıkıyordu. İbrahim (a.s) etrafındakilere: "İşte Rabbim budur, bu daha büyüktür" dedi. Gerçekten o, yıldız ve aydan daha büyüktü.

İbrahim'in bu tavrı; güneşe karşı yaptığı târizden ve onun kötü bir tanrı olduğu ortaya çıktıktan sonra kendisine kulak versinler diye, Babilliler için tatbik ettiği

kademeli bir mücadele şekliydi. Güneşin batışından sonra İbrahim, gizlenmiş olduğu asıl hakikati ilân etti. O hakikat de; onların sahte ilâhlardan uzaklaşmaları idi. Önce doğup sonra kaybolan bu yıldızların elbette bir yaratıcısı vardı. O da Allah Teâlâ idi.

İbrahim (a.s) onların tanrılarından uzaklaştıktan sonra kendilerine şöyle hitap etti: Ben yönümü, bâtıl tanrılarınızı terk ederek, sapıklıktan kaçınarak, yerin ve göğün yaratıcısı olan Allah'a yönelttim. Ben Allah'a, başka bir ilâhı ortak tanıyanlardan değilim.

Geçmiş âyetlerde hakkı teslim edenler Kur'an'ın ilmi gerçekçiliğini de kabul ederler. Kur'an, İbrahim (a.s) zamanındaki tanrıları; ay, güneş ve yıldızlar olarak hikâye etmektedir. Bunlar eski tanrılardır. Bu konudaki eser ve kazılar vasıtasıyla geçmiş milletlerin tarihi ortaya çıktıktan sonra, ilim bunların varlığını kabul etmiştir.

HZ. İBRAHİM NEMRUD İLE TARTIŞIYOR

Nemrud, İbrahim (a.s) zamanında kral idi. İlahlık dâvasındaydı. İbrahim'in, sadece Allah'a kulluk ve başka tanrıları terk esasına dayanan dâvası Nemrud'a ulaştı. Kral, İbrahim'e elçi gönderdi. İbrahim kralın huzuruna gelince, aralarında, Kur'an'ın bize haber verdiği şu münakaşa cereyan etti :

“- Allah kendisine saltanat ve mülk verdi diye İbrahim'le

Rabbi hakkında mücadele eden Nemrud'u görmedin mi? İbrahim ona: -Benim Rabbim hem diriltir, hem öldürür, dediği vakit Nemrud: -Ben de diriltir, öldürürüm”, demişti.

İbrahim: -Allah, güneşi doğudan getiriyor, haydi sen de batıdan getir, deyince o kâfir apışıp kalmıştı. Allah, zâlimler topluluğunu muvaffak etmez.” (Bakara, 258)

İman delillerine karşı kör olan ve Rabbin gerçek ilâhlığı ve birliği konusunda İbrahim'le mücadele edeni görmedin mi? Bu mücadelenin sebebi; Allah'ın, bu krala dünyevî bir iktidar vermesi, bu iktidarın da onu aldatması kibirlenip kendini beğenmesine sebep olmasıdır.

Bu kral İbrahim'e, dâvet ettiği Rabbinin sıfatlarından sordu. O da Rabbinin (dirilten ve öldüren) yani hayatı yaratıp başlatan ve bizzat yok eden bir varlık olduğunu söyledi.

Dünyevî iktidarına aldanan Nemrud da: “Ben de diriltir ve öldürürüm” dedi. İbrahim (a.s): “Nasıl?” diye sordu. Nemrud: “Ölümü hak etmiş iki adamı tutar, birini katlederim, böylece ben de öldürmüş olurum, diğerini de bağışlarım, onu da diriltmiş sayılırım.”

Şüphesiz ki, Nemrud'un sözlerinde demagoji ve gerçeğe karşı iftira vardır. Çünkü hakikî yaratma, ancak yokluktan bir varlık çıkarmaktır.

Bundan dolayı İbrahim; kralın, mantıktan. yoksun bu sözü üzerinde münakaşa etmedi ve münakaşayı

kesmek için, onu susturabileceği daha faydalı ve daha ikna edici bir yol takip etti ve şöyle dedi: "Allah, güneşi doğudan getiriyor, haydi sen de batıdan getir."

Bu kral, Allah'a ortak olduğunu iddia etti. Halbuki ortaklık, kuvvette denkliği gerektirir: Öyle ise Allahlık iddiasın da bulunan bu kral, güneşin seyrini değiştirmede gücünü gösterebilir! Fakat o şaşırды ve cevap vermedi.

HZ. İBRAHİM ve KUŞLAR

Ahiret gününe, o günde iyilik ve kötülüğün karşılık göreceğine ve Allah'ın, ölüleri dirilteceğine îman; dün olduğu gibi bugün de îmanın en önemli mes'elelerindenidir.

Materyalistler, bu inanç etrafında, zayıf îmanlıları inkâra götüren birtakım şüpheler yaymışlardır. Halbuki Kur'ân-ı Kerîm bir çok yerinde, şüphecilere, yani âhiretin olacağını tuhaf görenlere cevap vermiş ve demiştir ki; Allah'ı, hiçbir şey âciz bırakamaz, O her şeye kadirdir. Baştan insanı nasıl yarattıysa kıyâmet günü de aynı şekilde diriltecektir. Allah'ın kudretini belirtilirken Kur'an şöyle demektedir :

*"- O Allah'ki, varlıkları önce diriltir, sonra geri çevirir.
"(Yunus, 4)*

İbrahim (a.s), kıyâmet gününde Allah'ın, ölüleri dirilteceğine dair kudretine inanıyordu, fakat kalben tatmin olmak için Rabbinden maddî bir delil istedi.

Allah da istediğini kabul etti ve ona kudretini gösterdi. Bu hâdiseyi Kur'ân-ı Kerim bize şöyle hikâyeye ediyor :

“- Bir vakit İbrahim şöyle demişti: -Ey Rabbim! Ölülere nasıl diriltirsin? Bana göster. Allah da: Ölüyü dirilttiğime inanmadın mı? buyurdu. İbrahim: -Evet inandım, fakat kalbim tam yatışsın diye sordum, dedi.

Allah buyurdu ki; kuşlardan dört cins tut ve iyice gözden geçirdikten sonra (kendi elinle) parçala ve her bir dağ başına onlardan birer parça koy, sonra onları çağır, koşarak sana geleceklerdir. Bilki Allah, dilediği her şeyde galiptir, hikmet sahibidir.” (Bakara, 260)

Bu ilâhî ifade üzerinde düşünen bir kimse; İbrahim'in Allah'ın kudreti ve kıyâmet günü ölülere dirilteceği konusunda şüphe içinde olmadığını görür. O, kesin sûretlerden bir sûret istemiştir.

Rabbine: “Nasıl diriltiyorsun?” diye sormuş, fakat “diriltiyor musun?” diye sormamıştır. Bu soru şekli, nefisini teskîn etmek ve şüpheye hiç yer bırakmak istemeyen kişinin soru şeklidir.

Yine bu, gerçeğin açıkta ortaya çıkması konusunda arzusunu tatmin etmek isteyen bir aklın sorusudur.

Fakat Rabbinin ona karşı cevabı nasıl olmuştur? Ona demiştir ki; canlı dört kuş al, iyice tedkik etmek üzere tut, tedkikten sonra parça parça et. Yakın dağlardan her birine birer parça koy. Bilâhare onları çağır. Uçarak ve koşarak sana süratle geleceklerdir. Bilki; Allah hiçbir şeyden âciz değildir O, her işte büyük

bir hikmet sahibidir.

Fahreddin Râzî, bu âyeti şöyle yorumluyor: Bu olaydan maksat; kolaylıkla ruhların cesetlere dönebileceği konusunda maddî bir misal vermektir.

HZ. İBRAHİM ve HZ. İSMAIL

İbrahim (a.s) bir müddet Harran'da oturdu. Bu sırada amcasının kızı Sâre ile evlendi. Fakat Lût, (a.s) ve pek az bir gurup hariç Harran halkı İbrahim (a.s)'in dâvetine kulak asmadığı için burası onu sıktı. Buradan göç etmeye karar verdi. Kur'an, bu olaya şöyle işâret etmektedir :

“- Bunun üzerine İbrahim'e Lût iman etti. İbrahim dedi ki: “Ben Rabbimin emrettiği yere (Filistin'e) hicret edeceğim. şüpheli yok ki, Allah azîzdir, hakîmdir.” (Ankebut, 26)

Bu hicretin sebebi; İbrahim ve ona îman edenlerle İbrahim'in çağrısına kulak vermeyen putperestler arasında meydana gelen şiddetli düşmanlıktı. Bundan dolayı İbrahim onları bırakıp ayrıldı.

İbrahim'in kavmi karşısındaki bu tutumunu Allah Tealâ Kur'an da methetmiş ve mü'minleri ona uymaya teşvik etmiştir.

“- Gerçekten İbrahim'in ve beraberinde olanların sözlerinde sizin için güzel bir örnek vardır. Vaktiyle kavimlerine dediler ki: “Biz sizlerden ve Allah'dan başka tapdıklarınızdan uzağız. Allah'ın birliğine îman etmedikçe sizi tanımıyo-

ruz. Sizinle aramızda ebedî düşmanlık ve kin baş gösterdi.”
(Mümtehine, 4)

İbrahim ve beraberindeki mü'minler, Ken'an ili diye isimlendirilen Şam'a yöneldiler, oraya varıp az bir zaman kaldılar. Sonra Şam diyârına, ortalığı kasıp kavuran ve halkı açlıkla tehdit eden şiddetli bir kasırga âriz oldu. Bir çokları, rızık ara mak, sürülerine mer'a ve otlak bulmak için yurtlarını terk ettiler. İbrahim (a.s) de oradan ayrılıp Mısır'a gitti.

HZ. İSMAİL DOĞUYOR

İbrahim (a.s), yanında eşi ve Hâcer ismindeki câriyesi ile birlikte Mısır'dan Filistin'e döndü.

İbrahim'in canı bir çocuk istiyordu. Kendine, sâlih bir kul vermesi için Allah'a şöyle dua etti :

“- Rabbim! Bana sâlihlerden bir çocuk ver.” (Saffat, 100)

Sanki karısı Sâre, İbrahim'in hatırından geçeni hissetmiş gibi ona şöyle demişti :

- Allah beni çocuktan mahrum etti. Cârîyem Hacer ile evlenmeni münasip görüyorum, ola ki Allah sana ondan bir çocuk ihsân eder. Sâre, oldukça yaşlanmıştı ve kısırdı. Kendisinden çocuk umulmuyordu.

İbrahim (a.s), Hâcer'le evlendi. Hâcer, İsmail adında bir çocuk doğurdu. Tevrat onu şöyle vâsfediyor :

“- İsmail'e gelince, onun hakk söylediğini işittim. İşte onu mübarek, bereketli kılacağım, ziyâdesiyle çoğaltacağım. On iki reisin babası olacak, onu büyük bir ümmet yapacağım. “(Tevrat,Fasıl 17, ayet 20)

Bu müjde, Muhammed ümmetinin müjdesidir. Çünkü Muhammed (S.A.V.) ve Hicaz Arapları, İsmail (a.s)'in soyundandır. Bu müjde İsmail soyunda ancak Muhammed ve ümmeti eliyle gerçekleşti.

İbrahim (a.s)'e Hâcer vasıtasıyla İsmail lûtfedildikten sonra Sâre, içine düşen kıskançlık ve üzüntüden dolayı bu çocuktan rahatsız olup kompleks içine girdi ve İbrahim'den, Hâcer'le İsmail'i kendisinden uzaklaştırmasını istedi. Zira Hâcer'le beraber yaşamak çekilmez olmuştu.

İbrahim (a.s), Allah'ın emrine binâen Sâre'nin arzusunun kabul etti. Allah İbrahim'e; Hâcer ve İsmail'i alıp Mekke'ye götürmesini bildirdi. İsmail henüz o zaman süt çocuğu idi,

İbrahim (a.s), çocuk ve annesine refakat etti. Kendisi ne, Allah'ın irâdesi rehberlik ediyordu. Allah, ilerde Kâbe'nin binâ edileceği, ıssız ve boş bir yerde durmasını emredinceye kadar yolculuk devam etti.

İbrahim (a.s), Hâcer ve çocuğunu susuz ve تنها bir yere yerleştirdi, sonra onları bırakıp döndü. Hâcer telaşla onu takib etti ve: “Nereye gidiyorsun? Bizi bu ıssız ve çorak vadi de kime bırakıyorsun?” dedi. İbrahim yoluna devam ederken merhamet etsin diye

bunu defalarca tekrarladı.

Bu arada: “Allah mı böyle emrediyor?” deyince İbrahim: “Evet” dedi. Hâcer de: “Öyle ise Allah bizi zayi etmez” dedi, sonra çocuğu ile, İbrahim'in koyduğu yere döndü.

İbrahim ayrıldı, fakat kalbi, eşi ve çocuğundan ayrılmanın üzüntüsüyle yaralıydı. Fakat Allah'ın isteği kendi isteğine galip geldi ve Rabbine teslim oldu. Kur'an'ın hikâye ettiği şu kelimelerle Rabbine dua ve niyâzda bulunarak yoluna devam etti :

“- Ey Rabbimiz! Ben evlâtlarımdan kimini senin mu-kaddes evinin (Kâbe'nin) yanında ekinsiz bir vâdiye yerleş-tirdim. Ey Rabbimiz! Sebebi şudur ki: Namazı dosdoğru kılsınlar. Artık sen insanlardan bir kısmının gönüllerini on-lara meylettir. Şükretmeleri için de o belde halkını bazı meyvelerle rızıklandır.

Ey Rabbimiz! Gizlediğimiz ve açıkladığımız her şeyi sen bilirsin. Zaten yerde ve gökte hiçbir şey Allah'a gizli kal-maz.”(İbrahim 37-38)

Bu ayetleri şu şekilde anlamalıyız; Ey Rabbimiz! Ben çocuklarımdan bir kısmını ot bitmez Mekke vâdi-sinde, ilerde senin için binâ edeceğim ve her türlü ta-arruz ve hürmetsizlikten koruyacağın Kâbe'nin yanına yerleştirdim.

Rabbimiz! Ben onları bu vâdiye sırf Kâbe'nin ya-nında namaz kılsınlar ve sadece sana olan kulluk vazi-felerini yerine getirsinler diye yerleştirdim. Rabbim!

Bazı insanların gönüllerini onlara karşı şefkatli ve muhabbetli kıl.

Bu uzak vâdide onlara bazı meyveler ihsân et ki, nîmetlerin için sana şükretsinler. Rabbimiz! Sen bizim gizlimizi de, açığımızı da bilirsin, ailem ve çocuğumdan ayrılmaktan dolayı içime gömdüğüm üzüntümü de bilirsin. Yerde de olsa, gökte de olsa ne kadar küçük olursa olsun, sana hiçbir şey gizli kalmaz.

Hâcer, Allah'ın emrine uydu, sabırla zînetlendi. Tükeninceye kadar İbrahim'in kendilerine bıraktığı suyu içerek, ekmeği yiyerek kaldı. Yiyecek bitti. Hâcer susadı, oğlu da susadı. Susuzluktan kıvranan oğluna bakmaya başladı.

Bu yakıcı tabloya dayanamadı, doğruldu... Şaşkın vaziyette burnu doğrultusunda yürüdü. Habire gidiyor ve koşuyordu. Nerede ise şuurunu kaybedecekti.

Hâcer "SAFA" olarak bilinen yüksekçe. tepeye çıktı ki, bel ki su görür. Fakat bir şey güremedi. Şaşkın bir kimsenin koşusuyla kuştı. "MERVE" diye bilinen diğer bir tepeye geldi, baktı yine bir şey göremedi. Bunu tam yedi defa tekrarladı. (Resûlullah buyurdu ki: Hâcılar bundan dolayı sa'y yapar.)

Son olarak Merve'ye tırmandığı zaman bir ses işitti. Dikkat kesildi, bir de ne görsün! Meleklerden bir melek zemzemin bulunduğu yerde kanadıyla yeri eşiyor. Su görülünceye kadar buna devam etti. (Denildi ki; İsmail (a.s) elleriyle veya ayaklarıyla yeri eşiyordu,

bunun üzerine su kaynadı.)

Hacer bu ürpertici manzarayı gördü. Kendisini ferah ve sevinç kapladı. Sonra avucuyla suyu alıp çocuğunu ve kendisini sulamaya başladı.

Su kaynayınca, oraya kuşlar geldiler. Cürhümlülerden bir gurup yakınından geçiyordu, etrafta kuşların dolaştığını gördüler. Biribirlerine: Bu kuşlar suya iniyor, bu vâdide su olduğunu bilen var mı? diye sorduklarında; “Yok” dediler. Araştırmak üzere birini yolladılar. O kişi, suyun varlığı müjdesiyle koş koş geldi.

Hep birlikte Hâcer'e geldiler ve: “Su senin olmak üzere, istersen seninle yakınlık (komşuluk) kurabiliriz dediler. Hâcer müsaade etti. Onlar da yerleştiler. İsmail delikanlı oldu. Cürhümlü bir kadınla evlendi ve onlardan arapça öğrendi.

HZ. İBRAHİM İSMAİL'İ KURBAN EDİYOR

İbrahim (a.s), oğlu İsmail'i Mekke'de bıraktı, fakat onu hiç aklından çıkarmadı, unutmadı. Zaman zaman ziyâret etti. Bu ziyâretlerin birinde İbrahim; rüyasında Allah'ın kendisine, oğlu İsmail'i kurban etmesini emrettiğini gördü. Peygamberlerin rüyası haktır. Çünkü o, ilâhî vahy mesâbesindedir.

Bundan dolayı İbrahim, Allah'ın emrini yerine ge-

tirmeye teşebbüs etti. İsmail'in, kendisinin biricik oğlu olması onu bundan alıkoymadı. Kendisi ihtiyarlık çağında idi. Kur'an bize bunu şöyle hikâyeye ediyor :

“- İbrahim şöyle dedi: “Ben Rabbime (emrettiği yere) gidiyorum. O bana yolumu gösterir.

Ey Rabbim! Bana sâlihlerden bir çocuk ihsân et. Biz de ona, uysal bir oğul müjdeledik. Ne vakit ki, yanında koşma çağına erdi.

İsmail'e şöyle dedi: -Yaवरum! Ben rüyamda görüyorum ki, seni kurban ediyorum, artık bak ne düşünüyorsun? İsmail ona: Babacığım! Sana ne emrediliyorsa yap. İnşallah beni sabredenlerden bulacaksın.

Vaktaki, bu sûretle ikisi de Allah'ın emrine teslim oldular. İbrahim, çocuğu şakağı üzerine yıktı. Biz de ona şöyle seslendik: -Ey İbrahim! Gerçekten rüyanda sadakat gösterdin. Şüphesiz ki biz, güzel amel işleyenleri işte böyle mükâfatlandırırız.

Muhakkak ki bu, açık bir imtihandı. (İsmail'e karşılık) Ona büyük bir kurbanlık fîdye verdik. Yine ona sonradan gelenler için de iyi bir yâd (ün) bıraktık.

İbrahim'e bizden selâm olsun. Güzel amel işleyenleri biz böylece mükâfatlandırırız. Çünkü o, mü'min kullarımızdandı. Bir de ona sâlihlerden bir peygamber olmak üzere İshak'ı müjdeledik.” (Saffat, 89-112)

Bu âyetlerde Allah Teâlâ; İbrahim'den bahsederken şunları belirtiyor: İbrahim, kavminin yurdundan ayrı-

İnca Rabbinden, kendisine sâlih bir çocuk vermesini diliyor. Rabbi de isteğini yerine getiriyor ve ilk oğlu olan mülâyim tabiatlı İsmail'i ona müjdeliyor.

İsmail, serpilip gelişme ve çalışıp çabalama yaşına gelince İbrahim rüyasında gördü ki; Allah kendisine, oğlu İsmail'i kurban etmesini emrediyor. O zaman İsmail onun biricik yavrusu idi.

İbrahim, durumu oğluna arzetti ki; böylece onun îmanını denemiş ve onu zorla kurban edeceği yerde gönül rızasıyla kurban etmiş olsun. İsmail, babasına şöyle cevap verdi: “Ey babacığım! Allah sana neyi emrettiyse hemen yap. İnşallah beni sabredenlerden ve Allah'ın isteğine boyun eğenlerden bulursun.”

İkisi de Allah'ın hükmüne boyun eğip emrini yerine getirmeye azmedince; İbrahim, oğlunu ensesinden kesmek üzere yüz üstü yere yatırdı-keserken yüzünü görmemek için böyle yaptı- ve bıçağı, boynunda ileri geri götürdü, fakat bıçak kesmedi.

Bu sırada Allah Teâlâ şöyle nidâ etti: Ey İbrahim! Seni imtihan etmekteki maksat hâsıl oldu. Artık oğlunu nasıl kesebilirsin? Biz sende, Rabbinin, emrini yerine getirme konusunda sür'at ve bağlılık gürdük. Bu; kendisiyle îmanını denemiş olduğumuz açık ve büyük bir imtihandır. Kazananlardan oldun. Bu koçu al ve oğlunun yerine kurban et.”

Kurban edilen kimdi? Kur'an, kurban edilenin İsmail (a.s) olduğunu belirtiyor. Çünkü Allah, önce İs-

mail (a.s)'in kurban hikâyesini zikretti, sonra da İbrahim'e, İshak isimli başka bir oğul müjdeledi.

“- Bir de ona, sâlihlerden bir peygamber olmak üzere İshak'ı müjdeledik.” (Saffat,112)

Kurban kıssasından sonra İshak'ın müjdelenmesi; İshak'ın, İbrahim'in kurban etmekle imtihan edildiği, çocuktan başkası olduğuna dair açık bir delildir.

HZ. İBRAHİM'İN GELİNLERİ

İbrahim (a.s) bir gün Mekke'ye geldi. İsmail'in evine geldiğinde onu evde bulamadı, gelinini buldu. Bu kadın, İbrahim (A.S:)'in, kendi kayınpederi olduğunu bilmiyordu. İbrahim, ondan İsmail'i sordu. O da; avlanmak için çıktığını söyledi.

İsmail'in hâlimden de sorunca; gelin: “Sıkıntılı ve darlık içindeyiz” deyip, fakirlikten dolayı ona şikâyet-te bulundu. İbrahim ona “Yanında ikram, yiyecek içecek var mı?” deyince gelin: “Hiç biri yok” dedi.

İbrahim (a.s), bu gelinin Allah'ın kendisine verdiği nasibe razı olmadığını, kocasıyla yaşamaktan usandığını görünce onu gözü tutmadı. Karşılaştığı bu cimrilik üzerine misafirliğine ilgi göstermediği için ondan ayrıldı ve kendisine şöyle dedi: Kocan eve geldiği zaman selâm ve kapısının eşliğini değiştirmesini söyle.

İbrahim (a.s) gitti, İsmail (a.s) geldi. Sanki o, evde yokken bir şey olduğunu sezmiş gibiydi. Karısına :

“Kimse geldi mi?” dedi. Karısı da :

“Evet, vaziyeti şöyle şöyle olan bir ihtiyar geldi ve seni sordu ve ben de durumu haber verdim.” dedi. İsmail :

“Sana bir şey tenbih etti mi?” deyince, karısı :

“Evet. Sana selâm ve kapının eşiğini değiştirmeni söylememi emretti.” dedi. Bunun üzerine İsmail:

“İşte o benim babamdır, bana seni terk etmemi emretti, artık ailenin yanına git.” dedi. Böylece onu boşadı ve başka bir hanımla evlendi.

İbrahim (a.s) bir müddet İsmail'den uzak kaldı. Sonra geldi, aynı şekilde onu evde bulamadı. Yine gelinini buldu. Bu gelin onu karşılayıp alâka gösterdi. İbrahim, geline :

“Yiyecek var mı?” diye sorunca; o da :

“Evet. dedi ve yedirip içirdi, ikramda bulundu, İbrahim (a.s) vaziyetlerini sordu. Gelin de :

“Hayır ve bolluk içindeyiz.” dedi ve Allah'a hamd ü senâda bulundu. İbrahim ona :

“Kocan gelince ona selâm ve kapısının eşiğini değiştirmemesini söyle.” dedi ve ayrıldı.

İsmail, akşam üzeri eve gelince karısı ona; evde yokken yaşlı bir adamın geldiğini haber verdi, şeklini tarif ederek,yaptığı tavsiyeyi bildirdi. Bunun üzerine İsmail ona :

- O benim babamdır. Bana, seni tutmamı, boşamamamı emretti, dedi. İsmail, bu kadını hayatı boyunca bırakmadı ve ondan çokluk çocuk sahibi oldu.

HZ. İBRAHİM İSMAİL İLE KÂBEYİ İNŞA EDİYOR

İbrahim (a.s) uzun müddet oğlundan uzak kaldı. Sonra önemli bir iş için ona geldi. Allah ona; kendisine ibadet edilen ilk mescid olmak üzere Mekke'de Kâbe'yi kurmasını emretti.

İbrahim, oğlu İsmail'i araştırdı, onu zezeme yakın bir yerde okunu düzeltirken buldu. Ona doğru yönlince İsmail, karşılamak, üzere hemen yerinden fırladı, sarmaştılar ve her biri derin muhabbet ve sevgisini ifade etti.

Oğlu ile karşılaştığından dolayı bu yer İbrahim'in hoşuna gidince ona; Allah'ın, kendisine ibadet edilmek üzere burada bir mescid yapmasını emrettiğini bildirdi ve yerini de gösterdi. Bunun üzerine İsmail: Rabbinin emrettiğini yap, bu şerefli işde ben de sana yardım edeceğim, dedi.

“İbrahim (a.s) binâyı yapmaya, İsmail de ona taş taşımaya başladı. Sonra İbrahim, İsmail'e; bana güzel bir taş getir ki; köşeye koyayım, insanlar için işâret olsun... dedi. Cebrâil ona, Hacerü'l-Esved'i haber verdi. O da Hacerü'l-Esved'i alıp yerine koydu. Binâyı yaparken her defasında şöylece Allah'a dua ediyorlardı:

“Ey Rabbimiz! Bizden bu hayırlı işi kabul et. Gerçekten sen duamızı işitici, niyetimizi bilicisin.” (Bakara, 127)

Yapı yükselip, İbrahim taşları kaldırmaktan âciz kalınca, bir taşın üzerine çıktı. İşte bu, “Makam-ı İbrâhim'dir.”

Duvarın bir tarafı bitince öbür tarafına geçti, taş iskele olarak kullanıyordu. Duvar bittikçe bu taşı öbür duvara taşıyordu. Böylece Kâbe duvarları tamamlandı. Bu taş eskiden, Hz. Ömer zamanına kadar Kâbe'ye bitişikti. Ömer (R.A.) onu, namaz kılanları meşgul etmemesi için Kâbe'den biraz geriye aldı.

Kur'ân-ı Kerîm, şu açık âyetlerle Kâbe'nin yapılışına işâret etmektedir :

“ O vakit Kâbe'yi, insanlar için bir sevap ve emniyet yeri yapmıştık.

-Ey mü'minler! Siz de İbrahim'in makamından kendinize bir namazgâh edinin.

İbrahim'le İsmail'e şöyle emretmiştik: -Evimi (Kâbe'yi) tavâf edenlere, orada ibadet kasdıyla oturanlara, rükû ve secde edenlere temiz tutun.

O vakit İbrahim: -Ya Rab! Burasımı emin bir belde yap ve ahalisinden Allah'a ve âhiret gününe îman edenleri çeşitli meyvelerle rızıklandır. diye dua etti.

Allah da: -Kâfir olanı da kısa dünya hayatımda rızıklandırırım, sonra onu âhirette cehennem azabına icbar ederim. O cehennem ne kötü bir yerdir, buyurdu. Ve o za-

man İbrahim ile İsmail Kâbe'nin temellerini yükselttiler ve şöyle dua ettiler: -Ey Rabbimiz! Bizden bu hayırlı işi kabul eyle, gerçekten sen duamızı işitici, niyetimizi bilicisin.” (Bakara,125-127)

Bu âyetlerde Allah (C.C.) müslüman araplara bu nîmeti, yani Kâbe'yi insanlar için ibadet etmek üzere geldikleri biz sevap yeri kılışını hatırlatıyor. Aynı şekilde Cenâb-ı Hak, Kâbe'yi, korkan herkes için bir emniyet yeri yapmıştır. Harem'e girene kimse eziyet edemez. Bu; uzun zamandan beri bilinen ve Kâbe'ye kudsîyet kazandıran bir husustur. Bunu çiğnemek, kimse için câiz değildir.

Allah'ın, namazgâh edinilmesini emrettiği (Makam-ı İbrahim) hakkında denildi ki; burası İbrahim'in, Kâbe'yi binâ ederken üzerine bastığı taştır. Ayrıca onun, Kâbe'nin civârı olan Harem'in tamamı olduğu da söylendi.

Allah; İbrahim ve İsmail aleyhisselâmlara, tavâf edenler ibadet için orada oturanlar, Allah'a rükû ve secde edenlere temiz bulunsun diye Kâbe'yi necaset gibi maddî pisliklerden ve putperestlik, şirk gibi manevî pisliklerden arıtmalarını tavsiyede bulunduğuna işâret etmektedir.

Kur'an aynı şekilde İbrahim (a.s)'in duasına da işâret etmiştir. İbrahim; Kâbeyi binâ edeceği Mekke'yi emîn bir yurt kılması, Allah'a ve âhiret gününe îman edenleri çeşitli meyve ve bereketlerle rızıklandırması

için Allah'a yalvarmıştı. Cenâb-ı Hak da duasını kabul etti ve ona, kâfir olana da bu dünyada nîmeti esirgemeyeceğini, fakat kıyâmet gününde onu çok kötü bir yer olan cehenneme icbar edeceğini haber verdi.

Evet gerçekten Allah (C.C.), İbrahim (a.s)'in duasını kabul etti ve Mekke'yi emîn bir yurt yaptı. Kim oraya tecavüz ederse Allah onu helâk eder. Aynı şekilde Allah oraya bol rızık akıtmak suretiyle de İbrahim'in duasını kabul etmiştir. Bugün her çeşit meyve ve gıda dünyanın muhtelif yerlerinden gelip orada toplanmaktadır.

Son olarak Allah, İbrahim ve İsmail'in Kâbe'yi binâ edip temellerini yükseltmelerine, bu şerefli işi kendilerinden kabul buyurması için yalvarmalarına işaret etmektedir.

HZ İBRAHİM'İN ÖZELLİKLERİ

Kur'an'da belirtilmiş ve Allah bu konularda İbrahim'i; hidâyet, itâat ve şükrün en canlı bir misâli olarak göstermiştir. Hak Teâlâ şöyle buyuruyor :

“- Gerçekten İbrahim, başlı başına bir ümmetdi. Allah'a itâatkârdı. Hanîfdi (Hak dine yöltelmişti). O, hiç bir zaman müşriklerden olmamıştı. Allah'ın nîmetlerine şükreden bir zâttı. Allah da onu beğenip seçmiş, doğru bir yola iletti.”

Biz ona dünyada bir güzellik (iyi bir hâl ve mevki) vermiştik. Şüphesiz ki o, âhirette de sâlihlerdendir.” (Nahl,

Allah (C.C.), İbrahim'i, başlı başına bir ünmet olarak vasfetmektedir. Yani o, bütün güzel hasletleri kendisinde topladığı için tek başına bir ümmetti. Bu "ümme" kelimesi; İbrahim (a.s)'in medhi konusunda uzun sözlere bedel bir kelimedir. Allah, insanlar arasında dağılmış bütün güzel haslet ve temiz huyları, nebîsi İbrahim'de toplamıştır. Bundan dolayı o, peşinden gidilen bir rehber (imam) olmuştur.

Allah onu şöyle de vasfetmişti (O, bir hanîf idi. Asla müşriklerden olmadı). Yani Allah'ı tek tanır ibadeti O'na tahsis eder ve O'na hiç bir yaratığı eş tanımazdı. O ayrıca (Allah'a itâatkârdı). Ona baş eğer, emrettiğini yerine getirirdi. Aynı zamanda (Allah'ın nîmetlerine şükreden bir zâttı). Allah'ın kendisine ihsân ettiği nîmetlere karşı eksiksiz şükrünü ifa ederdi.

İşte bundan dolayı (Allah onu beğenip seçti ve doğru bir yola iletti). Yani Allah onu peygamberliğe seçti, Allah'ın rızâsına götüren dosdoğru yoldan gitmeye muvaftak kıldı ve Allah şöyle buyurdu (Biz ona dünyada bir güzellik verdik. Şüphesiz ki o, âhirette de sâlihlerdendir). Yani Allah ona dünyada güzel bir yâd (medh ü senâ) verdi. Ahirette ise; Allah'ın rızâsı ve cennetleriyle nîmetlenecek sâlihlerden olacaktır.

Allah Teâlâ, İbrahim'i ayrıca şöyle vasfetmiştir :

"- Hatırlayın ki bir vakit İbrahim'i Rabbi birtakım kelimelerle (emir ve yasaklarla) imtihan etti. İbrahim tamamen

o kelimeleri yerine getirdi.

Allah: -Ben seni insanlara imam (önder) yapacağım, buyurdu. İbrahim: -Benim zürriyetimden de, diye yalvardı. Allah: -Senin neslinden olan zâlimler benim imametime nâil olamazlar.” (Bakara, 120-124)

Allah Teâlâ bize, İbrahim'i birtakım şer'î tekliflerle, emir ve yasaklarla imtihan ettiğini, İbrahim'in de bunları tamamen yerine getirdiğini bildiriyor.

Allah, İbrahim'e: Sana uymaları, peşinden gelmeleri için ben seni insanlara rehber yaptım, dedi. O vakit İbrahim, neslinden bazı kimseleri de rehber yapmasını Rabbinden diledi. Allah ise ona; bu önderliğe, zâlimlerin asla eremeyeceğini bildirdi.

Bu sözde; İbrahim'in neslinden iyilerin ve kötülerin çıkacağına işâret vardır. Allah'ın İbrahim'e; zâlimlerin, önderliğe ulaşamayacağını zira onların uyulmaya ehil olmadıklarını haber vermesi üzerinde biraz düşün.

* Allah burada; insanları zâlimlerden nefret ettirmek istemiş, işlerini onlara teslim etmemelerini dilemiştir.

* Kur'an'a göre zulüm; Allah'ın koyduğu sınırları tecâvüz ve ilahi prensipleri kabul etmemektir. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

“- Allah'ın indirdikleriyle hükmetmeyenler var ya, işte onlar zalimlerdir.” (Maide, 45)

Allah, İbrahim (a.s) için şöyle demişti :

“Kitapta İbrahim’ide an. O gerçekten dosdoğru bir peygamberdi.” Ey Muhammed (S.A.V.)! Kavmine İbrahim’ in kıssasını anlat ki belki ondan ders alırlar. O, doğruluğa gark olmuş, ileri dereceye ulaşmış mânâsına “sıddîk” lâkabıyla vasıflandırılmıştır. Gerçekten İbrahim, bu lâkabı hak etmiştir.

Düşün ki; Allah, bize doğruluğun kıymetini göstermek için onu “peygamberlik”le vasıflandırmazdan önce “doğruluk”la vasıflandırmıştır. Zira doğruluk; Peygamberliğin dayandığı esaslardan biridir.

Allah, İbrahim’i Kur’an’da ayrıca şöyle vasfetmiştir: (Çok vefalı İbrahim). Yani îmanın kısım ve gereklerinden olarak Rabbinin emrettiği her şeyi yerine getirirdi. Çok değerli olan bir iş, onu diğer hayırlı işden alıkoymamış, büyüğünü yaparken küçüğünü terk etmemiştir.

Cenâb-ı Hak, onun mevkiini şöyle belirtiyor:

“Allah, İbrahim’i dost edindi.” (Nisa, 125)

Halil’in mânâsı hakkında denmiştir ki; o, bir sevgilidir ki, sevgisinde kusur yoktur. Ayrıca denmiştir ki: O; dostluk ve mahabbetin son derecesini, tamamını ifade eder.

Allah (C.C.), arınmış kullarını sever. İbrahim, Allah’ı tam mânâsıyla severdi. Bundan dolayı Rabbinin yolunda kavmine ve babasına düşman olmuştu. Bunun için de Allah onu sevmiş ve dost edinmiştir.

HZ. İBRAHİM'İN DUALARI

İslâm'da dua (ibadetin özü) olarak bilinir. İnsanı ayakta tutan onun beyni olduğu gibi, ibadetin de dayandığı temel, duadır.

Dua; kişinin îmanının, Allah'a kulluğunun ve emirlerine boyun eğişinin ilk belirtisidir. İnsanın hakîkî değeri; maddî kazanç veya manevî derece isteyişine göre duanın cinsiyle ortaya çıkar.

Kur'an bize, İbrahim (a.s)'in dilinden dökülen bazı duaları haber vermiştir. Okuyucu bu dualarla, İbrahim (a.s)'in rûhî yüceliğine, eriştiği dereceyi ve onu Allah'ın dostu yapan gerçeği görmüş olacaktır.

İbrahim (a.s), dualarında kat'iyyen dünyevî bir menfaat talep etmemiştir. Onun duası; Allah'ı tanıyan ve O'ndan gayrini değersiz sayan bir mü'minin duasıydı. İmanın tadını alan ve bu tadın artmasını isteyen mü'minin duası....

İbrahim (a.s)'in rûhî üstünlüğünün göz kamaştırıcı örneklerinden olan bazı dualarını okuyucuya sunuyoruz.

"- Rabbim, bana bir hikmet ver ve beni iyiler arasına kat. Gelecek nesiller arasında beni için iyi bir yâd ver (iyi nâmımı yaşat). Beni Naîm cennetinin vârislerinden kıl.

Babamı da hidâyete ulaştır. Çünkü o, sapıklardandır. (İnsanlar) kabirlerinden kaldırılacakları gün beni utandıрма. O gün ki, ne mal fayda verir, ne de oğullar... Ancak

Allah'a halis ve pâk bir kalp ile varanlar müstesna.”
(Şuâra, 83-89)

İbrahim (a.s) bu âyetlerde Rabbinden, gerçek ve sahte değerleri birbirinden ayırdedebilmesi için kendine hikmet vermesini veya insanlar arasında hak ile hükmeden bir hakem kılmasını diliyor: Aynı şekilde, sâlihler arasına katılabilmesi için hayırlı işlere muvafak kılmasını, öldükten sonra hayırla anılmayı talep ediyor.

Ahirette, rızâsına erenlerden olup böylece de Naîm cennetine girmeyi istiyor. Babasını, içinde bulunduğu inkâr ve sapıklıktan hidâyete erdirmesini, insanlar hesap için kabirlerinden kaldırıldıkları gün, kendisine zillet ve hakîrlik vermemesini diliyor. Bu öyle bir gündür ki, toplamış olduğu mal, günahkâra fayda vermez. Çünkü o mal onu Allah'ın azabından koruyamaz. Aynı şekilde, iyilerden bile olsalar çocukları da fayda vermez. İnsana sadece; küfür, nifâk ve kötü hasletlerden uzak, tertemiz bir gönülle Rabbine kavuşmuş olması fayda verir.

İbrahim (a.s) ve İsmail (a.s) , Rablerine şöyle dua ediyorlar :

“- Ey Rabbimiz: İkimizi de sana teslimiyette sabit kıl. Soyumuzdan da sana teslim olmuş bir ümmet yap. Bize ibadet edeceğimiz yerleri (hac vazifelerimizi) göster. Tevbemizi kabul et. Çünkü tevbeleri en çok kabul eden ve hakkıyla esirgeyen sensin.

Rabbimiz! Soyumuzdan gelen müslüman ümmet içinden bir peygamber gönder ki; onlara senin âyetlerini okusun, kitabı (Kur'an'ı) ve hikmeti (hükümleri) öğretsin. Onları günahlardan temizlesin. Muhakkak ki sen Azîzsün, Hakim-sin.” (Bakara, 128-129)

Ey Rabbimiz! Bizi, emrine boyun eğen sâlihlerden olmaya muvaffak kıl. Neslimizden sana karşı samimî bir ümmet yap. Sana nasıl ibadet edeceğimizi bize öğret.

Tevbelerimizi kabul buyur. Sen, tevbe eden günahkârların tevbesini kabul edersin. Çünkü kullarına karşı merhametlisin. Rabbimiz! Neslimize, kendilerinden bir peygamber gönder ki; onlara senin yüceliğine, birliğine ve varlığına delâlet eden âyetleri okusun.

Keza onlara; içinde şeriatleri (düzenleri) bulunan vahyettiğin kitabın âyetlerini öğretsin, aynı şekilde, şer'î hükümlerin incelikleri, hedefleri ve bunlardaki fayda ve zararları demek olan hikmeti de öğretsin. Onları kötü alışkanlıklardan ve düşük sıfatlardan temizlesin.

Neticede Allah, İbrahim ve İsmail'in dualarını kabul etti, nesillerine kendilerinden bir peygamber gönderdi. O peygamber, kendisinin de bizzat ifade ettiği gibi, Hz. Muhammed (S.A.V.)'dir.

“- Ben, İbrahim'in duası, İsâ'nın, müjdesiyim.”
(Ahmed İbni Hanbel, Müsned)

Muhammed (S.A.V.) Arapların nefislerini kütü

hasletlerden arıttı, onlara kitabı yani Kur'an'ı, hikmeti yani sünneti öğretti. Onlar arasından -rezalet bataklığında dolaşan, şer meydanlarında yarışan bir ümmet iken- senelerce bütünleşmiş, kaynaşmış ve dünyanın muhtelif yerlerinde hayır ve fazîlet neşretmiş bir ümmet meydana getirdi.

İbrahim (a.s)'in dualarından birisi de şudur :

“- *Ey Rabbimiz! Ancak sana tevekkül ettik, sana yöneldik, dönüş sanadır, ancak.*

Rabbimiz! Bizi o kâfir olanların fitne mevzuu yapma. Bizi bağışla. Rabbimiz! Sen Azîzsin, sen Hakîmsin.”
(Mümtehine, 4-5)

Ey Rabbimiz! İşlerimizi sana havale ettik, ibadette sadece sana yöneldik. Kıyâmet günü dönüş ancak sanadır.

Rabbimiz! Bizi, bize zarar verecek, senin yolundan döndürecek kâfirlerin fitne ve deneme mevzuu yapma, yahut bizzat bizi, kötü bir iktidarla onların fitnesi, yahut da; bulunmaları gereken hak ve hidâyetten sapmalarının sebebi kılma. Rabbim! Bizden sâdır olan günahları afveyle. Şüphesiz sen Azizsin (herşeye sahipsin, Hakimsin (hikmet ve hüküm sahibisin).

HZ. İBRAHİM VE İSLAM

Çoklarının anlayışına göre İslâm; sadece Muhammed (S.A.V.)'in dinine mahsus bir isimdir. İlk

ortaya çıkararak da odur. Şüphesiz ki bu anlayış hatalıdır. Kur'an'ın açıkladığı gerçek ise; bütün peygamberlerin müslüman olduğudur.

Bunların önde geleni de, bu isimden hoşlanan, taraftarlarına takan ve nesillerine tavsiye eden İbrahim (a.s)'dir. Hz. Muhammed (S.A.V.)'in peygamberliğine iman edip İslâma sarılan araplara Kur'an şöyle hitap etmektedir :

“- Allah yolunda gerektiği gibi cihad edin, Allah sizi seçti. Din işinde üzerinize bir güçlük de yükledi. Bundan evvelki kitaplarda ve bu Kur'an'da size müslüman ismini o takdı.” (Hacc, 78)

Muhammed (s.a.v) tek Allah'a ibadet esasına dayanan Hz. İbrahim dinine tâbi olmakla vazifeliydi. Nitekim Allah Teâlâ, Hz. Muhammed (s.a.v)'e hitaben şöyle buyurmaktadır :

“- Sonra ey Resûlüm! Sana şöyle vahyettik: Doğru yola yönelen İbrahim'in dinine uy. O hiç bir zaman müşriklerden olmadı.” (Nahl, 123)

İslâmın mânâsını ne şekilde anlamalıyız? Mefhumuyla bütün peygamberleri içine alan mânâsı nedir? İslâmın tarifi konusunda İbn-i Teymiye şöyle diyor:

İslâm; kişinin sadece Allah'a teslim olmasıdır. Allah'ı mutlak olarak sevmesi, Yaratıkları ise Allah gibi sevmemesidir. Sevdiğini Allah için sevmesi, sevmediğini de Allah için sevmemesidir. Kim Allah'a kullukdan yüz çevirirse, müslüman değildir. Kim

Allah'la birlikte başkasına kulluk ederse o da müslüman değildir.

İşte İslâm budur. Mânâsı da budur. Allah'ın, İslâmı böyle anlayanları, bununla zînetlenenleri ve bu mânâda ataları İbrahim'e tâbi olanları methetmesinde herhangi bir tuhafılık yok

-”İyilik eden bir kimse olarak kendini tam bir ihlâsla Allah'a teslim eden İbrahim'in tevhid dinine uymuş olan kimseden daha güzel din sahibi kin vardır? Allah, İbrahim'i dost edinmiştir.” (Nisa, 125)

Kendini Allah'a teslim eden kimse yani müslim; ibadetinde samimi olan ve ameliyle sadece Allah'ın rızasını isteyen kişidir. Muhsin ise; işini güzel yapan, iyi ameller işleyen kimsedir. Hasenat: İyi ameller demektir.

İslâm öyle bir bağ ve misaktır ki; insanı, onun rûhunu, benliğini, kalbini, sözünü, arzularını, rıza ve öfkesini Allah'ın nizam ve ölçüsüne sokar.

İbrahim (a.s) kavmine şöyle diyordu:

“Biz sizlerden ve Allah'ı bırakıp da taptıklarınızdan uzağız. siz Allah'ın birliği ne iman etmedikçe sizi tanımıyoruz.” (Mümtehine, 4)

Yine İbrahim diyordu ki:

“Şüphesiz ben sadece hak dine boyun eğip yüzümü, gökleri ve yeri yaratmış olan Allah'a çevirdim ve ben müşriklerden değilim.” (En'am, 79)

İbrahim (a.s)'in müslümanlığı işte böyleydi. Müslümanlığı sebebiyle Allah onu peygamberliğe seçmişti. Hak Teâlâ şöyle buyuruyor :

“- Kendini bilmeyenlerden gayri İbrahim'in dininden kim yüz çevirir? Biz İbrahim'i dünyada seçtik, o, âhirette de sâlihlerdendir. Rabbi, İbrahim'e: -Kendini Hakk'a teslim et, dediği zaman, İbrahim de: Kendimi âlemlerin Rabbine teslim ettim dedi.” (Bakara, 130-131)

HZ. İBRAHİM'İN CÖMERTLİĞİ

Allah'ın irâdesi, zamanlarında hiç bir toplumun yapmadığı derecede kötülük yapan Lût kavmini helâk etmek şeklinde tecelli etti. Lût kavminin erkekleri cinsî sapıklığa (homoseksüelliğe) düşmüş, bundan dolayı da üzerlerine Allah'ın azabı hak olmuştu.

Allah (C.C.) onları helâk etmek için melekler göndermişti. Fakat meleklerle, gençler kılığında önce İbrahim'e misafir olmalarını emretmişti.

İbrahim (a.s) cömertliği ve misafire ikramıyla meşhurdu. Bundan dolayı onbeş gecedir misafir gelmediği için canı sıkılmıştı. Onları görünce sevindi ve ailesine vararak besili bir buzağı getirdi. Kesti ve ateşte kızartıp kebab yaparak misafirlere sundu.

Fakat bu misafirlerin elleri buzağıya uzanmıyordu. İbrahim onlarda yemeğe karşı bir ilgi de görmedi ve hâllerinden şüphelendi. Buzağıdan yemeyince onlara karşı içinde bir korku duydu ve niçin yemediklerini

sordu.

Misafirler de; kendilerinin melekler olduklarını, Allah tarafından Sodom ve Gomore halkından intikam almak üzere gönderildiklerini söylediler. Sodom-Gomore Kur'an'da Lût kavmi olarak belirtilmiştir.

İbrahim'in hanımı SÂRE, beklemeyip hemen Allah'ın, kendisine İshak isminde bir çocuk lûtfedeceğini, İshak'a da Yâkub adında başka bir çocuk bahşedeceğini müjdeleyen bu misafirlerin kimliğini öğrenince güldü.

Bu müjdeye şaşırın Sâre; ben yaşlı birisi olarak çocuk doğuracağım ha! Bu kocam İbrahim de ihtiyar iken öyle mi? Melekler ona şöyle cevap verdiler: Bu Allah'ın kudretidir. Onu hiçbir şey âciz bırakamaz. İbrahim Ailesi olarak rahmeti ve bereketiyle bu nîmeti size tahsis etti.

İbrahim (a.s), oğlu İshak'ın ve torunu Yâkub'un müjdesini getiren bu misafirlerin kimliği hakkında kanaate kavuşunca Lût kavmi hakkında onlarla münakaşaya tutuştu. O; Allah'ın, Lût kavmine rahmet nazarıyla bakacağını umuyordu.

Allah Teâlâ bu konuda şöyle buyuruyor :

- *Andolsun, elçilerimiz İbrahim'e müjde ile gelip "selâm" dediler. O da "selam" dedi ve hemen geldip onlara kızartılmış bir buzağı getirdi. Elerinin, buzağıya uzanmadığını görünce onlardan ürktü ve kendilerinden, için için korktu. Onlar: "Korkma, çünkü biz Lût kavmine (azap) için gön-*

derildik dediler.

İbrahim'in hanımı hizmette bulunurken bu söylenenleri duyunca güldü. Biz de ona İshak'ı, İshak'ın ardından da (torunu) Yâkub'u müjdeledik.

Kadın şöyle dedi: -Ay... ben doğuracak mıyım? Ben bir kocakarı ve bu kocamda bir yaşlı iken!. . . Doğrusu bu çok şaşılacak bir şey.

Melekler de ona: -Allah'ın emrine mi şaşıyorsun? Ey ehl-i beyt! Allah'ın rahmet ve bereketi üzerinizdir. Şüphe yok ki O, asıl hamde lâıyk ve ihsânı çok olandır, dediler.

İbrahim'den o korku gidince ve kendisine müjde gelince, Lût kavmi hakkında bizimle (veya elçilerimizle) mücadeleye başladı. (Azabın kaldırılmasını istiyordu). Çünkü İbrahim cidden yumuşak huylu, yüreği yanık, kendisini tamamen Allah'a vermiş bir kimseydi. Melekler: -Ey İbrahim! Bu mücadelenden vazgeç. Çünkü Rabbinin emri geldi. Onlara muhakkak sûrette geri çevrilemeyecek bir azap gelip çatacaktır.” (Hûd, 69-76)

İbrahim (a.s) mü'minlerin ve peygamberlerin her aşırıda kendisiyle aydınlanmak istedikleri bir nûr kaynağıdır. Daha da öteye o; Allah'ın, bütün insanoğlu için koyduğu güzel ve yüce bir semboldür.

İbrahim (a.s)'e genel mânâda bir sıfat vermek istesek “Yüce Kalpli” sıfatından daha üstün ve incisini bulamayız.

Bu kalp; incelikte,merhamette, ah çekmede, kin ve

kötü duygulardan uzaklıkta nümûnedir. İbrahim böyle bir kalbi nasıl taşıması ki; bizzat kendisi temiz kalpli olmaya çağırılmış, kıyâmet günü insanın âkıbeti hakkında şöyle demiştir: (O gün ne mal fayda verir, ne de oğullar... Ancak Allah'a pak ve halis bir kalple varanlar müstesna.)

Bu öyle parlak bir sözdür ki, herhangi felsefî bir nazariye bu yüceliğe erişemez, hiç bir ahlâk sistemi de ona üstün olamaz.

Çünkü İbrahim, insanoğlu için ebedî saadete erme ve insanî üstünlüğe kavuşma yolunda daima göz önünde bulundurması gereken gayeyi tayin etmiştir. Şüphesiz ki bu gaye; kalp selâmetine ve onun her türlü kötülük ve günahlardan temizlenmesine gayret sarfetmektir.

İbrahim (a.s)'in en büyük tarafı, bütün insanlığı içine alan yüce kalbidir. Çünkü o, insanları mesud etmek için kendini feda etmiştir. Bu insanlar ister nesep yönünden yakınları olsun, isterse akrabalıkla ilgileri bulunmasın.

O, iyiliği herkese ulaştırmak, aralarında yayılmış olan putperestlikten onları kurtarmak için son derece hırslı idi. Bu putperestlik ki; insanların akıllarını bağıyor, onları hurafelere yem yapıyordu.

Yine bu putperestlik onlara; putları için yiyecek, içecek ve hayvanlardan, boşu boşuna hediyeler, kurbanlar takdim etmek gibi, mallarını telef eden zararlı

vazifeler yüklüyodu. Kendine ibadetten yüz çevrilip, duymayan, anlamayan cansızlara ibadet edilmesi sebebiyle tek ve kahhar olan Allah'ın gazabını celbediyordu.

İbrahim'in yüce kalbi; babasının sapıklıkta dolaşmasına ve putlara ibadette kaybolup gitmesine tahammül edemedi, akıl ve mantıkla onun hidâyetine koştı. Ne yazık ki, akli taşlaşmış olan bu baba İbrahim'e, işkence ve taşlama tehdidiyle karşılık verdi. Bu âsil oğulun cevabı ise şuydu: (Üstüne selâmet. Senin için Rabbime istiğfâr edeceğim.)

Babasının tehdidiyle karşılaştıktan sonra bile İbrahim'in, onun için bağış dilemesi; ona karşı olan ihlâsını ve aynı şekilde şefkat, sevgi ve iniltiyle çarpan büyük bir kalbi göstermektedir.

İbrahim'in yüce kalbi keza oğullarına da teveccüh etmekte ve onları putperestlikten uzaklaştırması için Allah'a yalvarmaktadır.

“- Bir de İbrahim'in şöyle dediği vakti hatırla: -Rabbim! Bu Mekke diyârını korkulardan emin kıl, beni ve oğullarımı putlara tapmaktan tut.” (İbrahim, 35)

İbrahim'in âsil kalbi, kan bağıyla bağlı bulunduğu zürriyeti içinde titriyordu. Bütün gönlüyle onların yükselmesini ve hayrını diliyordu. Öyle ki; Allah kendisine imamlığı ihşân ettiği zaman, bu meziyetin sadece kendisine verilmesiyle yetinmedi, zürriyetini de bununla nîmetlendirmesi için dua etti.

-Allah, "Ben seni insanlara imam yapacağım" buyurdu. İbrahim, "Benim zürriyetimden de..." dedi.

İbrahim'in yüce kalbi onu, Allah'dan kendisini ná-maz kılanlardan eylemesi için dua etmeye sevketti. Namaz insanın, kendisiyle Rabbine yaklaştığı şeylerin en önemlisiydi. İbrahim bununla yetinmedi ve duaya zürriyetini de ortak etti.

"- Rabbim! Beni gereği gibi namaz kılanlardan eyle. Zürriyetimden de böyle kimseler yarat.. Ey Rabbimiz! Duamı. kabul et." (İbrahim, 40)

İbrahim'in yüce kalbi, kendilerinden eziyet ve ayrılık görmesine rağmen kavmi için de inliyordu. İsyân edenin helâk olmasını istemiyor, çabucak azaba uğramalarını dilemiyor, onları Allah'ın rahmet ve bağışlamasına havale ediyordu.

"- Rabbim! Çünkü onlar insanlardan bir çoğunu baştan çıkardılar. Bundan sonra kim bana uyarsa işte o bendendir. Kim de sana karşı gelirse gerçekten sen çok yarlıgayıcı, çok esirgeyicisin." (İbrahim, 36)

Evet İbrahim'in bu büyük kalbi, azaba müstehak da olsa, kimsenin azab edilmesine dayanamıyordu. Yukarıda bahsettiğimiz melekler Lût kavmini. helak etmek için gelmişlerdi: Lût kavmine isabet edecek azabı düşündürken kalbi çarpıyordu. Bel ki bu âsiler için merhmetini celbederim diye Rabbiyle ve (elçileriyle) çekişmeye başladı.

"- Lût kavmi hakkında bizimle (âdeta) çekişiyordu.

Çünkü İbrahim gerçekten çok yumuşak başlı, bağırı yanık, kendini Allah'a vermiş bir kimseydi.” (Hud, 74-79)

HZ. İBRAHİM'İN CESARETİ

İbrahim (a.s)'in hayatında; prensip ve inanç uğrun-da gösterilen cesaret, atılganlık ve direniş konusunda önemli bir ders vardır. Aralarında putperestliğin yayılmış olduğu kavminin karşısına direkt olarak çıkmış, inançlarının saçma olduğunu söylemiş ve akli delillerle onları putperestliğı terke dâvet etmiştir.

Fakat ne zor bir dâvetti bu.. Çünkü insan için, geçmişden devraldığı ve kalbinde saygı ve mukaddeslik kazanmış inançlarını değiştirmekten daha zor bir şey yoktur, inançlarını saçma görmek kadar da öfkesini kabartan bir şey yoktur.

Bu bakımdan İbrahim (a.s)'in vazifesi çok zordu. İlk kıvılcımları babalarından gelen kavminin gazabına karşı koyabilmesi için cesaret, soğukkanlılık ve sabır gerekiyordu. Babası ona şöyle demişti: (Yemin olsun ki, vazgeçmezsen seni mutlaka taşlarım, uzun müddet benden ayrıl git.)

İbrahim (a.s), kavminden davetine ilgi duyan kula-klar bulamadı, bilâkis uzaklaşma, düşmanlık ve ayrılık buldu. Fakat bu durum onu yolundan alıkoymadı, kalbine zaafiyet düşürmedi.

Kavminin karşısına keskin ve güçlü bir silâhla çıktı.. İnançlarını yıkan, mukaddesatlarını sarsan bir si-

lah.. Batıla fiilen karşı koyma silâhı ki; bu, batılın karşısına kendilerine herhangi bir fayda sağlamayan sözle çıkmaktan daha müessirdi. Evet bu silâh; kendisiyle putlarını paramparça ettiği (doğrudan müdahale) silâhıydı.

İbrahim (a.s) bu pratik metodu, putlarının kendilerini bile korumaktan aciz olduklarını -zannettikleri gibi- hendilerine tapanları nasıl koruyabileceklerini ve onlara ne şekilde zarar ve fayda verebileceklerini kavmine bizzat göstermek için ortaya koymuştu.

Bu görülmemiş metodla İbrahim, kavmine; putlarının işitmediğini, görmediğini, konuşmadığını göstermek istemişti. İbrahim'den putları kimin kırdığı sorulunca, (Belki şu büyükleri yapmıştır. Şayet konuşuyorlarsa sorun bakalım kendilerine) diye cevap vermişti.

Bu iş, kavminin öfkesini taşırdı, onu muhakeme ettiler ve yakılarak idamına hükmettiler. Fakat İbrahim korkmadı, dengesini kaybettirecek bir çöküntüye uğramadı, bilâkis Allah'a güvenle dopdolu olarak kavminin azgınları karşısında yoluna metin adımlarla devam etti.

Bu ne üstün bir derstir ki, ıslâhatçıların benliklerini güçlendirir; tereddüt, korku ve zaaf hâllerini giderir ve onları en güçlü ve cüretli kimseler hâline çevirir.

Allah'ın İbrahim'e emrettiği fedakârlık; oğlu İsmail'i kurban etmesi, İbrahim ve İsmail'in de bu ilâh em-

ri, rıza ve gönül hoşluğu ile yerine getirmeleri idi. Onların bu fedakârlığı, fedakârlıklar tarihinin en büyük ve üstün olaylarından. Özellikle onlara, bu fedakârlığın yapıldığı şartlar açısından baktığımız zaman...

Çocuğa düşkün olan ve uzun zaman sonra kendisine çocuk ihsân edilen İbrahim ihtiyarlık çağındaydı. Bu çocuk onun canıydı, hayatının ümidi, adının mîrasçısıydı. Allah onun imanını ölçmek, emrine itâat derecesini görmek için oğlunu kurban etmesini emretmişti. İbrahim, kalbi üzüntüden nerede ise parçalanacak bir vaziyette bu kritik mes'eleyi oğlu ile görüştü. İsmail'in cevabı şu oldu: (Ey babacığım! Emrolunduğun şeyi yap. İnşaallah beni sabredenlerden bulacaksın.)

Kalem, Allah yolunda canını feda etmede mutlak rızayı temsil eden bu sözün taşıdığı azameti tasvirde âciz kalır.

İki yönden fedakârlık... Babanın çocuğunu, çocuğun da kendisini feda etmesi.

Bu, insanlık tarihinde en değerli ve en yüce iman tablosudur. İman; dillerin gevelediği kuru bir iddia değildir. İman; herhangi bir zamanda üzüntülere karşı bir avunma değildir. İman; aklın gizli yönlerini açığa çıkarmak için uğraştığı na zariyelerden bir nazariye değildir.

Bilâkis; emir ve tavsiyelerle amelde toplanan Allah

irâdesine tam mânâsıyla teslim olmak ve O'nun yolunda her değerli şeyi feda edebilmektir.

Mal, evlât ve kadının; insanın sevgisini celbettiği, her şeye tercih edildiği ve hattâ insanın Allah'dan gayri tanrıları hâ line geldiği bir zamanda bu derse ne kadar da muhtacız. İnsan, dünyanın geçici süslerine takılıp kaldığı ve varlığının sebebi, devamının kaynağı olan ebedî hakikati terkettiği, zaman ne kadar da küçülmektedir.

İbrahim (a.s)'in, putperestliğe karşı haykırdığı gür sedâ... Babil, yaklaşık olarak otuz yedi asırdır bu sedâ ile titredi. Bu, her asırda ve toplumda yankısı devam edecek bir sedâdır.

Çünkü beşer aklını küçülten, batıl evham ve hurafelerin yavrusu olan bu putperestliğin, evet bu alçak tapınmanın te'sirleri ilim ve nûr asrı olan yirminci asırda bile kene gibi nefislere yapışmış olarak ,devam etmektedir.

Dünyada bazı sapık dinler hâlâ bir çok mukaddes varlıkları için sembol olmak üzere; gök cisimlerinden kara hayvanlarına, semadaki kuşlara, hattâ öküzlere, fillere, yılanlara ve ineklere kadar bir çok varlığın putunu dikmektedir.

Fakat insan aklının olgunluğa erişmiş olduğu günümüze kadar bu putperestliğin devam etmesinin sebebi nedir acaba?

İnsanlığı putperestliğe meylettiren faktör ve gizli sebepleri ortaya çıkarmak istediğimizde bunun; ataları taklit esasına, dayandığını görürüz. Kur'ân-ı Kerîm; putlara tapınmanın yaygın olduğu İbrahim (a.s)'in asrından ve o zamandakilerin puta tapma gerekçelerinden bahsederken bu gerçeği on dört asırdan bu yana açıkça tesbit etmiştir.

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır :

“- Onlara (Kureyşlilere) İbrahim'in gerçek haberini de oku: Hani o, babasına ve kavmine :

- Siz neye tapıyorsunuz? demişti. Onlar da :

Birtakım putlara tapıyoruz, bütün gün onlara ibadete devam ediyoruz, dediler. İbrahim :

- Dua ettiğiniz zaman sizi işitiyorlar mı? Yahut size fayda veya zarar veriyorlar mı? dedi. Onlar da :

- Hayır. Ancak biz babalarımızı böyle yaparken bulduk. dediler. “ (Şuâra, 69-74)

İbrahim kavminin putlara sadece babalarını taklit sebebiyle ibadet ettiklerini söylemeleri, dolaylı yoldan putların fayda ve zarar vermediklerini de itiraftır.

Kur'an onların puta tapmalarının başka bir gerekçesini de şöyle belirtiyor:

- İbrahim, Siz dünya hayatında aranızda sevgi olsun diye Allah'ı bırakıp birtakım putlara taptınız, dedi.

Bununla İbrahim, kavmine şunu diyordu: Siz Al-

lah'ı bırakıp da bu putları; inanıp ikna olduğunuzdan değil, gerçeğe ters düşse de aranızdaki sevginin devamı, için birbirinize mücamele (iltifat) olsun diye ediniyorsunuz. Bu türlü putperestlik, inancı ciddiye almayan toplumlarda meydana gelir.

Bugünün modern insanı da, Allah'ı bırakıp yöneldikleri birtakım sembolik putlar icad etmişlerdir. Bir putperestliğin bir çeşidi (şahıslara tapınma)dır. Tapılan bu şahıslar; propaganda, iktidar ve kuvvetin kendilerini Allah yerine koyduğu, etraflarına hayalî meziyetler ve efsaneler örüp tanrılar safına, soktuğu ve sözlerini sanki çürütülmez hakikatler haline getirdiği liderlerdir.

İnsanların icad ettiği putlardan birisi de (ırkçılık)tır. Kavmiyeti bütün fazîletlerin kaynağı kabul edip ona birinci derecede sevgi gösteren naziler (Alman milliyetçiler)in yaptığı gibi. Bunlar ırkçılık urunda yaklaşık olarak yetmiş milyon insanın hayatına mal olan İkinci Cihan Harbi'nin sebeplerinden ve insanlık, adalet ve hakka ters düşen (Almanya herşey'in üstündedir) gibi sloganları benimsemişlerdi.

Evet vatanın değeri vardır. Fakat mutlak olarak kutsallaştırma ve onu son gaye edinme derecesinde değil. İnsanın yönelmesi gereken en üstün hedef sadece Allah'a kulluk ve O'nun; cinsiyetine ve rengine bakmaksızın insana saygı, sevgi ve O'na adaletle muameleyi emreden tavsiyelerini aşmamaktır.

II. BÖLÜM

HZ. EYYÛB

Eyyûb (a.s) Kur'an'da belirtilen peygamberlerdendir; Hak Teâlâ, Hz. Muhammed (s.a.v)'e hitaben şöyle buyurur:

“- Nûh'a ve ondan sonraki peygamberlere vahyettiğimiz gibi sana da vahyettik ve yine İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a; Yâkub'a, Yakub'un çocuklarına, İsâ'ya, Eyyûb'a... da vahyet.”(Nisa, 163)

Eyyûb (a.s) son derece muttakî, düşkünlere şefkatli idi. Dul ve yetimlerin bakımlarını üstlenir, misafire ikram eder, kavmini sadece Allah'a kulluk etmeye çağırırdı.

Müfessir ve tarihçilerin rivâyetine göre Eyyûb (a.s), her çeşidinden bir çok mala sahipti. Develere, kölelere, davarlara ve Horan bölgesinin geniş Besîne topraklarına mâlikti. Bir çok çoluk çocuğu vardı. Bunların hepsini kaybetti. Vücuduna isabet eden çeşit çeşit hastalıklarla imtihan edildi.

Allah'ı zikretmiş olduğu dili ve kalbi müstesna sağlam bir âzâsı kalmadı. Bütün bunlara karşı Allah için sabrediyor, gece-gündüz, , akşam-sabah Mevlâ'yı zikrediyordu. Hastalığı uzadı. Yatalak oldu. İnsanlar kendisinden uzaklaştı. Yurdundan çıkarılıp dışarda bir mezbeleliğe bırakıldı. Herkes onu terk etti.

Önceden kendisine yaptığı iyilik ve şefkati bilen ve kocalık hakkına riayet eden karısından başka kendisine ilgi gösteren kimse kalmamıştı. Hanımı ona gelip gidiyor, ihtiyacını gideriyor, def-i hâcet için yardımcı oluyor, vaziyetini derleyip toparlıyordu. Hanımı da güçsüzleştirdi, malı azaldı, öyle ki kocasını doyurup ihtiyacını karşılayabilmek için ücretle başkalarına hizmet etmeye başladı.

Bolluk ve saadetten sonra kocasıyla kendisine gelen mal-mülk ve çocuktan mahrumiyet ve hususîyle koca yönünden fakirlik ve başkalarına hizmete mecbur kalma cihetinden uğradığı felâkete karşı sabrediyordu.

Bütün bunlar Eyyûb (a.s)'un sadece sabrını, ümidini, hamd ve şükrünü artırdı. Öyle ki onun sabrı darb-ı mesel oldu, uğradığı belâlar da darb-ı mesel oldu.

Alimler, Eyyûb (a.s)'un imtihan süresi hakkında ihtilâf edip değişik şeyler söylemişlerdir. Kimine göre otuz sene, kimine göre yedi sene şu kadar ay, kimisine göre ise on iki senedir.

Rivayete göre karısı şöyle demiştir:

- Ey Eyyüb! Rabbine dua etsen de seni ferahlatsa!

Eyyûb da:

- Yetmiş sene sıhhatli yaşadım. Hastalık müddetim ise azdır. Allah için yetmiş sene sabretmeliyim, demiştir.

Yine rivâyete göre; kendisine bir belâ geldiğinde şöyle derdi:

- Ey Allah'ım! Sen aldın, sen verdin.”

Bazı müfessirler de Eyyûb (a.s)'a isabet eden dertlerin şekli konusunu tenkid etmişlerdir. Mustafa Merağî, tefsirinde şöyle diyor :

“ Eyyûb (a.s)'un bedenine gelen hastalığın, kendisinden nefret edilecek dereceye vardığı, insanların kendisinden ayrılıp onu şehrin dışında bir çöplüğe attıkları, kendisine, yiyecek getiren hanımından başka kimsenin uğramadığı tarzında rivâyetlerin hepsi yalanlanması gereken uydurmalarıdır.

Çünkü bunlar doğru bir kaynağa dayanmamaktadır. Ayrıca peygamberliğin şartlarından birisi de; peygamberde insanların tiksineceği tarzda bir hastalık ve kusurun bulunmamasıdır. Böyle olacak olursa insanlarla münasebet kurup dinin ahkâmını onlara tebliğ edemez.”

Eyyûb (a.s) İbrahim neslindedir. Annesi, Lût (a.s)'un kızıdır. Hanımı ise Yakub (a.s)'ın kızı Leya'dır. Efrahim kızı Rahme veya Yakub oğlu Yûsuf oğlu Menşa kızı Rahme idi. İbn-i Cerir et-Taberi şöyle di-

yor: Eyyub öldüğü zaman doksan üç yaşında idi. Daha yaşlı olduğu da söylenir. İbn-i Abbas dedi ki; Eyyûb'a, Allah'a çok tevbe ettiği için Eyyüb denmiştir.

Kur'an'a gelince; Eyyûb (a.s)'un bedeninde sıkıntılara uğratıldığını, Rabbine dua ettiğini, Allah'ın da duasını kabul edip uğradığı zararı kaldırdığını ve ailesini kendisine iade ettiğini belirtmektedir.

“- Eyyûb'u da hatırla. Hani O, Rabbine “Bana gerçekten zarar gelip çattı. Seu merhamet edenlerin en merhametlisisin” diye niyaz etmişti. Biz de duasını kabul edip zararını gidermiş, tarafımızdan bir rahmet ve ibadet edenler için bir hâtıra olmak üzere hem ailesini, hem onlarla beraber daha bir mislini ona vermiştik.” (Enbiya, 83-84)

“- Kulumuz Eyyûb'u da an. Hani O Rabbine şüyle nidâ etmişti: “Gerçekten şeytan beni zorluk ve eleme uğrattı.” Kendisine: “Ayağınla yere vur;” dedik. İşte hem yıkanacak, hem de içecek serin bir su!...

Katımızdan bir rahmet ve akıl sahipleri için bir ibret olmak üzere Eyyûb'a bütün ehlini ve beraberinde daha bir mislini verdik. “Eline bir demet sap al da onunla vur. Yemininde durmazlık etme,” dedik. Doğrusu biz onu sabırlı bulduk. O ne güzel bir kuldu. Gerçekten O, tamamen Allah'a teveccüh etmişti.” (S'ad, 41-44)

Şeytanın, Eyyûb (a.s)'u zorluk ve eleme uğratmasından maksat; hastalık zamanında, sıkıntıyı büyük göstermek ve Allah'ın rahmetinden ümid kestirmek gibi vesveseleriydi. Eyyûb (a.s) ise bu belâyı def etme-

ye kâfi olduğuna, yahut kaldırmaya yardım edeceğine ve kendisine güzel bir sabır vereceğine dair bir inançla Allah'a sığındı.

Şifa bulma keyfiyetini Allah Teâlâ şöyle açıklıyor: “Ayağınla yere vur. İşte hem yıkanacak, hem de içecek serin bir su!” Yani ayağınla yere vur, Rabbinin emrine uy. Allah serin bir kaynak fışkırttı, yıkanmasını ve ondan içmesini emretti. Böylece Allah ondan, duymuş olduğu bütün iç ve dış acıları giderdi.

Mustafa Merağî bunu şöyle açıklıyor : “Burada Eyyûb (a.s)'un hastalığının dahilî değil, çok sıkıntı veren fakat öldürücü olmayan egzama ve kaşıntı gibi ciddî bir hastalık olduğuna işaret vardır. Aynı şekilde bu suyun, bu türlü hastalıklara faydalı olan kükürtlü su olduğuna da işaret vardır.

Avrupa, Mısır ve diğer ülkelerde kışlık için, cild ve dahilî hastalıkların tedavisi için kullanılan ve üzerlerine hamamlar binâ edilen kaplıcalarda gürdüğümüz gibi bu su, dıştan fayda ettiği gibi içmek suretiyle de faydalı olmaktadır.

Yemini bozmak: Eyyûb (a.s) hastalığında, sıhhate kavuştuğu zaman karısına yüz sopa vuracağına dair yemin etmişti. Çünkü karısı bazı ihtiyaçları gürüleceği sırada gitmiş ve gecikmişti. Fakat sonra ona güzelce hizmet edince, Allah ikisi için de kolay olan bir yolla yeminini halletmişti.

Şöyle ki; Eyyûb (a.s)'a ot veya çiçeklerden küçük

bir demet almasını ve karısına bir defa vurmasını emretti. Bu, yüz sopa yerine geçmiş olacak ve yemini de böylece halledilmiş olacaktı. Bu, Allah'dan korkup ona itaat eden ve özellikle de Eyyûb (a.s)'un sabırlı ve vefalı arkadaşı olan hanımı için bir çıkış ve çare idi. Allah Teâlâ buna şöyle işaret ediyor: "Eline bir demet sap al da onunla vur, yemininde durmamazlık etme."

Eyyûb (a.s) kıssasında belirtilen Eyyûb (a.s)'un başına gelenler, bunların giderilmesi için Rabbine niyazı, belâları gidermede Allah'ın ona yardımını, sabrına mukabil ziyade nîmetler bahşetmesi, evet bütün bunlar; sıkıntıya düştüklerinde Eyyûb (a.s)'u kendilerine örnek almaları için mü'minlere birer derstir.

Peygamberler bile musîbetlerden kurtulamamışlar, bilâkis en çok sıkıntı çekenler onlar olmuştur. Nitekim Hz. Muhammed (S.A.V.) şöyle buyurmuştur :

- En çok sıkıntıya uğrayanlar peygamberlerdir: Sonra sâlihlerdir. Sonra da derecelerine göre diğer insanlardır. Kişi, dinindeki derecesine göre imtihan edilir. Eğer dininde sağlamsa musîbeti de artırılır.

Buradan da anlaşılmaktadır ki; musîbetler sadece günahlar yüzünden değildir. Bu dünyada mutluluk ve bedbahtlık sadece iyi ve kötü hareketlere bağlı değildir. Çünkü dünya karşılık yeri değil, bilâkis imtihan yeri ve âhiretin tarlasıdır.

Sabırlı sonu ise ecre nâil olmak ve kat kat hayra kavuşmaktır Eyyûb (a.s) ehlini ve servetini kaybetmek ve vücudundaki acılara güğüs germekle imtihan edildi. O da sabredip şükretti.

Allah ona acıdı. Sıhhatini ve kaybettiği servet ve ehlini fazlasıyla geri verdi. Kıssanın sonunda şöyle buyurdu: “İbadet edenler için bir hâtıra olmak üzere.” Yani başka kullara; Eyyûb (a.s) gibi sabredip dünya ve ahirette ecre nâil olduğu gibi onlar da ecre nâil olsunlar diye hatırlatma olsun... Şayet onlar zamanın en fazîlctlisi olduğu halde Eyyûb (a.s)'un başına gelenleri hatırlarlarsa dünya sıkıntılarına karşı kendilerini sabra hazırlarlar.

Sabır peygamberlerin ahlâkı, müttakîlerin silâhıdır. Hiç bir peygamber, lider ve ıslâhatçı, sabırsız başarıya ermemiştir.

Zikre değer bir nokta da şudur ki; Kur'an sabra ve sabrı övmeye önem vermiştir. Ona üstün bir yer tanımış ve sabırla süslenenleri kâfi derecede medhetmiştir. Takriben yetmiş kerre sabırdan bahsetmiştir. Kur'an'da, başka bir fazîlet bu kadar zikredilmemiştir.

Hz. Peygamber (S.A.V.) de sabrı tavsiye etmiş ve şöyle buyurmuştur: (“Sabır îmanın yarısıdır.) Yine şöyle söylemiştir: “Kim sabretmeye çalışırsa Allah onu sabırlı kılar. Hiç kınseyc sabırdan daha geniş ve daha hayırlı bir ikramda bulunulmamıştır.”

Arapların özlü sözlerinden birisi de şudur: Sabır, zaferin bineğidir.

Eyyûb (a.s)'un kıssasından tedavinin vâcib olduğu anlama gelen musîbetlerin kalkması için Allah'a iltica, O'na dua ve niyaz, O'na yalvarıp güzel isimleri ve yüce sıfatlarıyla anma konusunda nice dersler vardır.

Eyyûb (a.s)'un kıssasından tedavinin vâcib olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü Allah ona ayağının altından fişkiran sudan içmesini ve yıkanmasını emretmiştir. Allah Teâlâ, Eyyûb (a.s)'u tedavi için bu sebebe teves-sül etmesini emretmeksizin de tedavi edebilirdi.

Ayrıca Eyyûb (a.s) kıssasından, hanıma karşı iyi davranmanın gereği de anlaşılmaktadır. Eyyûb (a.s) sıhhatli ve zengin iken hanımına karşı iyi davranıyordu.

Hanımı da sıkıntı günlerinde ona iyi davranmıştı. Fakat kendisinden bir hata meydana geldi, Eyyûb (a.s) da onu cezalandıracağına dair yemin etmişti. Fakat Allah, hanımın hakkını gözeterek böyle yapmamasını emretti ve yeminini halletmesi için ona kolay bir yol gösterdi.

III. BÖLÜM

ŞANLIURFA

ŞANLIURFA ADININ KAYNAĞI

Şanlıurfa Yukarı Mezopotamya'da kurulmuş, çok eski bir şehirdir. Mezopotamya Yunanca iki nehir arası anlamına gelirki, bu nehirler Fırat ve Dicle'dir. Araplar aynı anlamda bu bölgeye EI Cezire adını vermişlerdir. Urfa'nın bilinen en eski adı Edessa, İskender sonrasına Selökidler dönemine deyin uzanmaktadır.

Urfa adının kaynağına ilişkin çok sayıdaki savdan hemen hiçbiri kesinlik kazanmamıştır. Bunlardan biri Süryanice anlamına gelen Vurhai' den kaynaklandığı yolundadır.

Bir başka savda Urhai sözcüğünün Yunanca Osroene, Latince Orrpei'den kaynaklandığı yolundadır. Bu sözcük Kale ya da Pınar anlamına gelmektedir. Daha sonra yine Arapların hakimiyetinde Reha olarak

anılmış, Reha'dan sonra Urfa doğmuştur.

ŞANLIURFA İLİNİN GENEL KONUMU

Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yer alan Şanlıurfa, Doğuda Mardin, Batıda Gaziantep, Kuzeybatıda Adıyaman Kuzeydoğuda Diyarbakır illeriyle çevrilidir.

İl'in Güneyinde Türkiye - Suriye sınırı uzanır. Yüzölçümü 18.584km² olan il 36 derece 40 dakika ve 38 derece 02 dakika kuzey enlemleri ile 37 derece 50 dakika ve 40 derece,12 dakika doğu boylamları arasında yer alır. İl genelde bir ova görünümünde olup rakımı 518' dir. Kuzeyde yer alan dağlar ve tepeler Güneye doğru gidildikçe alçalmaya başlar.

İl topraklarının %61.7'sini kaplayan Platolar ağırlıklı yeryüzü şeklini oluştururken, dağların oranı %22, ovaların oranı ise %16.3' dür. Ovalar İL'in Güney bölümünde toplanmıştır.

Kuzey Mezopotamya'nın bir uzantısı durumunda olan bu ovaların en önemlileri Harran, Suruç ve Viranşehir Ovalarıdır. Bu ovalar aynı zamanda tarımsal etkinliklerin yoğunlaştığı alanlardır.

YERYÜZÜ ŞEKİLLERİ

DAĞLAR:

Urfa İli konum itibarıyla arap platformunun kuzey

bölümleri ile Güneydoğu Torosların orta kısmının güney etekleri üzerinde yer almaktadır. İlin kuzeyinde bulunan bu dağların yükseklikleri düşüktür.

Dağlar arasında geniş ovalar yer alır. Genel olarak Kuzey - Güney doğrultulu olan bu dağların yükseltileri güneye doğru gidildikçe düşer. İldeki başlıca dağlar;

A) KARACADAĞ:

1914 metre yüksekliğinde sönmüş bir yanardağ olan Karacadağ İl'in Kuzeydoğusunda yer alır ve en yüksek noktasını oluşturur. Karacadağ'ın görüntüsü yumurta biçimindedir ve koyu renkli bazaltlarla kaplıdır.

Yanardağ üzerinde bir çok tepeler bulunur. Bu tepelere kışın düşen kar çok sayıda kaynağı besler. Dağdan kaynaklanan suların bir bölümü uzun ve oldukça derin vadilerle Fırat Irmağına ulaşır.

B) TEKTEK DAĞLARI:

801 metre yükseltili olan Tektek Dağları Harran ovası ile Viranşehir ovası arasında yer alır. Dağlar kuzey güney doğrultusundadır. Güneye doğru gidilerek alçalan Tektek dağları düzlükleri ile bir yarı ovayı andırmaktadır.

Kimi yüksek noktaları olmasına karşın genel olarak basık bir plato görünümündedir. Hayli geniş olan Tektek Dağları'nın önemli tepeleri, Sıfır tepe, Kırık tepe, Hellohello tepesi, Hacoo tepesi, Cinas tepe ve Toplu tepedir. Tektek dağları yumuşak kalkerlerden

ve bu kalkerler arasında yer alan billurlu sert kalkerlerden oluşmaktadır.

C) SUSUZ DAĞLAR:

Tektek dağlarının kuzeybatısında bir yay çizerek uzanan Susuz Dağları geniş bir kitle durumundadır. Su kaynaklarından yoksun olan bu dağın yükseltisi 817 metredir.

D) TAKUR TUKUR DAĞLARI :

Karadağın batısında yer alan bu dağların yükseltisi 1222 metredir. Kalkerli oluşumları egemendir.

E) GERMUŞ DAĞLARI:

Merkez ilçenin kuzeyinde bir yay çizen bu dağlarda zengin su kaynakları vardır. Bu kaynakların topladığı bir kesimde dağ eteği (Germuş) köyü kurulmuştur. 800 metre yükseltili Germuş dağlarının kalkerli bir yapısı vardır.

Kalkerlerin zamanla sertleşmesi ile oluşan mermer tabakaları işletilmektedir. Germuş dağlarının etekleri bir ova görünümündedir. 250 - 300 metre yükseltili bu dağlar doğal bitki örtüsünden yoksundur. Germuş dağlarının tepeleri oldukça basıktır.

F) NEMRUT DAĞI:

Merkez ilçenin güneyinde yer alan Nemrut Dağlarının yükseltisi 800 metre dolayındadır. Bu sıra,

Tilki dağları olarakda adlandırılır. Çevresine göre oldukça yüksek bir kabarıklık oluşturan Nemrut dağları, düz, geniş sarp bir kayalık durumundadır. Kalkerli bir yapısı vardır. Nemrut dağ sırası, kuzey güney doğrultusunda Suriye'ye dek uzanır.

G) ŞEBEKE DAĞLARI:

Suruç ilçesinde yer alan bu dağ sırası çevresine göre oldukça yüksektir. (750m) Kalkerli bir yapısı vardır. Doğal bitki yapısından yoksundur.

H) ARAT DAĞLARI :

Arat Dajları Suruç - Birecik arasında uzanır. Fırat Irmağının hemen kıyısından yükselen Arat dağlarının kıvrımlı bir yapısı vardır. Yumuşak kalkerden oluşan dağın yükseltisi 771 m'dir. Doğusunda Bozova uzanır.

İl'deki diğer önemli yükseltiler, Bozova'nın güneyindeki Kaplan Dağı, Arat Dağları'nın güneyindeki Remo Dağı ve Bello Dağı'dır. Ayrıca Arat Dağları ile Fırat ırmağı arasında Küpeli Dağları, Kızıl Dağ ve Kalazan Dağı yer alır.

AKARSULAR:

İlin en önemli akarsuyu Fırat Irmağı'dır. Kara iklimi kuşağında yer alan Şanlıurfa' da yağışların az olması yaz mevsiminde sıcaklığın çok artması nedeniyle buharlaşmanın fazlalaşması ve kalkerli yapı nedeniyle akarsuların az oluşmasına neden olmuştur. Kaynak-

larla beslenen akarsular ancak çıktıkları alanları sulayabilecek boyuttadır.

Bu yüzden İl'de iki tip havza bulunmaktadır. Sularını Fırat'a kadar ulaştırabilen açık havzalar ve ulaştırılamayan kapalı havzalar.

Karacadağ'dan batıya doğru Yılanlı Dağı, Susuz Dağları, Kaşmer Dağı, Sakızlı Dağı ve Arat Dağları çizgisinin kuzeyinde kalan ovalar açık havzalardır. Bu çizginin güneyinde kalanlar ise kapalı havzalardır.

Açık havzalardaki sular, Çeltik Suyu, Pınar Suyu, Pamuk Çayı, Zengeçur Çayı, Aslanlı Çayı, Karabağ Suyu, Bahçecik Suyu, Hamdun Çayı Necarik Suyu, Titriş Çayı, Zadeli Çayı, Giresov Suyu ve Halfeti Suyu'dur. Bu sular doğudan Fırat'a katılır. Siverek Hilvan Bozova, Halfeti yöreleri açık havzalardır.

Kapalı havzalardaki Pınarbaşı Suyu, Süleyman Pınarı, Mizar Suyu, Bamyasuyu, Kehriz Suyu, Germüş Suyu, Açuk Su, Halilürrahman Suyu, Direkli Suyu, Mercihan Suyu denize ya da ırmağa ulaşamayan akarsulardır.

İldeki akarsuların akışları düzensizdir. Birçoğu sel niteliğindedir. Yağışlı aylarda vadilerde su bulunabilir. Kurak aylarda bu akarsular kurur ya da kurumaya yüz tutar.

FIRAT IRMAĞI:

Siverek ilçesinin dağbaşı bucağı yakınlarındaki

Mektalan Geçindinden il topraklarına giren Fırat güneybatıya doğru akarak Adıyaman, Şanlıurfa sınırını oluşturur. Batıdan Göksu'yu alır. Bu kesimde Gaziantep sınırı başlar.

Göksu'dan sonra güneşe dönen ırmak, kalkerli oluşumları yarararak yer yer derin bir vadi oluşturur. Daha güneyde Birecik'in batısında Suriye topraklarına girer. İl toprakları içindeki bölümün uzunluğu 270km kadardır. Akışı düzensizdir. Doğu Anadolu dağları ve Güneydoğu Toroslardaki karların erimesi ile yükselir. Akışı baharda en üst düzeyine ulaşmaktadır.

Yer yer derinliği artan Fırat'tan ulaşımda yararlanılamaz. Türkiye'nin en uzun köprülerinden olan Birecik Köprüsü bu ırmak üzerindedir.

CÜLAP SUYU:

Şanlıurfa'nın kuzeydoğusunda Diphisar ve Gürpınar köyleri yakınında doğar Güneye doğru akarak iki küçük suyla birleşir. Cülap Suyu adını alır. Uzunluğu 60km kadardır.

Daha güneyde Harran'ın kuzeyinden geçerek Belih Çayıyla birleşir ve Fırat'a dökülür. Cülap Vadisi boyunca, söğüt ve kavak ağaçları, çeltik tarlaları vardır.

KARAKOYUN DERESİ:

Batı Doğu doğrultusunda akmaktadır. Kışın ve baharda yağışın bol olduğu zamanlarda akan bir deredir. Derenin oluşturduğu vadinin yamaçları kalker olu-

şumludur.

CAVSAK SUYU:

Merkez ilçenin kuzeybatısındaki Cavsak köyünden çıkar. Bir çok kaynağı vardır. Güneye ve doğuya doğru eğimli bir yamaçtan akarak doğuya yönelir. Urfa kentinden geçerek Bamya Suyu'yla birleşir.

BELİH SUYU:

Harran'ın güneyinde, Akçakale Aynelarus yakınlarında doğar. Kimi kolları Tektek dağlarından kaynaklanır. Suriye topraklarında Fırat'a kavuşur.

HABUR SUYU:

Urfa ilinin en önemli akarsularından Habur'un uzunluğu 350km kadardır. Viranşehir'in kuzeydoğusunda Karacadağ'ın eteklerinde doğar. İki kol olarak güneydoğuya yönelir. Fırat'ın önemli kollarından olan bu su, Zerka ve Çağçağ çaylarını alır.

ZENGEÇUR ÇAYI:

Karacadağ'dan doğar. En büyük kaynağı Faik Köyü yakınındadır. Karacadağ'ın, kuzey eteklerinden çıkan çok sayıda kaynaktan beslenir. Batıya doğru akarak Gavur Tepesi'nin güneyinde Menderesler çizer. Burada Geldik Suyu'yla birleşerek Zengeçur Çayı adını alır. Kış ve ilkbaharda suları kabarır. Sel niteliği taşıyan ve derin bir vadide akan Zengeçur Çayı Kazo Köyü yakınında Fırat'a karışır.

GÖLLER:

Şanlıurfa kenti içinde iki göl vardır. Bunlar Halilürrahman ve Aynizeliha gölleridir. Yöre halkınca kutsal sayılan bu göller, kentin güney batısında Tıfıdır Tepesi ile Kara Tepesi arasındaki çanaklar içinde oluşmuştur. Bu gölleri bir çok kaynak beslemektedir. Bozova'nın güneydoğusunda iki göl vardır. Bunlar kaynak suları ile beslenen Büyük Göl ve Küçük Göl'dür.

VADİLER VE OVALAR:

Şanlıurfa ilinin genel olarak plato görünümünde olduğunun daha önce bahsetmiştik. İl topraklarının kuzey bölümünde rastlanan dağların yükselteleri güneye doğru gidildikçe alçalmakta dağların yerini geniş ovalar almaktadır. Bu ovalar tarımsal etkinliklerin yoğunlaştığı alanlardır. İl'in kuzeyinde ise Bozova, Hilvan ve Siverek ovaları uzanır. İldeki en önemli vadi Fırat Vadisi'dir.

HARRAN OVASI:

Şanlıurfa ilinin en alçak ovası olan Harran Ovasında ortalama yükselti 375m'dir. Doğusunda Viranşehir Ovası, batısında Suruç Ovası yer alır. Harran Ovası Suriye'ye doğru hafifçe alçalmaktadır. Genellikle çok düz olan ovada topraklar kırmızı renktedir.

Toprak kalınlığı ovanın kuzeyinde bir kaç metre i-

ken güneye doğru gidildikçe artarak 20 - 34m'ye ulaşır. Çok verimli olan ovada akarsu yoktur. Yağışlar azdır. Topraklar yıkanmıştır. Sulama yapılabilen kesimlerde verim çok büyük ölçüde yükselmektedir.

SURUÇ OVASI:

Harran Ovası'nın batısında yer alan Suruç Ovası hafifçe dalgalı ve engebeldir. Toprakları kırmızı, toprak kalınlığı 50 -100cm arasında değişmektedir. Bu çok verimli toprak tabakasının altında yer yer Eosen kalkerlerine rastlanmaktadır.

VİRANŞEHİR OVASI:

1200 km² alanı kaplayan Viranşehir Ovası dalgalı ve engebeli bir görünümündedir. Harran Ovasının doğusunda Tektek Dağlarının arkasında biraz yüksekçe bir basamakta uzanan bu ova güneye doğru alçalır. Bu kesimde Ceylanpınar Devlet Üretme Çiftliğinin toprakları uzanır. Alüvyonlarla kaplı olan bu çok verimli ovanın temelinde kalkerler vardır.

HİLVAN OVASI:

Genellikle düz olan Hilvan Ovasında yer yer dalgalı kesimler vardır. Bu kalkerli ovada toprakların rengi kırmızıdır. Karstik oluşumlar geniş alanlar kaplar.

İKLİM:

Şanlıurfa ilinde karasal iklim egemendir. Deniz etkisinden uzak olan ilde gece ile gündüz yaz ile kış sı-

caklık ortalamaları arasında büyük farklılıklar görünür. Nem oranı çok düşüktür. Havanın kuru olması nedeniyle Akdeniz Bölgesindeki gibi çok boğucu sıcaklar olmaz. Karlı ve donlu gün sayısı düşüktür.

İlde yazlar sıcak kışlar soğuk geçer Şanlıurfa ülkenin en sıcak illerinden biridir. Merkez ilçenin yıllık ortalama sıcaklığı 18.1 santigrat derecedir. Şanlıurfada yıllık yağış miktarı oldukça düşüktür. Yağışlar daha çok kış ve ilkbahar aylarında düşer. İlde yaz aylarında büyük kuraklıklar olur. Yıllık yağış miktarı ortalama 473.1 mm' dir.

TARİH:

ESKİ ÇAĞLARDA ŞANLIURFA:

Dünyanın en eski şehirlerinden biri olarak kabul edilen Urfa'nın 3000 yıllık tarihi vardır. Arap tarihçisi Ebul Faraç'a göre Urfa, Nuh Tufanından sonra kurulan 18 şehirden biridir.

1894'de Fransız araştırmacısı Gautier'ce başlatılan, yerli ve yabancı arkeologlarca sürdürülen araştırmalarda ele geçen bulgularda il'in alt Paleolitik dönem yerleşmesine sahne olduğu kanıtlanmaktadır. Asur tüccarlarının İ.Ö. II. binde Mezopotamya' dan getirdikleri yazıyla tarih çağlarına giren Anadolunun güneydoğusu bu dönemde HURRİ - MİTANNİ bölgesi olarak adlandırılıyor.

Halkı Subarlardan (Subarru) oluşan Mittani devletinin elinde olduğu bilinmektedir. İ.Ö. II. binin yarısında Mitanni Devleti'ne son veren Suppiluliuma Urfa'yı Hitit topraklarına kattı. İ.Ö.1100'lerden Egegöç kavimlerinin yarattığı karışıklıklardan yararlanan Aramiler Güneydoğu Anadolu'da etkinlik sağladılarsa da, kurdukları küçük prenslikleri birleştirip güçlü bir devlet oluşturamadılar.

Bu kralların en uzun ömürlüsü olan Bit-Adini Devleti'nin İ.Ö. 857' de Asur Kralı III. Salmanassar'ca yıkılması ile Urfa ve yöresi bir Asur eyaleti durumuna geldi. İran'ın kuzeyinde kurulan Med Devleti İ.Ö. 600'lerin başında Asurluları iki kez yenilgiye uğratıp Batı Anadoludaki Lidya Krallığı ile anlaşarak Urfa'yı topraklarına kattı.

Daha sonra Urartu Devletini ortadan kaldırarak sınırlarını genişleten Medler yerleşik bir düzen oluşturamadıklarından genç Pers Devleti karşısında tutanamayarak yıkıldı. Pers döneminde ordusunun Asker-Soylular arasında paylaştırılan Edessa (Urfa) çevresindeki geniş topraklarda tarım yapılmaya başlanması, kentte ticaretin canlanmasını sağladı.

Pers orduları İ.Ö. 334 ve İ.Ö. 332' de bozguna uğratarak bu devleti ortadan kaldıran İskender tüm Anadolu ile birlikte Urfa'yı da Makedonya İmparatorluğuna bağladı. İskender'in ölümü ile paylaşım savaşına komutanlarından Selevkos İ.Ö. 312' de Antigonos' u yenerek Mezopotamya'yı ele geçirdikten sonra,

Hindistandan Marmaraya dek uzanan çok geniş bir bölgede krallığını ilan etti.

Selökid Krallığı adı ile anılan bu krallık döneminde, bir süre Mısır etkinliğine de giren Urfa zengin ticaret yolları üzerinde olması dolayısıyla büyük önem taşıdı. Selökid'lerin giderek zayıflaması sonucu Urfa yöresindeki etkinliklerinin azalmasını fırsat bilen yerel topluluklardan Arami'lerin önderi Karen İ.Ö.132'de Abgar Prenslğini kurdu.

Selökid'ler Döneminde Urfa'da ağırlık kazanan Yunan kültürünün izlerini büyük ölçüde yok eden Aramiler I.CS. 70'lerde Roma'nın bir uydusu durumuna gelen Selökid'lerin tersine bağımsızlıklarını korudular.

İ.Ö. 64'de Urfa'yı da içeren geniş bir bölgeyi ele geçirerek Roma'nın Suriye vilayeti durumuna sokan Pompeius'un kesin bir üstünlük kuramadığı Fırat'ın doğusundaki topraklarda, Part ve Roma güçleri arasında tampon işleri gören Osroene Krallığı yer almaktaydı. Roma - Part savaşları sırasında bir çok kez tarafların işgaline uğrayan bu krallık İ.S.117' de Roma'lılarca sona erdirilince, Mezopotamya ve Urfa bir Roma eyaleti durumuna geldi.

Roma döneminde bölgedeki Arami ayaklanmaları Roma otoritesini sık sık yıpratıysada, Roma orduları bu ayaklanmaları her seferinde bastırmayı başardılar. 241'den başlayarak Sasanlı akınlarına hedef olan Urfa

yöresi birçok kez Romalılar ve Sasanlılar arasında el değıştirdi.

395'de ikiye ayrılan Roma İmparatorluğunun doğu kesiminde (Bizans) kalan Urfa İsa'nın tanrı değilde insan olduğunu savunan Diafizitlik öğretisinin merkezi oldu.

İSLAM UYGARLIKLARI DÖNEMİ:

Halife Ömer döneminde 634 - 644 Ebu Übeyde İyaz bin Ganem'i 637' de El Cezire'ye gönderdi. Urfa'nın Bizanslı valisi İoanes Kateas vergi vermeyi kabullenecek kenti işgalden kurtardı. Daha sonra Urfa'ya vali olarak atanan Ptolemaios, Arap güçlerini Urfa'dan uzaklaştıramadı ve kent İyaz bin Ganem'in eline geçti. (639) Urfa bu tarihten başlayarak, siyasal ve dinsel önemini büyük ölçüde yitirdi ve bir taşra kenti durumuna düştü.

Emevi Halifesi Hişam (724 - 743) devletin ve kişisel hazinesinin gelirini artırmak için özel bir çaba gösteriyordu. Bu yüzden Urfa yöresinde kanallar açtırarak, zaten bereketli olan toprakları sulatmış böylelikle Urfa halkıda büyük gelir kaynağına kavuşmuştur.

Emevi Halifesi II. EI-Velid'in 744'te öldürülmesi ile Emevi yönetiminin sonu yaklaştı. Kargaşalardan yararlanan, Armenia ve Azerbaycan Valisi Mervan'ın oğlu Abdümelik, Harran ve EI-Cezire'yi ele geçirerek, babasını yardıma çağırđı.

Mervan Harran'a gelerek III. Yezid' e bağlandı. III. Yezid'in ölümü üzerine başa geçen İbrahim'i tanımayan Mervan, güç kullanarak Halifelığe yükseldi. 744 - 750 arasında hüküm süren II. Mervan EI-Himmar' ın yönetim merkezine Şam' dan Harran' a almak istemesi Suriye' de genel bir hoşnutsuzluğa neden oldu. Ayaklanmaları bastıran II. Mervan'ın süren kargaşalıklar sonucunda 750' de tahtını kaybetmesi ile birlikte Emevi hanedanı da tarihe karıştı.

Harunü'r- Reşid'in 809'da ölümünden sonra, oğulları arasında başlayan taht kavgaları sırasında Urfa büyük zarar gördü. Yöredeki hoşnutsuzluğun beslediği ayaklanmalar sürüp gidiyor.

Samsat'da işlediği bir cinayet yüzünden Rakka'da tutuklu bulunan Amr hapisten kaçtıktan sonra büyük bir ayaklanma başlattı. Samsat Valisini öldürdükten sonra Şam Valisi Süleyman Bin Cafer'in üzerine gönderdiği orduyu bozguna uğrattı. Onun bu başarısını öğrenen Nasr Bin Sabas'da, başkaldıranlara katıldı EI - Cezire Valisi Huzeyma, bağlaşıkları yenilgiye uğrattıysa da, süren taht kavgası sırasında EI - Emin (809 - 813) Huzayma'yı Bağdat'a çağırınca ayaklanma yeniden alevlendi.

Nasr Bin Sabas, Harran ve Urfa yörelerini yağmalamaya koyuldu. Harran'ı ele geçirdi. Nasr Bin Sabas ve Amr'a başvuran Urfalı Müslümanlar, onları Urfa Hristiyanlarına karşı kışkırttılar. Hristiyanlar 812'de korumasız kenti yüklüce bir para vererek yağ-

madan kurtardılar.

Urfa Hristiyanları aralarında topladıkları para ile Ebu Şeyh'e Urfa surlarını yaptırdılar. Nasr Bin Sabas Suruç ve yöresini ele geçirdi. Aynı dönemde Amr, Viranşehir'i (Tella) Habib'de Resulayn'ı işgal etti. Halife-EI Eminin, EI - Cezire Valiliğine atadığı Abdullah Bin Nişan Harran'ı kurtardı.

Bu vali asillerle çatışmak yerine uyuşmayı yeğledi ve kendi hazinesini bu uğurda harcadı. Uyuşmayı reddeden asillerin bir bölümü Harran'ı kuşatıp ele geçirmeye çalıştılsa da başarılı olamadılar. Bu dönemden sonra islam güçlerinin birbirlerine düşmesinden faydalanan Bizanslılar 942' de Diyarbakır'a dek ilerliyerek Urfa üzerine saldırılar düzenlediler.1027'de kentin bir kısmını ele geçiren Bizans Orduları 1037'de tüm Urfa'yı egemenlikleri altına alıp, surlarını onarak korunaklı hale getirdiler.

BÜYÜK SELÇUKLULAR DÖNEMİ

Türk güçleri 1066 ve 1067'de iki kez Urfa önlerinde göründüler. Şii Fatimiler üzerine yürümeye hazırlanan Alparslan Malazgirt'i aldıktan sonra Diyarbakır önlerine geldi. Diyarbakır Mervani Emiri Nizamüd - Devle Nars (1066-1079). Türkmen Beylerine karşı bazı hareketlere girişmiş ve bu yüzden Alparslan Diyarbakır'ı kuşatmaya karar vermiştir. Ancak daha sonra, iki taraf arasında barış yapıldı.

Bundan sonra, Bizanslıların elindeki Telhum ve

Siverek Kalelerini Alparslan, Urfa'yı ele geçirmeye çalıştı. Urfa kuşatmasına yardım için çağırıldığı Halep Emiri Mahmut, çağrıya olumlu cevap vermeyince, Alparslan 50 gün süren kuşatmayı yüklü bir para karşılığında Halep üzerine yürüdü. Halep'i savaşız ele geçirdikten sonra Fatimiler üzerine yürüyeceği sırada Bizans İmparatoru Romanos Diogenes'in büyük bir ordu ile ilerlediğini duyunca hemen geri döndü.

1071 Malazgirt savaşı Türk'lerin kesin zaferiyle sonuçlandı ve Bizans imparatoru tutsak edildi. Alparslan'la Romanos Diogenes arasında yapılan antlaşmaya göre Bizanslılar yıllık vergi ödeyecekler ve Doğu Anadoluyu bütünüyle Türkler'e bırakacaklardı. Buna göre Urfa ve Antakya, yöreleri de Türklerin eline geçmiş oluyordu.

Ancak Romanos Diogenes'in Bizans tahtından atılması üzerine yapılan anlaşma uygulanmadı. Urfa'nın Bizanslı valisi Paulos, yeni Bizans İmparatoru VII. Mihail Dukas'a (1071-1078) bağlandı.

Malazgirt savaşından sonra (1071) Anadolu içlerine yayılan Selçuklular Urfa'da sağlam bir etkinlik oluşturmadılar. Bizans ordusunun Ermeni komutanlarından Filaretos, Urfa yöresindeki Ermenilerin desteğini alarak 1074 de bağımsızlığını ilan etti. Ve oldukça büyük bir prenslik kurdu.

1085'de Anadolu Selçuklularına yenilen Filaretos, Urfadaki etkinliğini yitirince bölgeye egemen olmak

için yapılan savaşta Süleyman Şahı bozguna uğratan Büyük Selçuklu Sultanı Melik Şah, Urfa ve Harran'ın yönetimini komutanlarından Bozan'a devretti. (1087)

Artan Türk baskısını yok etmek amacıyla, Bizanslıların isteği üzerine düzenlenen Haçlı Seferi sırasında Maraş yöresinde asıl Haçlı Ordusundan ayrılan Kont Baudouin, kent halkının desteğini kazanarak 1098'de Urfa Haçlı Kontluğunu kurdu.

Uzun yıllar çevresi Türk devlet ve beylikleri ile çevrili bir ada durumunda varlığını sürdüren bu kontluk zaman zaman Türk'lerin aralarındaki savaşlardan yararlanarak sınırlarını genişletmeyi de başardı.

Ancak zamanla Urfa'da egemen olan Haçlılar iktidar kavgasına girip güçlerini yitirince Musul Atabeyi İmadeddin Zengi 1144 de Urfa'yı ele geçirdi.1182'de ise Urfa, İmadeddin'in ölümü ile yerine geçen Nureddin Mahmud'un yanında yetişen Selahaddin Eyyubi'nin kurduğu Eyyubi Devleti'nin sınırları içinde kaldı. 1196'da Anadolu Selçuklu tahtına çıkan II. Süleyman Şah Döneminde ülke birliğini sağlamak için yürütülen çabalar Urfa'da ki Eyyubi Egemenliğini etkilemedi, 1232'de Mısır Eyyübi'lerinin eline geçen Urfa I. Alaaddin Keykubat'ça Selçuklu topraklarına katıldıysa da, kısa süre sonra yeniden Eyyubi'lerce geri alındı.

Alaaddin Keykubat döneminde Anadolu Selçuklularının hizmetine giren Harezm Beyleri,

Keykubat'ın ölümünden sonra baş kaldırıp, Urfa, Har-
ran ve Suruç'u ele geçirerek, Selçuklu Eyyubi ve
Artuklu Devletlerinin ortasında bağımsız ve yağmacı
bir yönetim birimi oluşturdular.

Harzemileri zorlukla yenen II. Gıyaseddin
Keyhusrev'in kötü yönetimi sonucu 1240'da patlak ve-
ren Baba İshak Ayaklanması Anadolu Selçuklularını
zayıf düşürdü. Bu koşullarda Moğollarla savaşa giren
ve 1243'te Köse Dağ Savaşında yenilerek vergi ödeyen
bağımlı bir devlet durumuna düşen Selçuklular Urfa
yöresindeki tüm etkinliklerini yitirdiler.

Moğollar döneminde sık sık yağmalanan, ağır ver-
gilerle ezilen Urfa yöresindeki Türkmen Boyları Ana-
dolu Selçuklularının 1318 de tarihe karışmasından
sona bağımsız davranmaya başladı.

Bu dönemde Anadolu'da kurulan sayısız biri olan
Salim bey ve oğulları aşireti Urfa'da etkinlik sağladı.
Ancak Timur'la birlikte Ankara Savaşına katılan
Akkoyun'luların başı Karayülük Osman Bey kendisine
bağışlanan Diyarbakır yöresinde 1043'de Akkoyun
devletini kurduktan hemen sonra Urfa'yı da ele geçir-
di. Safevi'lerin güç kazanması ile etkinliklerini yitiren
Akkoyunlar, 1502 de aldıkları son yenilgi ile tüm
Doğuanadolu'yu Safevi'lere bırakmak zorunda kaldı-
lar.

1514 de Urfa'yı alan Şah İsmail komutasındaki
Safevi güçleri, Yavuz Sultan Selimce yenilgiye uğratıl-

dıktan sonra,1517de Mardin Kale'sini ele geçiren Osmanlılar aynı yıl Urfa'yı da topraklarına kattılar.

OSMANLI DÖNEMİ

Urfa Osmanlı yönetimi altında bir süre barış içinde yaşadı. Celali ayaklanmaları bu barış döneminin sonu oldu kargaşa ortamında devlet görevlileri de soygun yapmaya ve halktan yasa dışı vergiler toplamaya başladılar. 1559 da Siverek kadısının merkeze gönderdiği mektup yöredeki olaylara ilişkin geniş bilgi vermektedir.

Siverek Sancak Bey'inin Subaşları ve adamları halkın üzerine saldırmış kadı suçluları yarglamak istediğinde mahkemeyi basmışlardı. Sancak Beyi'de suçluları Kadıya karşı korumuştur. Tımarlı Sipahiler ve zalimler halka olmadık zulüm ediyor yasa dışı vergiler ve angaryalarla fazladan gelir sağlıyorlardı.

1582' den sonra Anadoludaki Sancak Bey'lerinin yer değişimi ya da görevinden alınmaları büyük tedirginliklere neden oldu.1578 de Rakka ve Urfa-yöresinde Abdurrahman adında eski bir sancak beyin ayaklanması kısa sürede genişledi. Eski Urfa Beyi Suhrap da başkaldıranlara katıldı. Yöredeki Türkmen aşiretlerince desteklenen bu ayaklanmayı devlet güçlükle bastırabildi.

Gerçek adı Abdülhalim olan Karayazıcı'nın ayaklanması, Urfa'ya büyük zarar vermiştir. Bir Beyin kaymakamı olan Karayazıcı Bey sefere gittiğinde san-

cağın yönetimini ele geçirdi.1598 de Karayazıcı ve Hüseyin Paşa Karaman'da patlak veren sahte ayaklanmalarını bastırmakla görevlendirilmişler, ancak bu görevi yerine getirmeyerek halkı ezmeye başlamışlardı.

Aynı yıl devletin halktan il erlerinin oluşturulması ve zulüm edenlerin tümünün cezalandırılması için yayınlanan ferman çok sayıda sekmanın Karayazıcının çevresinde toplanmasına neden oldu. Bu sekmanların en ünlüleri Arabacı Süleyman, Arnavut Hüseyin, Deli Zülfikar, Tekeli Mehmet, Kizir Mustafa, Dünder, Tepesi Tüylü Yıldızlı İbrahim idi.1599 da, devlet ayaklanmaları bastırmak için İstanbul'dan bir ordu gönderdi.

Mehmet Paşa Maraş'a geldiğinde Karayazıcı ile Hüseyin Paşa Urfa'yı kuşatarak dış surları aştılar. iç kalede bulunan Dizdar direniyordu Mehmet Paşa dış kaleyi sardığında daha fazla dayanmayan iç kale Dizdarı Karayazıcı teslim olmak zorunda kaldı.

Halep Beylerbeyi Hacı İbrahim Paşa, Şam Beylerbeyi Hüsrev Paşa ile birlikte Urfayı Kuşatan Mehmet Paşa merkeze başkaldıranların bir yere kaçmaları olanak bulunmadığını bildirdiler. Karayazıcı 1599-1600 yılları arasında Urfa'yı elinde tuttu.

1600 Baharında Urfa'yı yeniden zorlayan Mehmet Paşa, Karayazıcı kale içinde ki topları ustalıkla kullandığı için başarılı olamadı sonuçta Hüseyin Paşa'yı

teslim etmek koşuluyla Karayazıcı Antep Sancak Beyliğine atandı. Urfa'da bir yıl süren işgalden kurtulmuş oldu.

Ancak yöredeki kargaşa ve güvensizlik ortamı halkın topraklarını terkedip başka yerlere göç etmesine neden oldu. Urfa osmalılarının eline geçtikten sonra Diyarbakır eyaletine bağlanmıştır. Urfa XVI. yüzyılda da nüfus yoğunluğu bakımından Güneydoğu Anadolu'nun 4. büyük kenti idi. Urfa sancağı XIX. yüzyılda siyasal açıdan hayli durgun bir dönem geçirdi.

Urfanın dış ülkelerle ve Osmanlı Devletinin öbür bölgeleriyle yaptığı ticaret Halep ve İskenderun yoluyla sürdürülmektedir. Bu dönemlerde Harran Nahiyesinde Benizeyd adlı bir arap kabilesi oturmaktaydı. Urfa Sancağı II. Meşrutiyet'ten sonra Halep vilayetinden ayrılarak bağımsız sancak oldu.

KÜLTÜR VE TURİZM:

Şanlıurfa Bölgesi (Osroene, Diyar-ı Mudar) en eski uygarlık merkezerindedir. Yerleşmeye elverişli doğal koşullar doğu ve batıyı birleştiren yolların kavşak noktasında bulunuşu, bölgede önemli kültür merkezlerinin ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Anadolu ve mezopotamyanın eski uygarlıkları yanında, yerleşmeye ya da istila amacı ile Persler, Helenler Romalılar, kültürel yapının biçimlenmesinde etkili olmuştur. Daha sonra Araplar ve Türkler de bu-

na katılmıştır. Harran Pağan Çağının önde gelen dinsel merkezlerinden birisi olmuştur. Bu özelliği Hristiyanlık ve İslamiyet dönemlerinde de sürmüştür.

Şanlıurfa XII. YY'dan sonra Türk İslamkültürü etkili olmuş ve zamanımıza kadar devam etmiştir. Şanlıurfa'da bir çok peygamber yaşadığı için buraya Peygamberler şehri anlamına gelen Dir-İ MESİH de denir.

Rivayetlere göre Hz. Adem bu topraklarda çiftçilik yapmış, Hz. Eyyüp Şanlıurfa da bulunan bir mağarada sabrını göstermiştir. Yine Hz. İbrahim Nemrut'un putlarına karşı tek Allah'ın birliğine inanmayı Şanlıurfa topraklarında davet etmiş ve bu yüzden ateşe atılmıştır.

Hz. Musa şehrin doğusunda bulunan Tek-Tek Dağları mevkiinde Şuayp Peygamberin yanında yedi yıl çobanlık yapmış ve efsaneye göre sihirli asasını Şuayp Peygamberden almıştır. Bugün harabeleri bulunan tarihi Şuayp şehri Şuayp Peygamber tarafından kurulmuştu. Hz. Yusufun annesi Sara Hatun Şanlıurfa topraklarında doğmuş Hz. Davut uzun süre bu topraklarda yaşamıştır. Bu yüzden rivayete göre yöre halkının sesi "Davudi" dir denir.

Kentin adına ilişkin rivayetler: Kimi rivayetlere göre Ş.Urfa İdris Peygamber döneminde kimine göre ise Nuh Tufanı sonrasında kurulmuştur. Kent, Semud Kavminden Ruha adlı bir kralca kurulduğu için adını

da ondan almıştır. Türkler burayı ele geçirince Uruha demişler. Bu sözcük zamanla Urfa'ya dönüşmüştür.

Evliya Çelebi, İsa ile Havarilerinin burada bir mağaraya indiklerini bu yere “Deyri Mehis” dendiğini anlatır. Bir süre sonra burada bir kilise kurulup gece gündüz “Hazin” bir sesle ilahi okunduğundan yöreninde “Rehavi” adını aldığını öne sürer daha sonrada bu adın Urfa diye değiştiğini belirtir.

Süryani Vekayinamesi'ne göre ise kentin adı Hewya'nın (yılanın) oğlu Urhai'den gelmektedir. Buna ilişkin şu söylence anlatılır.

Urfa'ya egemen olan Kena'an bin Kuş'un karısı Sulha, Nemrut'a gebedir. Kena'an bin Kuş bir gece sıkıntılı bir düş görür. Hemen bilcilerine yorumlattırır. Buna göre Sulh'dan doğacak çocuk kendisini öldürecektir. Bu yüzden çocuğun doğar doğmaz öldürülmesini buyurur. Ancak Sulha çocuğu kaçırıp bir çobana teslim eder. Doğarken burnuna bir yılan kaçtığından çocuğun yüzü korkunç bir görünümde dir. Sü-rüleri ürkütüp kaçırdığından çoban onu ırmağa atar. Sular çocuğu kıyıya bırakır.

Adı Nemrut Adlı bir dişi kaplan onu emzirerek büyütür. Çocuğun adı o kaplandan gelmektedir. Nemrut gençlik çağına geldiğinde rastlatı ile babasını öldürüp anası ile evlenir. Ülkeye egemen olur.

Rivayete göre burnundan giren yılan yüzünden Nemrut'a Hewra'nın oğlu (yılanın oğlu) gençlik çağına

değin ırmak kıyısında yaşadığından da Urhai (sulak yerde bulunan) denmiştir. Ülkeye egemen olunca sularının bolluğu nedeniyle kente de bu adı vermiştir.

Kent adına lişin bir başka rivayette şöyledir.

Urfa yöresine egemen olan Nemrut, çok gaddardır. Kötülüğün zulmün, haksızlığın simgesi olmuştur. Taptığı putlar adına halka etmediğini bırakmaz. Sonunda da tanrı gibi tapılmasını buyurur.

Bunun üzerine tanrı ceza olarak ülkesine sivrisinekleri musallat eder. Nemrut güç bela kendisini odasına atar. Kapıları pecereleri kapatıp kurtulmaya çalışır. Bu arada topal bir sivrisinek tanrının huzuruna çıkıp: “ Yarabbi ben topallığım yüzünden bu göreve katılmadım. Bana bir görev ver.” diye yakarır.

Allah'da onu Nemrut'un başına musallat eder. Nemrut dayanılmaz acılar içinde kıvrılır. Her türlü çareye başvurulur ama yararı olmaz sonunda keçeden bir tokmak yaptırıp bununla başına vurulmasını buyurur. Tokmakla vuruldukça rahatlamaktadır.

Bir süre sonra bu da yetmez. Tahta tokmaklar yaptırır. Sinek kımıldayıp beynini kemirdikçe “ Ur ha “ diye bağırılmaktadır. Böylece ülkesinin adı Urha kalır. Bu ad zamanla Urfa'ya dönüşür.

ADEM'LE HAVVA'YA İLİŞKİN RİVAYET

Rivayete göre Ademle Havva, cennetten kovulduktan sonra, ilk kez Harran Ovasında toprağa basmışlar-

dır.

Ova o zaman diz boyu otlar, renkli güzel kokulu çiçekleri, kuş cıvıltılarıyla cennetten bir köşe gibidir. Adem'le Havva bir süre bu güzelliği doyasıya izler. Bunca güzellik içinde bir tek ağacın bile olmayışı dikkatlerini çeker.

Adem, cennetten gelirken yanına aldığı bir nar birde ak gül dalını ovanın ortasına diker. Bunlar akşama değin bir adam boyu büyür. Ertesi gün bir ak, öbürü al çiçeklerle bezenir.

Bir süre sonra karınları acıkir. Adem:" Ak gülü, narı bunca hızlı büyüten toprak, bana yiyeceğimi de verir." diyerek toprağı ekmeye karar verir. Ancak ne ekeceğini düşünüp dururken Havva avucunu açar. İçinde cennetten getirdiğı bir buğday tanesi vardır. Sevinçle işe koyulurlar.

Adem ak gül ağacının dalından saban yapar. Boyunduruğa koşulup toprağı sürmeye başlar. Ama o denli güç bir iştir ki bir süre sonra yorgunluktan kılmıdayamaz hale gelir. Havva yardıma koşar, kısa zamanda o da belini doğrultamaz olur. O yıl az bir ürün alırlar. Bir yıl iki yıl derken dermanları tükenir.

Bir gün öğle sıcağında yine toprakla uğraşırken anızın yanlarında bir sarı öküz belirir, boynunu boyunduruğa doğru uzatır. Adem bu yorucu işten kurtulduğuna o denli sevinir ki sarılıp öküzü gözlerinden öper. Ondan sonra her sabana koştüğunda bu minnet öpü-

cüğünü yineler.

İnanışa göre Harran Ovası, ilk insanın ayak bastığı, toprağın ilk kez sabanla sürüldüğü öküzün çifte koşulduğu yer olarak kutsaldır. Buğdayın, ak gülün, narın kutsallığı, cennetten getirmiş olmalarındandır. Günümüzde de çiftçilerin öküzleri gözlerinden öpmeleri Adem'den kalma bir gelenektir.

HALİLÜRRAHMAN VE AYNİZELİHA GÖLÜ

Nemrut yıllar geçtikçe zulmüne zulüm katmakta, çevresine korku ve dehşet salmaktadır. Günün birinde bir düş görür. Bilcilere göre o yıl doğacak çocuklardan biri kendisini öldürecektir.

Nemrut bunun üzerine, o yıl doğacak çocukların öldürülmesini buyurur. Askerler köyü kenti dolaşıp buyruğu uygularlar. İbrahim'e gebe olan Sara, bu zorbaların elinden kaçıp bir mağaraya sığınır. Çocuğunu doğurduktan sonra dallardan yaptığı bir beşiğe koyar.

Kuşku uyandırmamak için günlük yaşamına döner. İbrahimi burada bir dişi ceylan emzirir. Aradan yıllar geçer Nemrut olanları unutmuştur.

Günün birinde askerler mağaradaki çocuğu bulur. Nemrut'un huzuruna çıkarırlar. Nemrut'un çocuğu olmamıştır. Ceylan sütü ile beslenmiş bu güçlü çocuktan hoşlanır. Onu yanına alır. İbrahim büyür delikanlı olur. Nemrut'un yaptıklarını halkın putlara tapmaya zorlandığını gördükçe düşüncelere dalar, yüreğinin

sesi, insanların kendi elleriyle yaptığı putların tanrı olamayacağını söylemektedir.

Bu düşüncesini sık sık aralarına katıldığı halka da anlatır. Ama halk korkudan ağzını açamamaktadır. İbrahim Nemrut'un evlat edindiği Zeliha ile düşüncelerini paylaşmaya başlar. Zeliha ona inanmakta ama babasının duymasından korkmaktadır. Gel zaman git zaman iki genç birbirine sevdalanır.

Büyük tören günü sarayın putlar bölümüne giren İbrahim eline geçirdiği bir baltayla tüm putları parçalar, baltayı da en büyük putun omuzuna asar. Törenden dönenler durumu görünce dehşete kapılır hemen Nemrut'a haber verirler. Rahipler, düşünceleri benimsenirde, kendi etkinliklerinin zayıflayacağı korkusuyla İbrahim'e diş bilemektedirler.

Putları İbrahim'in kırdığını Saraydan biri onun büyük törene katılmadığını öne sürerler. Nemrut başkanlığında bir kurul İbrahim'i yargılar. İbrahim çevresindekilere gerçekleri biraz olsun gösterebilmek için kendisinin yapıp yapmadığı sorusuna: “Görüyorsunuz işte balta büyük putun omuzunda balta kimde ise bu işi o yapmıştır.” der. Öfkelenen Nemrut:”Bir taş parçası eline baltayı alıp bu işi nasıl yapabilir?” diye haykırır.

İbrahim beklediği yanıtı almaktan hoşnut, hemen atılır: “İşte benim anlatmak istediğim de budur. Siz kendi elinizle biçimlendirdiğiniz bu taş parçasından

adalet, bereket umuyor sizi kötülüklerden korumasını
avaşlarda zafer kazandırmasını bekliyorsunuz. Tanrı
liye ona tapınıyor, adaklar adıyor, başınız sıkıştığında
ona koşuyorsunuz. Bu taş parçası gerçekten tanrıysa
neden öbür putları kırmazın?” der.

Nemrut ve çevresindekiler bir anlık şaşkınlıktan
sonra toparlanır. Putlarımıza küfrediyor diye
İbrahim'in üstüne yürürler Nemrut İbrahim'in yakıl-
masını buyurur.

Ülkenin her yanına haber salınır toplanan
odunların günümüzde Halilülrahman Gölü nün bu-
unduğu yere yığılması istenir. Odunlarla, kentin her
yanında görülebilecek kocaman bir tepe oluşur. Böyle-
sine büyük bir ateşe yaklaşmak zor olacağından Nem-
rut Kale'sinin kuzeyine iki büyük sütun yaptırır.
İbrahim sütunlar arasına gerilecek halatla ateşe fırla-
tılacaktır. Günümüzde bu sütunlara “Mancılık” den-
mektedir.

Zeliha gece gündüz babasına yakarmış, ama yüre-
ğini yumuşatamamıştır. Hazırlıklar tamamlanır, ka-
rarlaştırılan gün gelir çatar. İbrahim sütunlar arasına
gerilen halattan ateşe fırlatılır. Odun yığınlarının üze-
rine düşer düşmez ateşin yerinde berrak bir göl belirir.
Yanı başında bir küçük göl daha vardır.

Ateşe atılan odunlar da balığa dönüşür. Yandıkla-
rından sırtlarında kara lekeler vardır. Göle
Halilürrahman Gölü adı verilir. Zeliha'nın gözyaşla-

rından oluşan küçük göle ise Zeliha'nın gözyaşları anlamında "Aynızeliha" denir.

Günümüzde de kutsal sayılan göle ve balıklara dokunanın öleceği ya da başına büyük bir kötülük geleceğine; göl suyunun sayrıları iyileştirdiğine inanılır.

HALİL İBRAHİM MAKAMI RİVAYETİ

Evliya Çelebi'nin anlattığına göre, Urfa Kalesi'nin doğusunda damlacık adı ile bilinen yüksekçe bir tepe vardır. Burası Nemrut'un yaylağı ve taht merkezidir. Tepenin üstü geniş, düz kayalıktır. Buraya Nemrut'un tahtı denir.

Kayalığın doğusunda kayalara oyulmuş odalar, Nemrut'un yaz sıcağından korunmak için yaptırdığı sayfiye evidir. Tepeye bir saat uzaklıkta Harran Ovasındaki Kazene köyünden pişen yemekler elden ele geçirilerek buraya taşınır. Köyün adı mutfaklarındaki kazanların çokluğundan günümüze değin Kazene kalmıştır

Kayalıklara oyulmuş yerlerden birine Halil İbrahim Makamı denir. Nemrut İbrahim'i ateşe atmadan önce buraya kapamış, günler boyu ne bir damla su ne de bir dilim ekmek vermiştir. Ama İbrahim acıkıp susadığında, mağaranın içinden tatlı bir su akmaya başlamış, o sudan içince kendini koyun eti yemiş gibi tok ve güçlü hissetmiştir. Günümüzde bu su kutsal sayılır sayrıları iyileştireceğine onlara güç vereceğine inanılır.

EYÜP PEYGAMBER VE ŞANLIURFA

Eyyüp, yörede yaşayan, çalışkanlığı dürüstlüğü, iyi yürekliliği ile Allah'ın sevgisini kazanmış bir ulu kişidir. Yedi oğlu üç kızı, pek çok malı vardır. Allah dürüstlüğüne karşılık malının bereketini artırmıştır. Günün birinde şeytan Allah'ın huzuruna çıkar, kullarının yollarını şaşırdığını artık kendisine iman etmediklerini söyler.

Allah;" Kulum Eyyüp'e baktın mı? O benim temiz kullarımdandır. Hiç bir zaman benim yolumdan dönmez" der. Şeytan;" Malına bir dokun istersen bakalım şimdiki gibi iman edecek mi sana? " diye meydan okuyunca, Allah bir günde Eyyüp'ün tüm mallarını elinden alır. Ama Eyyüp'ün inancı ve davranışları değişmez. Ardından çocukları ölür, Eyyüp sabır ve tevekküle boyun eğer.

Bu kez şeytan bir de canına dokunmasını ister Eyyüp'ün bedeni çibanlar içinde kalır. Dayanılmaz acılar içindedir, ama yine de inancını yitirmez. Kül içinde oturup bir çömlek parçası ile kaşınmaktadır. Durumunu görenler bunca acıyı kendine reva gören Allah'a hala iman edecek misin dediklerinde;" Allah verdiği gibi alır. Verirken iman edip alınca başkaldırmak hak mıdır?" yanıtını verir.

Bu zor sınavlardan erdemlerini, inancını yitirmeden çıkan Eyyüp sağlığına kavuşur, yeniden yedi oğul, üç kız babası olur. Çilesini günümüzde Eyyüp makamı

diye anılan yerde tamamlamıştır. Burada yaralarına dadanan solucanlar düştükçe Senin de bedeninde kismetin vardır diye onları yerden alıp yaralarına koyduğunu söylenir.

KARAKOYUN DERESİ VE HIZMALI KÖPRÜ RİVAYETİ

Urfa'yı ikiye ayıran Karakoyun deresi ve üzerindeki Hızmalı Köprü'nün, rivayeti şöyledir:

Bir zamanlar kentin güneydoğusunda yoksul bir ana - oğul yaşamaktadır. Oğul Kasarcı Çayı'nda kasarcılık yapmaktadır. Günün birinde yöreye gelen bir derviş, bir kaç gün delikanlıyı izledikten sonra:" Oğlum seni izledim.

Görüyorum ki çalışkan, dürst bir insansın. Anladığıma göre dardasınız. Yakında ülkeme döneceğim. Orası varsıl bir yerdir. İstersen benimle gel" der. Delikanlı anasına danışır, kadıncağız hiç değilse oğlum yoksulluktan kurtulsun diyerek gitmesine izin verir.

Derviş delikanlıyı tekkesine götürür. Eğitmeye başlar. Günün birinde delikanlı çarşıda güzel bir kız görür, ona sevdalanır. Soruşturunca sevgilisinin Karakoyunlu Beyi'nin kızı olduğunu öğrenir. Umut-suzdur. Yemeden içmeden kesilir. Derviş durumu öğrenince:" Tasalanma gider kız isteriz" der.

Ertesi gün saraya varır. Bey öfkelenir ama saygısızlık olmasın diye sesini çıkarmaz. Dervişe, kırk gün

içinde istediği armağan ve paralar getirilirse kızını vereceğini söyler. İstediklerini kırk günde tamamlanacak gibi değildir. Üstelik derviş de yoksulun biridir. Durumu öğrenen delikanlı üzülür, günden güne erimeye başlar. Tam kırkıncı gün, delikanlı uyandığında tekke avlusunda mal ve altın yüklü katırlar görür. Koşup dervişe haber verir. Derviş gülümser. Alıp bunları Bey'e götürür.

Çaresiz kalan Bey kızını verir, düğün dernek kurulur. Derviş delikanlıyı gerdeğe girmeden bir köşeye çeker, iki rekat namaz kılmasını, sonrada kendisi için dua etmesini söyler. Delikanlı çektiği acılardan etmeyi unuttur. Ertesi sabah uyandığında kendisini Kasarcı Çayı kıyısında bulur. Gidip başından geçenleri ansına anlatır. Eski yaşamlarına dönerler.

Kız uyandığında kocasını yanında görmeyince her yeri arar ama izine bile rastlanmaz. Derviş de gitmiştir. Vakti gelince kızın bir oğlu olur. Çocuk biraz büyünce hem gittiği yerde kocasını aramak hem de hac görevini yerine getirmek için yola koyulur. Urfaya varır Samsat Kapısı önünde çadır kurdururken, bağrıışmalar duyar.

Kentin ortasından geçen dere taşmış evler sular altında kalmıştır. Bey kızı, birkaç yılda bir yinelenen su baskınından kenti kurtarmak ister. Hac parasını, bu işe harcayacaktır. Tellallar çıkartıp halkı hendek kazmaya çağırır. Anasının isteği ile delikanlı da hendek kazanlara katılır.

Günün birinde bey kızının çocuğu bir ağlama tutturur, bir türlü susturulamaz, işçiler oyalamak için kucaklarına alır elden ele geçirirler. Çocuk babasının kucağına gelince susup, çevresine gülücükler dağıtır. Bey kızı delikanlıyı hendek işinden alır. Çocuğu eğlemekle görevlendirilir.

Delikanlının anası, oğlunun bohçasını karıştırırken altın sırma işlemeli düğün giysisini bulur:”Oğlum artık bu giysi bizim durumumuza yaraşmaz. Onu kente bunca iyliği dokunan hatuna armağan edelim de bir anmalık olsun,” der. Giysi bey kızının çadırına götürülür.

Kız armağanı görünce kendi el işlemesini tanır getirenin bulunmasını ister. Delikanlıyı getirirler, iki sevdalı kavuşur. Bu arada hendek tamamlanır. Derenin yatağı değiştirilerek taşkın tehlikesi önlenmiştir. Ardından dere üzerine bir de köprü yapılır. Yıkılırsa yerine yenisi yapılabilsin diye bey kızı, köprü ayaklarının birisinin altına hızması ile değerli taşlar gömdürür.

O günden sonra derenin adı bey kızının soyadından dolayı Karakoyunlu, köprünün adı da ayağınadaki hızma nedeniyle Hızmalı Köprü olur. Bey kızı ile delikanlı burada mutlu bir yaşam sürer, öldüklerinde de Karakoyunlu deresi kıyısına gömülürler.

KENT İÇERİSİNDEKİ TARİHİ ESERLER:

İÇKALE:

Üç katlı bu anıtsal yapı bugün ayakta olup kentin güneydoğu kesiminde yer alır ve bu kesimde yer alması gereken surların ödevini görür. Kale içersinde 50 koridor,150 odanın bulunduğu araştırmacılar tarafından ileri sürülmekte, ancak yer yer çökmeler olduğundan bu oda ve koridorlar bugün gözlenememektedir.

1951 yılında Türk - İngiliz ortak kazıları neticesinde ortaya çıkarılan doğu cephedeki iki yanı Aslan (?) kabartmalı kapı üzerinde ki Arapça kitabeden, burasının H. 451 (M.1059) yılında Fatimiler tarafından yenildiği anlaşılmaktadır.

DIŞ KALE(SURLAR):

Kentin dört tarafını çevreleyen surların Halep, Rakka, Aslanlı, Bağdat ve Anadolu Kapıları olmak üzere beş kapısı bulunmaktadır.Bugün bu kapılardan sadece Halep kapısı ayaktaadır. Surların çevresi yaklaşık 3.5km uzunluğundadır.

HARRAN KAPISI:

Kentin güneyinde bulunan ve Harran'a yol veren bu kapı sur kapılarından ayakta kalabilmiş tek örnektir. Kapının kuzeye bakan cephesi üzerindeki Eyyübi neshisi ile yazılmış kitabede, Kapının Eyyübi Sultanı

al-Melik al Adil Abubakır'ın oğlu Őehabettin Abdul Fath Şah-Gazi'nin emriyle yaptırıldığı yazılıdır.

Kitabe Őeridinin altında ve kapı kemerinin ortasında yüksek kabartma olarak çift başlı kartal figürü iŐlenmiŐ, kitabenin iki yanında önlerinde kaftanlı insan figürü yürüyen Arslan kabartmaları yer almıştır. Kapının güney cephesinde ki Bizans devrinden kalma duvar üzerinde de parçalar halinde Grekçe yazılar göze çarpmaktadır.

BEY KAPISI (Mahmutoğlu Kulesi):

Kentin doğu surları üzerinde bulunan Bey Kapısı (Bab-al Amir) bugün yıkılmıŐ olup, kapının Mahmutoğlu Kulesi diye bilinen kısmı ayaktaadır. Osmanlılar zamanında Kapıağalığı Mahmutoğlu ailesine verilmiŐ olmasından dolayı bu isimle anılan yapı, güneyde silindirik bir burç, bunun kuzeyinde ise beş köŐeli daha alçak ikinci bir burçtan meydana gelmiştir.

Kuzeydeki burcun batı tarafı haremlik, güneydeki burcun ki ise selamlık olup her iki bölüm birbirine bağlantılı bir durumdadır. Silindirik burcun doğuya bakan cephesindeki kitabede "19 Őubat 1122 -18 Őubat 1123 tarihleri arasında büyük Kont Joyslin ve Allah'ı seven Prens Vasil'in yönetimi zamanında bu kale büyük bir teknik ve para harcanarak Allah'ın yardımı ile tamamlanmıŐtır.

Bu kaleyi inşa eden kişiler baŐarılıdırlar imanlıdırlar. Prens Vasil bir daha geliŐinde bu kiŐilere bu

hizmetlerinden dolayı zafer tacı giydirecektir “ yazılıdır.

NEKROPELLER:

Kentin güney ve güneybatısındaki Topdağı, Molla Ömer Dağı, Kırkmağara, Yakubiye, Mance Deresi, Meliğin Eyvanı, Ehber gibi (Bu isim ABGAR'dan gelmektedir) dağlık alanlar ile Eyyübiye ve Şehitlik Mahallelerinde ağızları açık durumda bazıları mozaikli, freskli ve röliyefli Roma ve Bizans devirlerine ait yüzlerce kale kaya mezar bulunmaktadır. Bu mezarlardaki döşeme mozaikleri üslup yönünden Ş. Urfa'daki Hristiyan sanatının Roma ve Bizanstan çok Mezopotamya ve Sasani sanatları ile bağlantılı olduğunu göstermektedir.

CAMİLER:

Şanlıurfa merkezinde mevcut 31 adet tarihi Cami ve Mescid'in büyük bir kısmında orjinal kitabe bulunmadığından esas inşa tarihleri hakkında fikir edilememekte, ancak bunların çoğunluğunun Osmanlı devrine ait oldukları çeşitli özelliklerinden anlaşılmaktadır.

Ulu Cami, Yusuf Paşa Camisi, Ak Cami, Hasan Paşah Camisi, Halil-ür Rahman Camisi, Rızvaniye Camisi, Hüseyin Paşa Camisi ve Kadıoğlu Camisi değişik plan özellikleri göstermeleri bakımından önem gösterirler.

ULU CAMİİ:

Harran Höyüğünün kuzeydoğu eteğinde yer alan Ulu Camii 744-750 yıllarında emevi hükümdarı II. Mervan tarafından yaptırılmıştır. Ünlü Medresesi (Üniversitesi), Hamamı, Hastanesi ile bir külliye halinde olduğu tahmin edilmektedir. Bu külliye den ancak caminin kalıntıları günümüze kadar gelebilmiştir.

Anadolu'nun en eski ve en büyük camisi olması bakımından önem arzeden caminin Selçuklu Dönemindeki onarımlarından kalma mimarı parçaları taş süsleme sanatının son derece güzel örneklerindedir. Bir çok yayınlarda yanlışlıklarla Rasat Kulesi olarak geçen kesme taştan inşa edilmiş kare gövdeli minarenin yukarı kesimleri tuğlalarla devam etmektedir.

Şam Emeviye Camisinden etkilenen mihraba paralel 4 nefli Harran Ulu Camisi bölgedeki Diyarbakır, Mardin, Silvan, Kızıltepe Ulu Camilerini etkilemiştir.

YUSUF PAŞA CAMİSİ:

Şanlıurfa Divan Şairi Nabi Divanındaki Yusuf Paşa Camisi ile ilgili manzumesinde Caminin Yusuf Paşa tartından yaptırıldığından bahsedilmektedir. Bu manzumenin son mısrasında ebced hesabı ile düşürülen H.1121(M.1709) tarihi, Cami mimberi üzerinde rastladığımız aynı tarihin inşa tarihi olduğu fikrini doğrulamaktadır.

Yatık dikdörtgen planlı cami, kible duvarına paralel

iki sıra halinde ve her sırada üçer olmak üzere pandantifli 6 kubbe ile örtülüdür. Taş mihrabın yanları sütünceli ve çevresi iç içe geçmiş sekizgenlerden oluşan geometrik taş süslemelidir. Bu süsleme Şanlıurfa'daki Ak cami ve Hizanoğlu Camileri mihraplarında da az bir değişiklikle karşımıza çıkar.

Üç gözlü son cemaat yerinin üzeri, ön tarafta iki payeye oturan üç kubbe ile örtülüdür.

HASAN PADIŞAH CAMİSİ:

Evliya Çelebi Seyahatnamesinde “Sultan Hasan Camisi” olarak geçen Hasan Padişah Camisindeki mevcut kitabelerden en eskisi 1574 tarihli tamir kitabesidir. Ancak caminin 15.yy'da Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan tarafından yaptırıldığı bilinmektedir.

Cami kible duvarı boyunca sıralanmış üç büyük kubbe ile örtülü yatık dikdörtgen bir plana sahiptir, kubbeler orta bölümde dört bağımsız payeye, yanlarda ikişer duvar payesine, kuzey ve güneyde ise duvarlara oturur.

Hasan Padişah Camisinin bu planı 1562 yılında Behram Paşa tarafından inşa ettirilen Dabbakhane Camisi planına örnek olmuştur. Her iki cami arasındaki plan benzerliği sadece orta mekandaki payeler bakımından farklılık gösterir. Hasan Padişah Camisinin orta bölümündeki dört bağımsız paye, Dabbakhane Camisinde yoktur.

Aynı plan şeması mihrap duvarına paralel üç kubbenin kuzeyine üç çapraz tonozla örtülü bir bölümün eklenmesi ile Narıncı Camisinde de değişik olarak uygulanmıştır.

Minarenin güneye bakan kapısı üzerindeki manzum kitabede minarenin Urfa eşrafından Halil Bey tarafından tamir ettirildiği yazılıdır.

Cami avlusunun kuzeyinde bulunan Hasan Padişah Medresesi odaları günümüzde 40-50 yıl önce Akarbaşı yolunun açılması esnasında zamanın belediyesince yıktırılmıştır.

RİZVANIYE CAMİSİ (ZULUMİYE CAMİSİ):

Şanlıurfa'nın sembolü olarak tanınan bu zarif mimari eser Halil-ür Rahman Gölünün kuzey kenarında yer almış olup göl ve çevresindeki eserlerle birlikte seyrine doyulmaz bir manzara meydana getirmiştir.

Cami iç mekanına giriş kapısı üzerindeki H.1129 (M.1716) tarihli manzum kitabe Şanlıurfa'lı Nabi'ye ithaf olunmuş ancak yazanın ismi belirtilmemiştir. Şiirin son mısrasında camiyi yaptıran Ahmet Paşanın (Rakka Valisi Rızvan Ahmet Paşa) adı geçmektedir.

Avluyu çevreleyen medrese odalarının kuzey cephe ve ortada bulunan en büyüğü üzerindeki H.1129 (M.1716) tarihli kitabede de Ahmet Paşa adı geçmekte, bu kitabelerden Cami ve Medresenin aynı tarihlerde ve aynı şahıs tarafından yaptırıldığı anlaşılmaktadır.

Cami, Mihrap duvarına paralel olarak sıralanan üç kubbe ile örtülü yatık dikdörtgen bir plana sahiptir. Balkon şeklinde mimbere duvar içerisinden merdivenle çıkılır üç gözlü son cemaat yerinin üzeri üç kubbe ile örtülü olup doğu ve batıdaki kubbeler yanlara doğru yarım kubbelerle genişletilmiştir.

Kubbeler yanlarda duvarlara, ön tarafta yuvarlak iki sütuna otururlar. İnşa tarihinden kalma geçme ve kakma tekniğindeki ahşap cami kapısı devrinin süsleme özelliklerini yansıtır. Ahşap müezzin mahfili tavanındaki renkli kalem işleri de inşa tarihinden günümüze gelebilmiş süsleme örnekleridir.

GÜMRÜK HANI:

Şanlıurfa'daki hanların en güzeli ve abidevi olanıdır. Doğru cephede yer alan eyvan şeklindeki giriş kapısı üzerinde bulunan kitabede H. 970 (M.1562) tarihinde Kanuni Sultan Süleyman zamanında Behram Paşa tarafından yaptırıldığı yazılıdır. (Behram Paşa adına Dabbakhane Camisi avlusunun doğusundaki Türbenin H. 970 (M.1562) tarihli kitabesinde de rastlamaktayız.)

Hanın avlusunun güneybatı köşesinden kuzeydoğu köşesine doğru akan Halil-ür Rahman suyu ve avludaki çınar ağaçları buraya ayrı bir güzellik verir. Avlunun etrafını çevreleyen dükkanların üzerinde önleri revaklı ikinci kat odaları yer alır. Giriş eyvanın üzeri Mescid olarak değerlendirilmiştir.

Şanlıurfa'nın yaza aylarındaki +45 dereceye varan sıcaklığını daha da çekilmez hale getiren betonarme otellerin yerine, turistlerin ilgisini çeken eski ticaret merkezinde bulunan Gümrük Hanı, Meçek Hanı ve Hacı Kamil Hanlarının otel fonksiyonu verilerek hizmete açılması, buralarda konaklayanlara anıtsal Osmanlı mimarisi mekanı içersinde rahat bir dinlenme imkanı sağlaması bakımından hayli yararlı olacaktır.

ÖREN YERLERİ:

Tarihin Paleolitik Çağa kadar uzanan Şanlıurfa ve çevresinde, birçok medeniyetlerin yerleşme merkezleri olan Ören yerlerine sıkça rastlanılır. Aynı yol güzergahında bulunan ve bir günlük turla gezilmesi mümkün olan Soğmatar, Şuayp Şehri, Han-el Ba'rür ve Harran Ören yerleri bunların en önemlilerindedir.

SOĞMATAR:

Şanlıurfa-Mardin yolunun 33.km' den güneye sapan şose yol 40km sonra tarihi Soğmatar kentine ulaşır. (Şanlıurfa'dan 73km) Kent bugün merkez Yardımcı (Sumatar) Nahiyesine bağlı Yağmurlu Köyü adı ile anılmaktadır. Sumatar ile Soğmatar kelimelerinin birbirlerine karıştırılmaması gerekir. Sumatar, Şanlıurfa-Harran arasındaki Nahiyе'nin adı Soğmatar ise buraya bağlı tarihi bir yerleşme yeridir.

M.S. I. ve II. yy' da Süryaniler tarafından iskan edilen Soğmatar'da bir höyük ve bunun üzerinde M.S.II. yy' a ait Kalenin duvar ve burç kalıntıları ile

köy içersinde dini yapı kalıntıları bulunmaktadır. Kökü Harran Sin kültürüne dayanan Sabiizmin ve Baş Tanrı Marilaha'nın kült merkezi olduğu bilinen Soğmatar Ören yerinin, Baş Tanrı'ya ve mukaddes gezegenlere (Güneş, Ay Satrún, Jüpüter, Mars, Venüs Merkür) ibadet edilen ve kurban kesilen açık hava mabedi en önemli kalıntısını teşkil etmektedir. Bu mabedin duvarlarında Süryanice yazılar ve gezegenleri tasvir eden insan röliyepleri işlenmiştir. Ayrıca Kale'nin batısında bulunan tepe üzerindeki kayalara da Tanrı'ları tasvir eden röliyepler ve Süryanice yazılar işlenmiştir.

Soğmatar'da Roma devrine ait çok sayıda kaya mezarı bulunmakta bunlardan en önemlileri ve anıt mezar özelliği taşıyan üç tanesi köyün kuzeybatı kesimindeki tepeler üzerinde yer almaktadır.

ŞUAYB ŞEHİRİ:

Soğmatar'dan güneye doğru devam eden şose yol 15 km sonra (Şanlıurfa'dan 88km) bugün Harran bucağına bağlı özkent köyü adıyla anılan tarihi Şuayb Şehri harabelerine varmaktadır.Ören yerindeki mevcut kalıntılar Roma devrine aittir.

Kent merkezindeki çok sayıda kayadan oyma mezarlar üzerine kesme taşlardan yapılar inşa edilmiştir. Bu yapıların bazı duvar ve temel kalıntıları günümüze kadar gelebilmiştir. Oldukça geniş bir alana yayılan bu tarihi kentin etrafı yer yer izlerini gördüğümüz sur-

larla çevrilidir.

HAN-EL BA'RÜR KERVANSARAYI:

Şuayb şehrinden güneye doğru devam eden şosenin 10 km'sinden batıya saparak 15 km. sonra Han-el Ba'rür Kervansarayına ulaşılır. (Şanlıurfa'dan 113km)

Harran Bucığına bağlı olan Han-el Ba'rür Kervansaray'ının bulunduğu yer bugün Göktaş Köyü adıyla anılmaktadır.

Tümü ile 65 x 66.10 m²'lik bir alana inşa edilmiş olan kervansarayın kuzey cephesindeki kitabede, burasının H.626 (M.1228-1229) yıllarında EI Hac Hüsameddin Ali Bey İmad bin İsa tarafından yaptırıldığı yazılıdır.

Klasik Selçuklu kervansarayları planındaki bu tarihi yapının geniş bir kare avlusu, girişin sağında mes-cidi, ahırları, kışlık ve yazlık odaları ve hamamı vardır. Yapı bugün harap bir durumdadır.

HARRAN:

Han-EI Ba'rür Kervansaray'ında batıya devamla 20km sonra tarihi Harran kentine varılır. Ancak Harran'a özel olarak yapılacak gezilerde Şanlıurfa - Akçakale asfalt yolunu izlemek gerekir. Bu yolun 35. km'sinden doğuya sapan yol 10 km sonra Harran Ören yerine ulaşmaktadır.

Kendi adıyla anılan büyük bir ovanın merkezinde

kurulmuş olan bu antik kentin en eski adı Harran olarak bilinir. Bazı kaynaklar Harran adının “ kesişen yollar “ anlamına geldiğini kaydeder. Gerçekten de bu antik kent, güney Mezopotamya'dan gelen iki önemli ticaret yolunun kesiştiği bir noktada bulunmaktadır.

Günümüze kadar hiçbir değişikliğe uğramadan gelen bu isim, M.Ö. II. bin yıl başlarındaki Mari ve Kültepe çivi yazılı vesikalarında “ Har-ra-na “ veya “ Ha-ra-na” şeklinde geçmektedir.

Bu vesikalar, önemli bir antlaşmanın hristiyanlığa kadar önemini kaybetmeyen Ay Tanrısı “ SİN “ mabediinde imzalandığını kaydetmektedir. II. bin yılın yarısına ait Hitit çivi yazılı vesikaları ile I. bin yıl Hitit Hiyegrolif kitabeleri ve Assur kaynakları Harran'dan Sin mabedi ve kültür nedeniyle önemle bahsetmektedir. Harran, Selevkoslar devrinde “ Carrhae “ adını almışsa da yerli halk bu adı tutmamış ve eski adı yaşatmıştır.

Çevresi bugün de gözlenebilen surlarla çevrili kentin ortasında Harran'ın prehistorik çağlarda tarihini aydınlığa kavuşturacak höyük bulunmaktadır. Hz. İbrahim (a.s)'in evinin höyüğün kuzey eteklerindeki kalıntılar arasında bulunduğu bilim çevrelerinde iddia edilmektedir.

Asurların Ay Tanrısı “ SİN “e ait büyük bir tapınağın Harran da bulunması kentin önemini daha da artırmıştır.

M.S. 630 yılında Arap egemenliğine geçen Harran, 744-750 yılları arasında Emevi Halifelerinden II. Mervan tarafından başkent yapılmış bu imparatorluğun Asya bölümü 750 yılında burada sona ermiştir. Fatimi, Selçuklu Eyyübi ve Osmanlılar gibi İslam Devletlerinin yerleşmelerine sahne olan Harran,1260 yılında Moğol istilalarıyla tahrip olunmuş ve bu önemli tarihi kent Moğol tahribinden sonra bir daha doğrulamamıştır.

13. yy'a ait seyahatnamelerden Harran'da 4 medrese,1 hastane, 1 düşünler yurdu ve 8 hamamın bulunduğu anlaşılmaktadır.

Harran asıl ününü okullarında yetiştirmiş olduğu bilginlerinden alır. Devrinin en ünlü matematikçilerinden M.821 doğumlu Sabit bin Kurra, Astronomi bilgini M.925 doğumlu Battani, Harrani lakabı ile ün salmış Ahmet bin Yunus ve Ömer bin Yunus kardeşler ve Cabir bin Hayyan Harran Okulu'nun yetiştirdiği büyük alimlerdir.

1983 yılından bu yana Harran'da sürdürülen ve gelecek yıllarda da devam edecek olan Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürü D. Nurettin Yardımcı başkanlığındaki kazılardan elde edilecek buluntular, kentin tarihini daha açık bir şekilde gün ışığına çıkarma imkânını sağlayacaktır.

İL EKONOMİSİ

Ekonomik yönden günümüze kadar büyük bir oranda tarım sektörünün etkisi altında kalan Şanlıurfa'mızda GAP; Devletimizin ülkenin sosyo-ekonomik gelişmesinde bölgelerarası eşitsizliği ortadan kaldırmak için uyguladığı, gerikalmış yöremizin kalkınma potansiyelinin ortaya çıkarılması kendi başına ekonomik büyümenin sağlanması, toplumsal istikrar ve ihracatın teşviki gibi hedeflerin esas alındığı bir projedir. GAP ile 1.800.000 hektar alan sulanacak 23 milyar KWH hidroelektrik enerji üretilecektir. 7'si Fırat, 6'sı Dicle üzerinde olmak üzere 13 projeden müteşekkil olan GAP'ta toplam olarak 22 baraj ,17 hidroelektrik santrali kurulacaktır.

GAP Master Planının temel kalkınma stratejisi;

- Sulama, kent hizmetleri ve sanayi kullanımı için su ve toprak kaynaklarını geliştirmek ve yönetmek,
- Modern tarım tekniklerini kullanarak ve en uygun bitki desenini uygulayarak arazi kullanımını geliştirmek,
- Tarıma dayalı ve yörede bulunan ham maddeleri işlemeye yönelik sanayii dallarına ağırlık vererek imalat sanayii geliştirmek,
- Yöre insanının sosyal ihtiyaçlarını karşılamak ve bölgede çalışacak teknik ve idari personeli cezbedebilmek için sosyal ve kültürel hizmetleri geliştirmek.

tirmektir.

Cumhuriyet tarihimizin bölgesel kalkınmaya yönelik en büyük yatırımı olan GAP'ın sulama projeleri tamamlandığında Türkiye'de şimdiye kadar Devlet eliyle gerçekleştirilen sulama alanına eşit bir alan daha sulu tarıma açılmış olacaktır. Böylece GAP'ın meydana getireceği yüksek tarım ve sanayi potansiyeli bölgede gelir seviyesini beş misli arttıracak, bölge halkının yaklaşık 3.5 milyonuna iş imkanı yaratacaktır.

Ayrıca sulanan alanlardaki artışlara bağlı olarak buğday üretiminde %90, pamuk üretiminde %600, domates üretiminde %700 mercimek üretiminde %250, sebze üretiminde ise %167 oranında artış olacağı hesaplanmıştır. Bölge ekonomik yapısındaki değişimle tarımın payı %40'dan %25'e gerilerken sanayi %16'dan %24'e, hizmetler %37'den %47'ye yükselecektir.

İlimiz toprakları içersinde yer alan Atatürk Barajı 850.000 hektar alan sulayacak 8.9 milyar KWH enerji üretecektir. Atatürk Barajı - Urfa Tüneli - Sulama Kanalları vasıtasıyla Şanlıurfa Ovalarına 328m³/sn su akıtılacak, bu su vasıtasıyla Şanlıurfa Ovaları sulanarak büyük bir potansiyel elde edilecektir.

Şanlıurfa'da 1992 yılında I. Organize Sanayi Bölgesinin faaliyete geçmesi ile başlanan sanayileşme faaliyetleri semerelerini vermeye başlamıştır. Devlet Planlama Teşkilatının 1995 yılı rakamlarına göre 9.69

ile Türkiye'nin en hızlı gelişen I. ili durumundadır. Şu an 1500 dönüm ve 241 parselden müteşekkil I. Organize Sanayi Bölgemiz tamamen dolmuştur. II. Organize Sanayi Bölgesi için yer tahsis çalışmaları tamamlanmış 1997 programına alınma çalışmaları devam etmektedir.

Şanlıurfa ili kalkınmada I. derecede öncelikli iller arasında yer almakta olup, ilimize uygulanmakta olan teşvikler aşağıya çıkartılmıştır.

-Yatırım indirimi (%100)

- Gümrük vergisi fon muafiyeti (%100)

- Yerli yatırım mallarında katma değer vergisi desteği. (KDV oranına 10 puan ilave edilerek) Krediler (sabit yatırım tutarı üzerinden Ar-Ge, çevre Ro-Ro, havayolu kargo, karayolu, demiryolu konbine taşımacılığı yatırımları, hava limanlarında soğuk hava deposu yatırımlarında ve seyahat acentalarının pazarlama ve tanıtım giderlerinin karşılanmasında %50, yöresel el sanatları yatırımlarında %25 ve diğer yatırımlarda %15'e kadar) - İthalatta katma değer vergisi erteleme-

- Arsa desteği,

- Dış kredi teminat mektubu masraflarına katkı (teminat mektubu masraflarının %50'si oranında)

- Taşıma desteği (gelişmiş yörelerdeki mevcut yatırımların taşıma giderlerinin %50'sine kadar kredi)

Kalite ve standart sağlama (TSE ve ISO normlarına uygun kalite ve standart belgesi için TSE'ye yapılan ödemelerin tamamı)

- Elektrik Enerjisi Desteği (Belli sektörlerdeki komple yeni yatırımlarda ilk beş işletme yolundaki elektrik enerjisi tüketiminin %25'ine destek)

- Finansman Fonundan faydalanma

- Vergi, Resim ve Harç İstisnası,

- Bina inşaat harcı istisnası

Şanlıurfa ilinde halihazırda gıda sanayi alanında 17, dokuma ve giyim sanayi alanında 17, madeni eşya 2, çimento sanayinde 1, pişmiş kil ve çimentodan geçler sanayi 4, makina sanayinde 1, tarım makinaları sanayinde 1, petrol ürünleri sanayinde 3 pişmiş kilden 1, kimya sanayinde 1 firma faaliyet göstermektedir.

İl ekonomisi genel olarak tarıma dayalıdır. Bu arada tarıma dayalı sanayi ise son yıllarda çok büyük bir çıkış yapmıştır. Ticaret ve Sanayi Odamız tarafından yapılan incelemeler ve araştırmalar neticesinde yeni yatırımcılar için önerilen yatırım konuları aşağıya çıkarılmıştır.

A - TARIMA DAYALI SANAYİ

1- BUĞDAYA DAYALI SANAYİ

- Un

- Makarna

- İrmik

- Hazır şehriye

- Bulgur

2 - PAMUĞA DAYALI SANAYİ

- Çırçır

- Pamuk ipliği

- Dokuma

- Konfeksiyon

- Hidrofil pamuk

3 - YAĞLI TOHUMLARA DAYALI SANAYİ

- Rafine yağ

- Ham yağ

- Margarin

4 - MEYVE VE SEBZELERLE İLGİLİ SANAYİ

- Konserve

- Meyve suyu

- Antep fıstığı işleme

5 - HAYVAN ÜRÜNLERİ İLE İLGİLİ SANAYİ

- Entegre et mamülleri

- Entegre süt mamülleri

- Modern tavukçuluk

B - ZİRAİ GİRDİLERLE İLGİLİ SANAYİ

- Yem - Gübre

- Tarım alet ve makinaları

- Seracılıkla ilgili malzeme imalatı

- Zirai ilaç

C - İNŞAAT SEKTÖRÜ

- Tuğla kiremit

- Mermer işletmeciliği

- Urfa taşı yapı elemanları

- Beton direk, kanal, kanelet

D - PAKETLEME, AMBALAJ SANAYİ

E - DİĞER ALANLAR

- Halıcılık
- Muhafaza, depolama
- Soğuk hava depoları
- Dikenli tel
- Tarla artıklarının değerlendirilmesi

Hasan Fehmi HAYIRLI
(Ticaret ve Sanayi odası Genel Sekreteri)

İÇİNDEKİLER

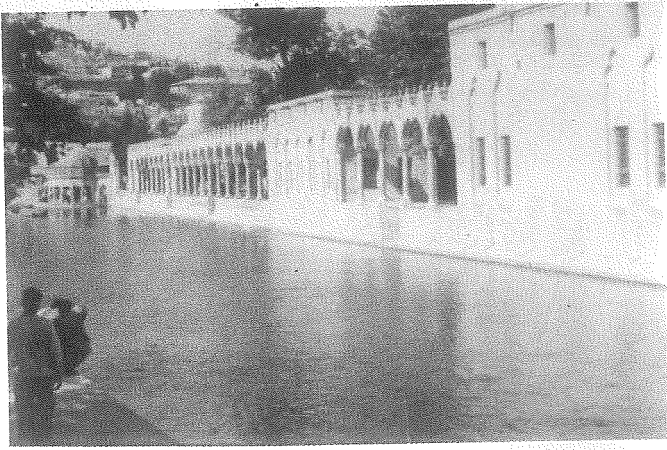
ÖNSÖZ.....	5
I. BÖLÜM	7
HZ. İBRAHİM (a.s).....	7
HZ. İBRAHİM'İN BABASINA TEBLİĞİ.....	9
HZ. İBRAHİM PUTLARI KIRIYOR.....	15
HZ. İBRAHİM YARGILANIYOR.....	17
HZ. İBRAHİM'İN GERÇEK İMANI	23
HZ. İBRAHİM NEMRUD İLE TARTIŞIYOR.....	26
HZ. İBRAHİM ve KUŞLAR.....	28
HZ. İBRAHİM ve HZ. İSMAİL	30
HZ. İSMAİL DOĞUYOR	31
HZ. İBRAHİM İSMAİL'İ KURBAN EDİYOR.....	35
HZ. İBRAHİM'İN GELİNLERİ.....	38
HZ. İBRAHİM İSMAİL İLE KÂBEYİ İNŞA EDİYOR.....	40
HZ İBRAHİM'İN ÖZELLİKLERİ.....	43
HZ. İBRAHİM'İN DUALARI.....	47
HZ. İBRAHİM VE İSLAM	50
HZ. İBRAHİM'İN CÖMERTLİĞİ.....	53
HZ. İBRAHİM'İN CESARETİ	59
II. BÖLÜM.....	65
HZ. EYYÛB.....	65

III. BÖLÜM	73
ŞANLIURFA.....	73
ŞANLIURFA ADININ KAYNAĞI	73
ŞANLIURFA İLİNİN GENEL KONUMU .	74
YERYÜZÜ ŞEKİLLERİ	74
DAĞLAR:	74
A) KARACADAĞ:.....	75
B) TEKTEK DAĞLARI:	75
C) SUSUZ DAĞLAR:.....	76
D) TAKUR TUKUR DAĞLARI :	76
E) GERMUŞ DAĞLARI:.....	76
F) NEMRUT DAĞI:	76
G) ŞEBEKE DAĞLARI:.....	77
H) ARAT DAĞLARI :	77
AKARSULAR:	77
FIRAT IRMAĞI:.....	78
CÜLAP SUYU:.....	79
KARAKOYUN DERESİ:	79
CAVSAK SUYU:	80
BELİH SUYU:.....	80
HABUR SUYU:	80
ZENGEÇUR ÇAYI:	80
GÖLLER:.....	81

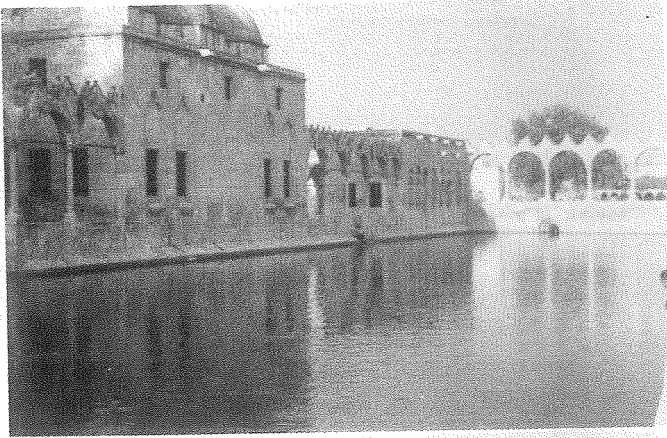
VADİLER VE OVALAR:	81
SURUÇ OVASI:	82
VİRANŞEHİR OVASI:	82
HİLVAN OVASI:.....	82
İKLİM:	82
TARİH:	83
ESKİ ÇAĞLARDA ŞANLIURFA:.....	83
İSLAM UYGARLIKLARI DÖNEMİ:	86
BÜYÜK SELÇUKLULAR DÖNEMİ.....	88
OSMANLI DÖNEMİ.....	92
KÜLTÜR VE TURİZM:	94
ADEM'LE HAVVA'YA İLİŞKİN RİVAYET	97
HALİLÜRRAHMAN VE AYNİZELİHA	
GÖLÜ	99
HALİL İBRAHİM MAKAMI RİVAYETİ	102
EYÜP PEYGAMBER VE ŞANLIURFA.	103
KARAKOYUN DERESİ VE HIZMALI	
KÖPRÜ RİVAYETİ	104
KENT İÇERİSİNDEKİ TARİHİ ESERLER:	107
İÇKALE:	107
DIŞ KALE(SURLAR):	107
HARRAN KAPISI:.....	107
BEY KAPISI (Mahmutoğlu Kulesi):	108

NEKROPELLER:	109
CAMİLER:	109
ULU CAMİİ:.....	110
YUSUF PAŞA CAMİSİ:	110
HASAN PADİŞAH CAMİSİ:.....	111
RİZVANIYE CAMİSİ (ZULUMİYE CAMİSİ):.....	112
ÖREN YERLERİ:	114
SOĞMATAR:.....	114
ŞUAYB ŞEHİRİ:	115
HAN-EL BA'RÜR KERVANSARAYI: ...	116
HARRAN:	116
İL EKONOMİSİ	119
İÇİNDEKİLER	125

ŞANLIURFA'DAN GÖRÜNTÜLER

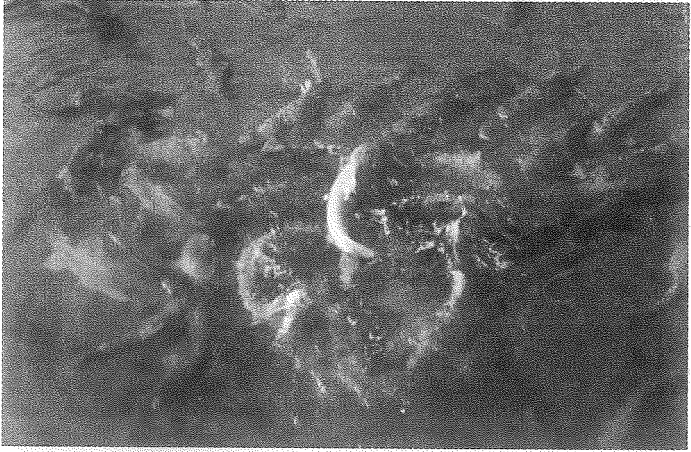

BALIKLIGÖL'ün sağdan görünümü

BALIKLIGÖL'ün soldan görünümü

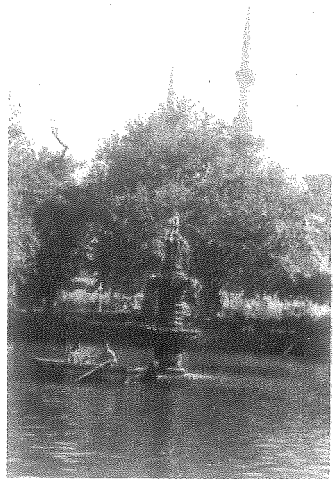
ŞANLIURFA'DAN GÖRÜNTÜLER

Kutsal Balıklar

**Dergah Çarşılarından
Görüntüler**

**Aynı Züleyha
Gölü**

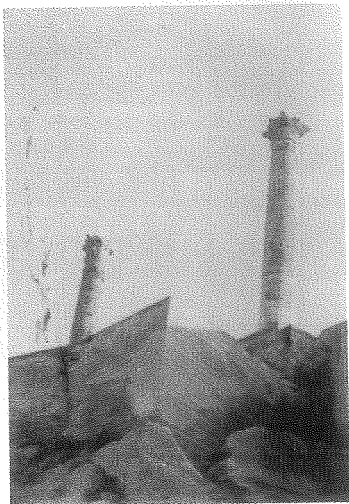
ŞANLIURFA'DAN GÖRÜNTÜLER

DERGAH VE ÇEVRESİ

KALEYE BAKIŞ

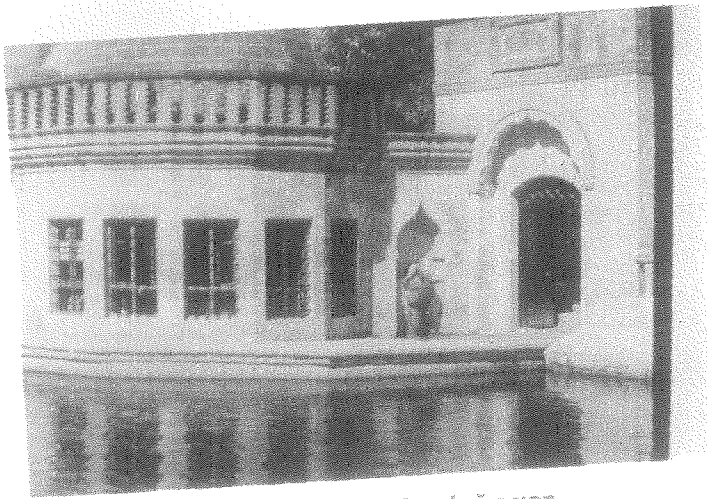

KALEYE BAKIŞ

ŞANLIURFA'DAN GÖRÜNTÜLER

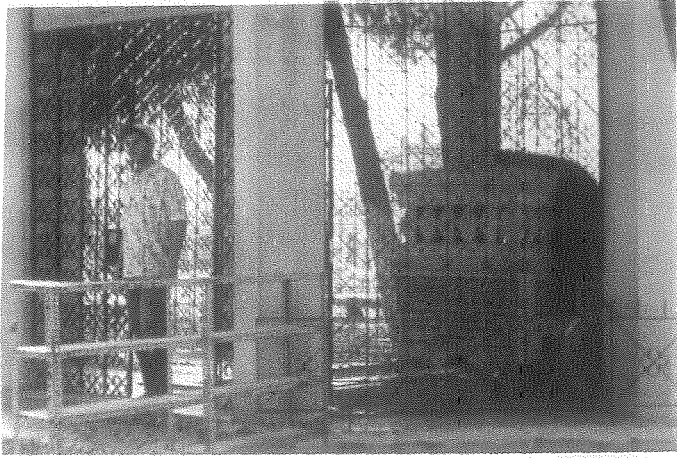

BALIKLIGÖL

ALABALIK'ın bulunduğu yer

ŞANLIURFA'DAN GÖRÜNTÜLER

Hz. Eyyüb (a.s) makamı

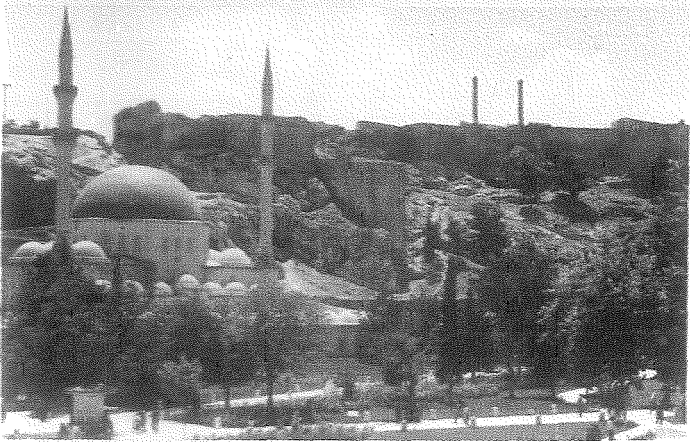

Hz. Eyyüb (a.s) makamı

Hz. Eyyüb (a.s) makamı

ŞANLIURFA'DAN GÖRÜNTÜLER

Dergah Camii ve genel görünüş

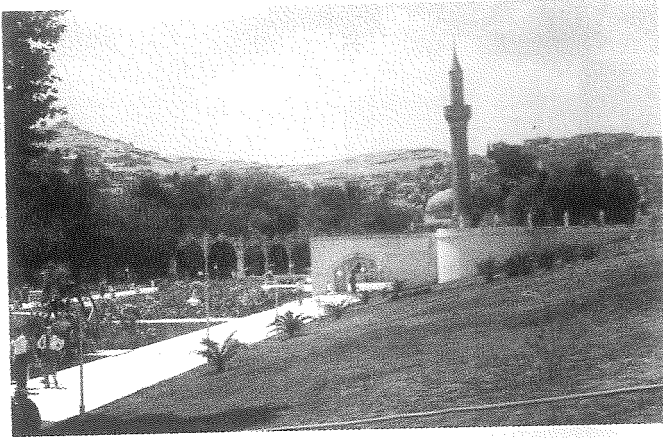

Dergah çarşısı genel görünüş

ŞANLIURFA'DAN GÖRÜNTÜLER

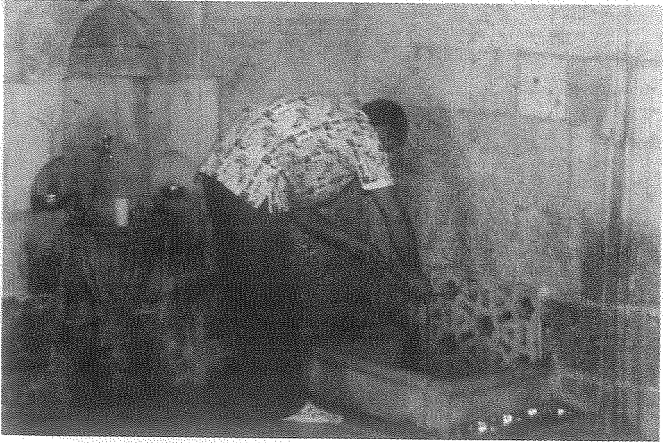

Dergah Platosundan bir görüntü

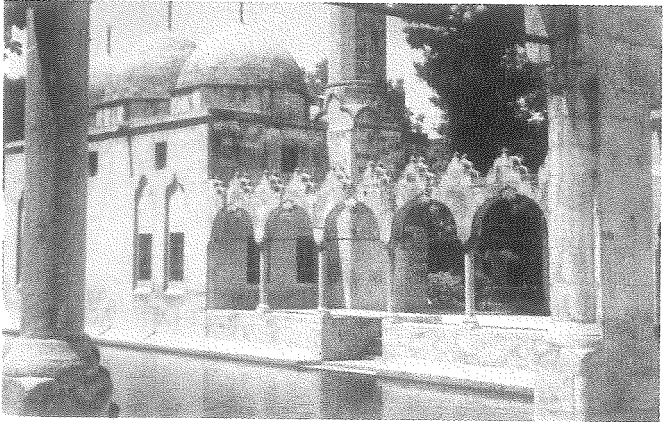

Platodan Balıklı göle bakış

ŞANLIURFA'DAN GÖRÜNTÜLER

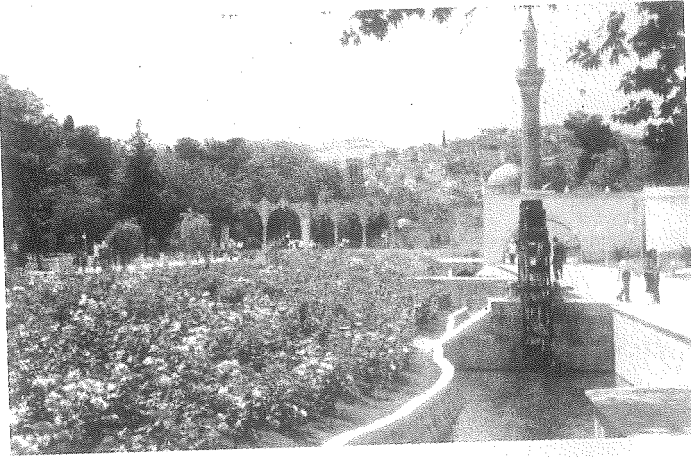

Hz. İbrahim'in ateşe düştüğü mekan

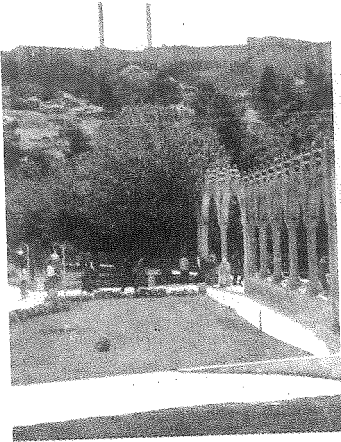

Rızvaniye Camii, Balıklı göl

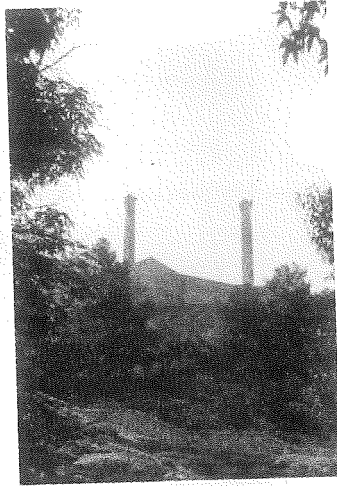
ŞANLIURFA'DAN GÖRÜNTÜLER

Dergah önünden Balıklıgöl/

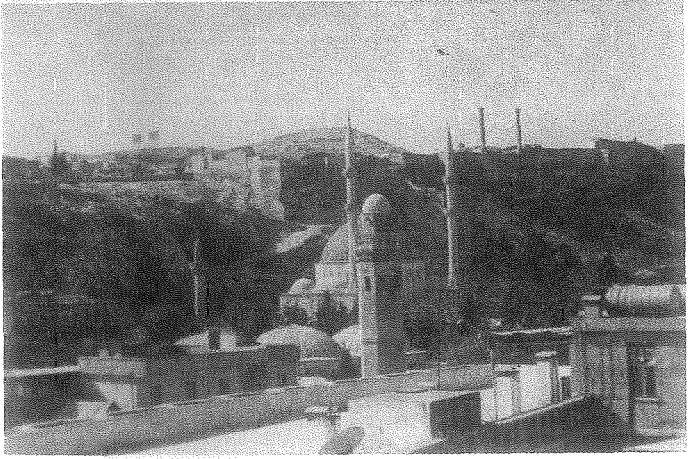

Balıklıgöl önünde
kale

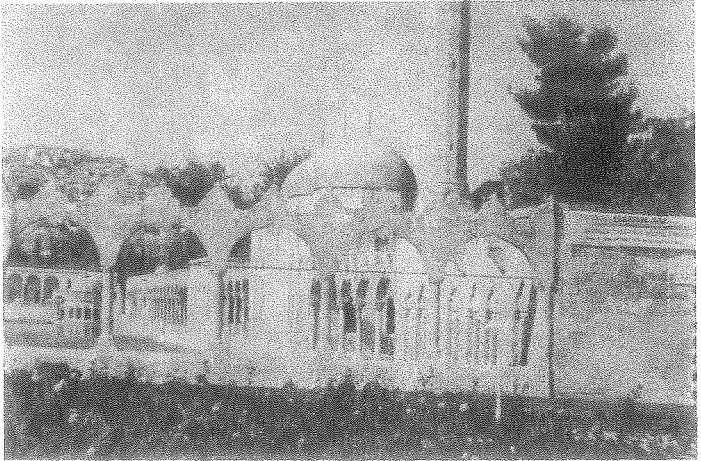

Kale (mancınık)

ŞANLIURFA'DAN GÖRÜNTÜLER

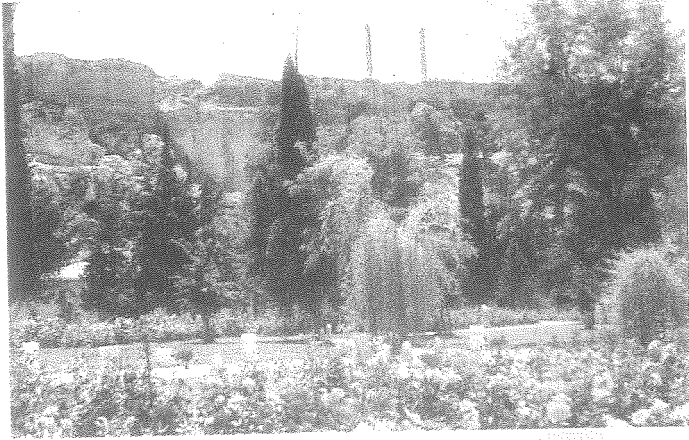

**Hasan Padişah, Dergah
camiler ve kale**

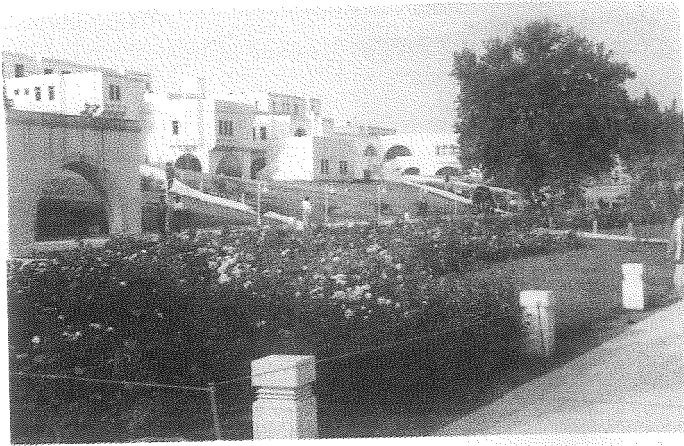

Balıklıgöl önünden bir görüntü

ŞANLIURFA'DAN GÖRÜNTÜLER

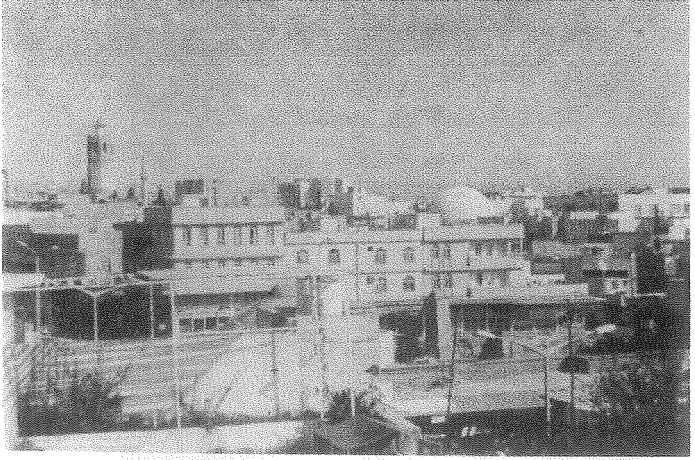

Dergah bahçesinden bir görüntü

Alışveriş merkezinden genel bakış

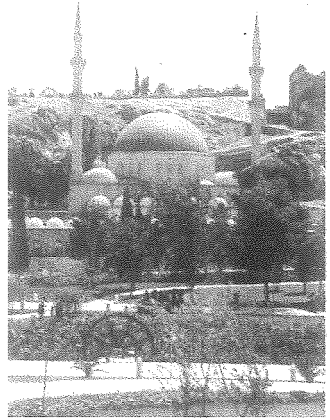
ŞANLIURFA'DAN GÖRÜNTÜLER

Ulu Camiye Bakış

**Narinci Cami
Akarbaşı**

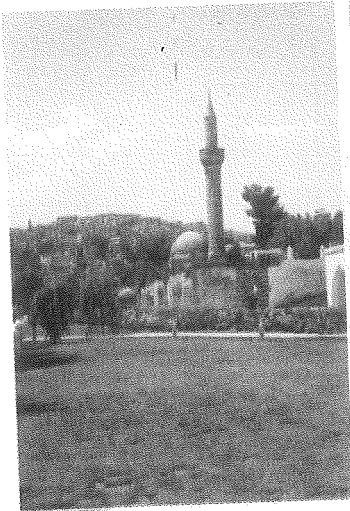

**Hz. İbrahim
Dergah Cami**

ŞANLIURFA'DAN GÖRÜNTÜLER

Alışveriş Merkezine genel bakış

Rızvaniye Camii - Balıklıgöl

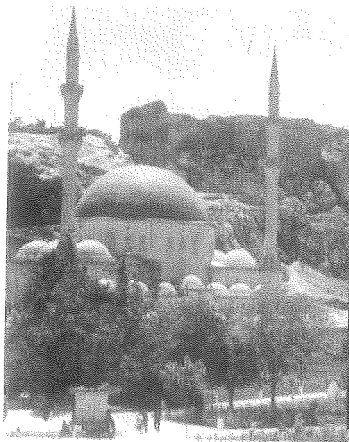

Dergah bahçesi
su değirmeni

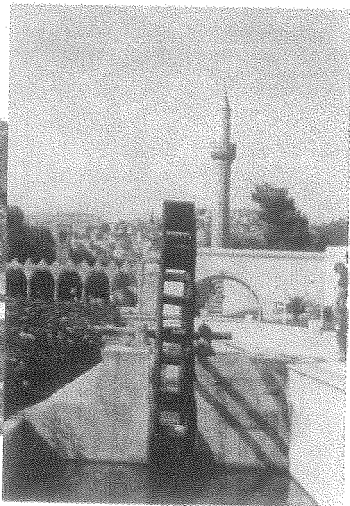
ŞANLIURFA'DAN GÖRÜNTÜLER

Dergah camii şadırvanı

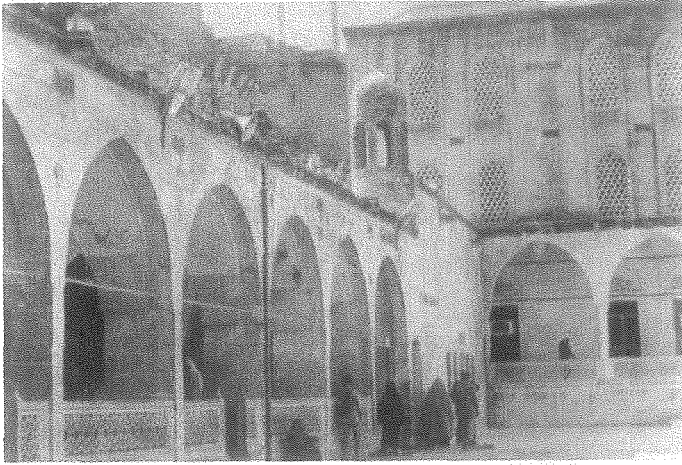

Kale

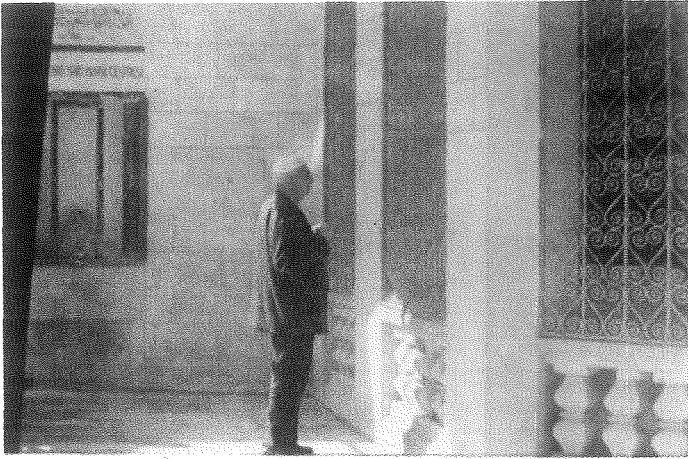

**Dergah bahçesi
su değirmeni**

ŞANLIURFA'DAN GÖRÜNTÜLER

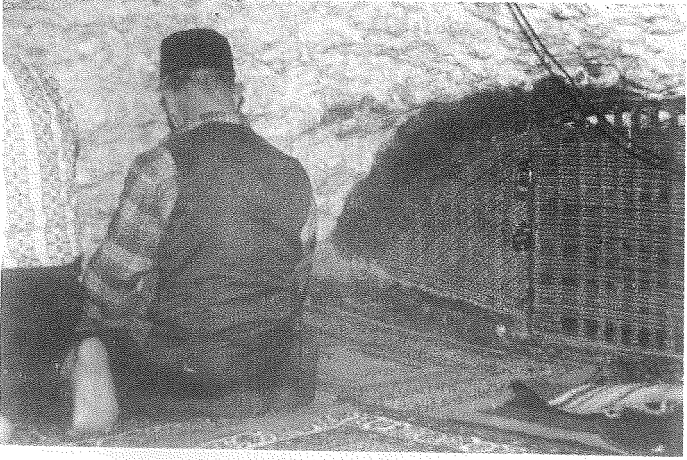

Dergah cami içinden görüntüler

Bediüzzaman Said Nursi Makamı

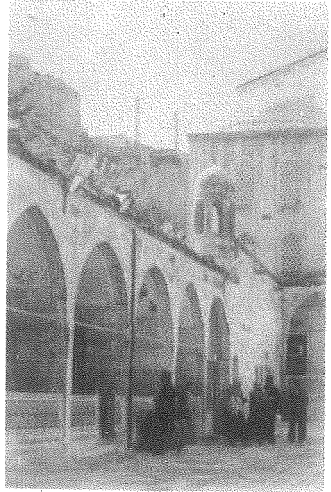
ŞANLIURFA'DAN GÖRÜNTÜLER

**Hız. İbrahim (a.s)
doğduğu makamdan görüntü.**

Hız. İbrahim (a.s) makam

**Dergah camii içi ve
kaleye içten bakış**

Bu eserde Hz. İbrahim ve Hz. Eyyüb'le ilgili kısa hayat hikayeleri tamamen ağırlıklı olarak Kuran'a dayanmakta fazla tafsilattan ziyade bir mümin için temel kaynağa dayanmaktadır. Peygamberlerden nerede ve nasıl yaşadıklarından çok onların risaletlerini, bizlere lüzumlu olan mesajları ileilmeye çalışılmıştır.

ANAYIS PUSAT - 0 216 398 43 86

ÖZBEK YAYINLARI ve KASETÇİLİK

Balıkligöl civarı Akarbaşı Dede iş hanı

kat:1 No:20 63200 ŞANLIURFA

Fax & Tel: 0 414 215 26 79

Tel: 0 414 216 16 99